

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

obor sociální a kulturní ekologie

Bc. Jakub Hemala

SUBJEKTIVNÍ BLAHOBYT

Přístupy a hodnocení v EU-15 a ČR

Diplomová práce

Vedoucí práce: Ing. Radek Trnka, Ph.D.

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil pouze uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze dne 15. května 2013

Jakub Hemala

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval zejména svému vedoucímu práce Ing. Radku Trnkovi, Ph.D. za jeho vstřícný přístup a cenné rady a připomínky při psaní této práce. Dále bych chtěl poděkovat PaedDr. Tomášovi Hákoví, Ph.D. za jeho ideové nasměrování. Moje speciální poděkování patří PhDr. Ivanu Ryndovi za jeho letité, téměř otcovské vedení na Katedře sociální a kulturní ekologie FHS UK. A v neposlední řadě bych chtěl také poděkovat svým milujícím rodičům, že mne vždy podporovali při dosahování mých cílů.

Obsah

Abstrakt	6
Abstract.....	7
1 Úvod	8
2 Teoretický rámec	13
2.1 HDP jako ukazatel společenského pokroku	13
2.2 Index kvality lidského života a ekosystémového zdraví jako příklad alternativního ukazatele pokroku společnosti.....	23
2.3 Index šťastné planety jako příklad alternativního ukazatele pokroku společnosti.....	25
2.4 Subjektivní blahobyť a jeho determinanty	30
2.5 Vybraná měření (subjektivního) blahobytu	46
2.5.1 Bhútánský GNH.....	46
2.5.2 Britský návrh NAWB.....	52
2.6 Shrnutí	56
3 Metodologický rámec	58
3.1 Analýza dokumentů: kvalitativní metoda.....	58
3.2 Výběr vzorku	64
4 Analytická část	66
4.1 Kvalitativní analýza dokumentů a její dílčí výsledky	66
4.1.1 Příklad č. 1: Dánsko	66
4.1.2 Příklad č. 2: Španělsko	67
4.1.3 Příklad č. 3: Itálie	67
4.1.4 Příklad č. 4: Irsko	68
4.1.5 Příklad č. 5: Finsko	69
4.1.6 Příklad č. 6: Německo	72
4.1.7 Příklad č. 7: Nizozemsko.....	75
4.1.8 Příklad č. 8: Rakousko.....	76
4.1.9 Příklad č. 9: Spojené království	81
4.1.10 Shrnutí výsledků: srovnání států a hlavní zjištění.....	87
4.1.11 Příklad č. 10: Česká republika	89
4.1.12 ČR: komparace s britským případem, přínos, výsledky a nová zjištění	95
4.1.13 Shrnutí českého případu v komparaci s britským modelem: nejdůležitější nová zjištění a poznatky	101
5 Celkové výsledky: nové hypotetické porozumění	106

5.1	Komparace dokumentů: shrnutí.....	106
5.2	Odpověď na výzkumnou otázku č. 1.....	111
5.3	Případ ČR: shrnutí.....	113
5.4	Odpověď na výzkumné otázky č. 2.....	115
6	Závěr.....	118
7	Limity diplomové práce	121
	Bibliografie	122
	Seznam tabulek a grafů.....	130
	Seznam příloh	131
	Přílohy.....	Chyba! Záložka není definována.132
	Příloha 1: Důležité pojmy	Chyba! Záložka není definována.133
	Příloha 2: Pět způsobů k blahobytu	Chyba! Záložka není definována.136
	Příloha 3: Struktura pro národní indikátory podle Roberta Prescott-Allena.....	Chyba! Záložka není definována.137
	Příloha 4: Rostoucí HDP a neměnná životní spokojenost	Chyba! Záložka není definována.138
	Příloha 5: Struktura pro měření sociálního pokroku: návrh NEF při zahrnutí HPI	Chyba! Záložka není definována.139
	Příloha 6: Zdroje, prostředky a cíle lidské společnosti.....	Chyba! Záložka není definována.140
	Příloha 7: Elementy štěstí a blahobytu vedle elementů měřených HDP ..	Chyba! Záložka není definována.141
	Příloha 8: Graf spokojenosti se současným stavem vybraných oblastí (v %; leden 2013)	Chyba! Záložka není definována.142
	Příloha 9: Graf celkové životní spokojenosti podle socioekonomického zařazení (data z britské zprávy)	Chyba! Záložka není definována.143
	Příloha 10: Projekt diplomové práce	Chyba! Záložka není definována.144

Abstrakt

Hlavním tématem diplomové práce „Subjektivní blahobyt: přístupy a hodnocení v EU-15 a ČR“ je subjektivní blahobyt a jeho konceptualizace. Důraz je v tomto ohledu kladen na význam konceptu subjektivního blahobytu při měření a hodnocení pokroku a rozvoje společnosti, který je trvale udržitelný. Práce analyzuje dokumenty, které se v jednotlivých zemích EU-15 vydávají k národním strategiím trvale udržitelného rozvoje. Analýza posuzuje míru jejich relevance z hlediska zakomponování konceptu subjektivního blahobytu (štěstí, kvality života, spokojenosti) a také rozebírá v nich implementované indikátory blahobytu, které se z různých důvodů vztahují k faktorům s vlivem na míru osobního či sociálního blahobytu občanů. V zájmu analýzy leží i rozbor českých dokumentů relevantních k této tematice (Strategický rámec udržitelného rozvoje a Situační zpráva) zacílený na rozpoznání případných explicitních i implicitních znaků subjektivního blahobytu. Dále je otázkou pro výzkum, zdali v českém prostředí již existují kvalitativní data použitelná pro sestavení českých indikátorů subjektivního blahobytu. Analýza dokumentů je pojata kvalitativním metodickým přístupem. Analytická část práce je doplněna neméně důležitým teoretickým rámcem. Ten se zevrubně věnuje konceptu subjektivního blahobytu a jeho determinantům, pojednává o kritice upřednostňování indikátoru HDP, přibližuje některé relativně nově navrhované indexy blahobytu a představuje některá prakticky prováděná měření blahobytu zbavená materiálních perspektiv jako nejdůležitějších komponentů. Teoretická část práce je tak významným zdrojem informací pro adekvátní interpretace analýzou odhalených textových částí dokumentů týkajících se subjektivního blahobytu.

Klíčová slova:

subjektivní blahobyt, štěstí, životní spokojenost, kvalita života, trvale udržitelný rozvoj, indikátory blahobytu, analýza dokumentů, kvalitativní metoda

Abstract

The main topic of the diploma thesis “Subjective wellbeing: approaches and evaluation in EU-15 and in the Czech Republic” is the subjective wellbeing and its conceptualization, especially the importance of this concept in the field of measurement and assessment of the progress and of the development of societies, which are sustainable. The thesis analyses the documents, which are published in the countries of EU-15 to cover the topic of the national strategies for sustainable development. The analysis considers the extent of the relevance of these documents from the perspective of including the concept of subjective wellbeing (with happiness, quality of life, satisfaction) in the texts and it also examines the wellbeing indicators, which are implemented in these texts and which are relative to the factors with certain influence on the level of personal or social wellbeing. The analysis is interested in the study of Czech documents relevant to this topic as well (The Czech Republic’s Strategic Framework for Sustainable Development and Progress report). The aim of this particular study is to identify the expressed explicit and also implicit signs of the subjective wellbeing. The last part of the analysis tries to answer the question, whether the required data, which can be used for the construction of Czech subjective wellbeing indicators, already exist in the Czech context. The document analysis is approached from the perspective of qualitative methodology and is complemented by the theoretical framework of the thesis. The theory deals with the concept of subjective wellbeing and its determinants, it discusses the criticism of GDP, it explains some of the relatively newly designed wellbeing indicators and it looks into some of the wellbeing measurements practically carried out without the main perspective on the material components. The theoretical part of the thesis is an important source of information for the adequate interpretations of the textual parts of the documents, which are exposed by the analysis for its subjective wellbeing relevance.

Key words:

subjective wellbeing, happiness, life satisfaction, quality of life, sustainable development, wellbeing indicators, document analysis, qualitative method

1 Úvod

Štěstí a jeho dosahování je prazákladním lidským cílem, jehož vymezení může znít až banálně jednoduše a samozřejmě – lidé chtějí být šťastní a vést spokojené a kvalitní životy. O naplňování této přirozené lidské touhy je ve společnostech usilováno rozličnými cestami, které od dob moderního věku všechny směřují především k metě „společenského pokroku“, pokud možno nikdy nekončícího a spojovaného z velké části s pokrokem ekonomickým, jenž vyjadřuje, jak se lidské společenství vypořádává s různými krizemi, jen aby nepřestalo vykazovat neustálý materiální růst a produkci. K monitorování tohoto ekonomicky podmíněného společenského rozvoje je určena funkce indikátoru „hrubý domácí produkt“, jehož míra je pečlivě měřena a sledována po celém světě a zahrnována do oficiálních národních indikátorových zpráv oznamujících v pravidelných intervalech, jak si daná země stojí ve svém předpokládaném „trvalém“ růstu. Takto dominantně paradigmaticky nastavené vnímání a posuzování lidského pokroku, pokroku sociálního, má však již po několik desetiletí svoje stále více se ozývající kritické hlasy, jež upozorňují, a to především v dobách krizových, jimž společnosti se svým národním hospodářstvím čelí v poslední době s velkou intenzitou, že je nevyšší čas začít v rámci společenského rozvoje klást důraz i na jiné dimenze života, pravidelně je měřit a zhodnocovat v národním účetnictví, snažit se sledovat jejich vývoj v čase a vyvozovat z této činnosti adekvátní a efektivní politická rozhodnutí, která zlepší jejich situaci.

Rezoluce Organizace spojených národů vynesena Generálním shromážděním v roce 2011 a reprezentující hlavní ideu staršího Miléniového hodnocení ekosystémů, o němž je podrobnější zmínka dále v práci, se jasně a s naléhavou stručností k této záležitosti vyjadřuje: je třeba nahlížet na koncept štěstí s větším respektem; je nutné uznat, že ukazatel hrubý domácí produkt od počátku nebyl designován k adekvátnímu reflektování štěstí a blahobytu lidí; je záhodno si uvědomit, že neudržitelné vzorce produkce a spotřeby brání trvale udržitelnému rozvoji, což zahrnuje více inklusivní, spravedlivý a vyrovnaný přístup k ekonomickému růstu, který podporuje udržitelnost rozvoje, vymýcení chudoby a štěstí a blahobyt všech lidí; a ve výsledku je pak velmi vítané, aby se státy těchto výzev chopily s důrazností, aby zapracovaly do svých statistik doplňující, avšak neoddělitelná měření lépe zachycující nově definované aspekty života národa a jeho členů, jež jsou relevantní právě pro míru štěstí a lidského blahobytu, a aby se nechaly inspirovat těmi zeměmi, které již případně první rozhodné kroky iniciovaly, které takové „šťastné dimenze“ sociálního rozvoje konceptuálně rozpracovaly a přidaly do svých strategií, a tak i

následně přistoupily k vyvinutí indikátorů nových a k jejich zakomponování vedle ostatních národních ukazatelů, s čímž by se měly podělit s ostatními, národním hlediskem subjektivního blahobytu ještě „nedotčenými“, státy.

Tyto „jiné dimenze života“ a jejich zhodnocování jsou hlavním tématem předkládané diplomové práce a jejich ústředním pojmem je sousloví „subjektivní blahobyt“, což z něj činí ústřední pojem celé této práce. Pojem je pak v textu neodmyslitelně spjat s konceptem trvale udržitelného rozvoje, v jehož rámci je uchopován a vykládán, a proto se také „strategie udržitelného rozvoje“, které vypracovávají vyspělé státy, staly se svým potenciálním hlediskem subjektivního blahobytu zkoumaným předmětem analytické části práce. Tematika konceptu subjektivního blahobytu a s ním spojovaných pojmů jako životní spokojenost, štěstí a kvalita života je v práci pojata takovou strukturou, která k sobě téměř neoddělitelně vztahuje teoretickou (rešeršní) a analytickou část práce, protože kvalitativní metodika zvolená pro rozbor je z velké části podmíněna tvorbou analyzujících interpretací, které vycházejí právě z popisů rozmanitých aspektů ústředního pojmu práce, jež se objevují v teorii. Práce se po všeobecném věnování se konceptu subjektivního blahobytu a možnostem jeho zjišťování a indexového sledování zaměřuje konkrétně na jeho uchopení v oficiálních dokumentech zemí „evropské patnáctky“ (EU-15) a následně také České republiky. Součástí práce je nejen uvést daný koncept a různá na něho vázající se témata, ale také analyticky rozebrat, jestli a jakým způsobem jsou subjektivní blahobyt a jeho zkoumání zakomponovány v národních strategiích udržitelného rozvoje, potažmo v indikátorových zprávách („situačních zprávách“).

Struktura práce odpovídá cíli práce – první kapitola je věnována teoretickému rámci (rešerši), který v sobě zahrnuje několik podkapitol nabízejících vhled do zvolené problematiky. Nejdříve přistupuje k významu HDP a především k jeho kritickému zhodnocení vycházejícímu z myšlenek a koncepcí odborníků na tomto poli. Následují dvě podkapitoly zabývající se příklady alternativních ukazatelů pokroku, které zohledňují cílové stavy trvale udržitelného rozvoje. Po nich přichází na řadu pohled na samotný subjektivní blahobyt a další témata identifikovaná jako k němu relevantní a podmiňující jeho podobu a míru. Závěr teoretického rámce patří popisu vybraných měření blahobytu, tak jak byla a jsou navrhována a prováděna v různých kontextech.

Druhá kapitola se již zaměřuje na popis techniky použité pro analýzu v této práci. Je jí analýza dokumentů pojatá kvalitativním přístupem, která byla pro potřeby této práce určena jako interpretativní rozbor textů. Ten je založený na nacházení, odhalování

takových vyjádření v daných dokumentech, která se, ať už explicitně či implicitně, týkají subjektivního blahobytu a jeho měření a také dalších příbuzných pojmů a determinantů subjektivního blahobytu definovaných rešeršní částí, a následném analyzování a interpretování těchto nalezených informací. V druhé podkapitole metodologické části práce je vymezen zkoumaný materiál – jím jsou oficiální dokumenty zemí EU-15 a České republiky, jež se zabývají strategiemi udržitelného rozvoje a sledováním jejich naplňování prostřednictvím různých druhů indikátorů („situační zprávy“).

Kapitola třetí už je samotnou analýzou s jejími interpretacemi a výsledky. Kvalitativní metoda analýzy se v ní snaží o důkladné prozkoumání těchto dokumentů z výše popsaného hlediska, přičemž jí jde také o případné nalezení takových indikátorů, jež jsou danými národními zprávami považovány za „indikátory blahobytu“ sledujícími vývoj v oblasti úrovně subjektivního blahobytu občanů, jež může být vyjadřována skrze různé aspekty života, počínaje životní spokojeností. Provedená zjištění vyplývající z rozboru „případů“ jednotlivých zemí se pak stávají inspirací pro poslední část analýzy, která se soustředí na českou situaci v této problematice a na to, zdali v českém prostředí již existují nějaká data potenciálně vhodná a použitelná pro tyto analýzou identifikované relevantní indikátory, a to konkrétně takové, které se nacházejí u definovaného modelového případu vzešlého z analýzy dokumentů EU-15.

Jelikož jde o analýzu dokumentů zakládající se na kvalitativnosti informací a nikoli kvantitativnosti, neexistují před započítáním výzkumu žádné hypotézy kromě předpokladu, že alespoň jedna země EU-15 již zkoumání subjektivního blahobytu nějakým způsobem na národní bázi provádí, a také předpokladu, že Česká republika je v tomto směru „pozadu“, tedy že na národní úrovni doposud prakticky neprovádí zjišťování subjektivního blahobytu svých obyvatel, o kterém by hovořila v rámci své strategie udržitelného rozvoje a které by zařazovala do své situační zprávy.

Výzkumné otázky, jimiž se budu v práci zabývat, pak tedy jsou:

- *Jakým způsobem pojmají země EU-15 ve svých situačních zprávách k udržitelnému rozvoji subjektivní blahobyty a jeho indikátory?*
- *a) Jakým způsobem pojmají české dokumenty udržitelného rozvoje (Strategický rámec a Situační zpráva) subjektivní blahobyty?*
b) Jaká data k subjektivním indikátorům blahobytu existují v CVVM na základě srovnání s modelovým případem EU-15?

Cíle, jež jsem si pro práci zvolil, jsou potom následující:

- *Zjistit, jaké země EU-15 se ve svých oficiálních dokumentech vztahujících se k udržitelnému rozvoji („situačních indikátorových zprávách“, popř. strategiích) zabývají subjektivním blahobytem a jeho indikátory.*
- *Interpretovat, jakým způsobem se u „potvrzených“ zemí o daném konceptu a jeho indikátorech hovoří, tedy zdali je pojat explicitně či implicitně a jak je pojat významově a terminologicky.*
- *Určit, s jakou relevancí (intenzitou a komplexností) se k subjektivnímu blahobytu a jeho indikátorům dokumenty vyjadřují, tedy porovnat je mezi sebou s tímto ohledem.*
- *Identifikovat, jaké indikátory subjektivního blahobytu země používají, a popřípadě popsat, z jakých různých měřítek a komponent se skládají.*
- *Určit, který zkoumaný dokument („případ“) lze pojmut jako modelový, optimální, tedy nejkompexnější a nejucelenější s ohledem na zakomponování subjektivního blahobytu a jeho indikátorů.*
- *Interpretovat, jaká je na tomto poli situace u českých dokumentů stejného zaměření.*
- *Zjistit, zda v českém prostředí existují alespoň nějaká data, jež by mohla být náplní pro indikátory subjektivního blahobytu a jejich jednotlivé komponenty naleznuté u modelového případu, tedy srovnat jeho přístup s přístupem českým.*

Závěr se pak bude zabývat shrnutím a vymezením nejdůležitějších poznatků a po něm ještě následuje kriticky založená kapitola orientovaná na limity diplomové práce.

Na konec úvodu je ještě z hlediska terminologie důležité pozastavit se nad ústředním termínem této práce, který je v anglofonní odborné literatuře vyjadřovaný slovem „wellbeing“ (někde je však používán tvar „well-being“, a kde je takové označení užito v názvu studie, publikace či indikátoru apod. a já je zmiňuji v originále, ponechávám ho v tomto tvaru). Hledání významového ekvivalentu v českém jazyce může představovat značné problémy a zvolení českého termínu nutný kompromis. Podle slovníku se nabízí hned několik překladů, žádný ovšem zcela přesně nevystihuje jeho ideovou náplň a každý nese lehce jiné významové asociace. Z pozice autora této práce jsem se dlouho zamýšlel nad nejadekváttnějším překladem a nakonec jsem byl z hned několika důvodů nucen zvolit

termín „blahobyt“, i přes to, že je tomuto termínu vytýkána, pokud je uváděn ve spojení s udržitelným rozvojem, konotace konzumního způsobu života, materiálních hodnot souvisejících s nabýváním bohatství, majetku a vůbec s upozaďováním myšlenky uvědomělé skromnosti. Jeden z důvodů jeho vybrání je ten, že se s tímto termínem lze setkat v relevantní české odborné literatuře (viz např. Moldan, 2009), a i samotný sborník vydaný Zeleným kruhem nese přímo název „Indikátory blahobytu“ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010). Proto tento termín chápu jako terminus technicus, a z důvodu nutné terminologické ucelenosti této práce i z důvodu jeho jednoslovnosti jsem po pečlivém zvažování učinil jistý ústupek s vědomím existence jiných, třeba i v jistých případech potenciálně vhodnějších slovních spojení (pohoda člověka, lidská pohoda) a zvolil právě termín blahobyt. K tomuto rozhodnutí přispěla i skutečnost, že ve spojení s adjektivem „subjektivní“ či „lidský“ vnímám částečné „vymazání“ negativních asociací materiální hojnosti, a zároveň tímto na tomto místě upozorňuji na fakt, že i tam, kde používám pouze slovo „blahobyt“, odkazuji k tematice osobně pociťované spokojenosti vyplývající hlavně z nemateriálních aspektů života. Necht' tedy rozumíme slovu blahobyt jako výrazu vědomě purifikovaného od negativních konotací jemu často přisuzovaných, a tak ho prosím i v této práci vnímejme. Rovněž chci na závěr dodat, že ucelené definice subjektivního blahobytu a dalších pojmů jsou součástí jedné z příloh práce, i když jsou samozřejmě včleněny i ve stati práce.

2 Teoretický rámec

2.1 HDP jako ukazatel společenského pokroku

Pomocí ukazatele hrubého domácího produktu (HDP) je standardně ohodnocován makroekonomický výkon ekonomiky. Tento základní agregovaný indikátor, jehož jednoduchá definice je nazírána jako souhrn hrubé přidané hodnoty různých sektorů a odvětví národního hospodářství, má poměrně dlouhou historii využívání a je internacionálně srovnatelný¹ (Czesaný, 2009, s. 21). HDP, jehož růstu je možné docílit buď za pomoci rozšíření zaměstnanosti a investiční aktivity, anebo cestou růstu produktivity práce a kapitálu, odhaduje každá země v domácí měně a v přepočtu na obyvatele je přibližnou indikací životní úrovně (Czesaný, 2009, s. 21). Ve Strategickém rámci udržitelného rozvoje ČR se k významu tohoto ukazatele uvádí: „Indikátor vyjadřuje celkový výkon ekonomiky a slouží jako referenční hodnota pro posuzování míry vnitřní a vnější ekonomické nerovnováhy“ (2010, s. 85). Statistické podklady pro určování velikosti HDP jsou dostupné pouze několik desetiletí, avšak podle McNeilla lze odhadnout, že od roku 1500 do roku 1992 se velikost světového HDP zvýšila přibližně stodvacetkrát, s většinou růstu po roce 1820 (McNeill, 2000, cit. dle Moldan, 2009, s. 30, 31), přičemž opravdový zásadní nárůst odstartoval po konci druhé světové války, kdy ve druhé polovině 20. století, obzvláště pak mezi lety 1950 a 1973, nastal bezprecedentní ekonomický rozvoj na globální úrovni, na jehož mimořádnosti má podíl růst počtu lidí, technologický, logistický a pracovní-organizační pokrok ad., což souhrnně vedlo až k současnému světovému HDP ve výši okolo 60 bilionů USD (Moldan, 2009, s. 30).

Některá hlediska však tento široce nejuznávanější „ukazatel pokroku“ nezaznamenává. HDP nezahrnuje hodnotu domácí práce, dále nebere v úvahu distribuční procesy při užití produktu a ztráty způsobené zátěží životního prostředí, a v neposlední řadě eviduje vojenské výdaje jako pozitivní příspěvek k růstu bohatství (Czesaný, 2009, s. 21). HDP jako indikátor hospodářské úrovně má tedy více nedostatků. Nepostihuje např. výkon šedé ekonomiky (činností s neregistrovatelnými finančními transakcemi) a

¹ „Ke srovnání ekonomické úrovně různých zemí je používán hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly, aby byly vyloučeny rozdíly v cenových úrovních. Měřítkem parity kupní síly je obvykle mezinárodní měnová jednotka, vycházející z průměrné cenové úrovně ve srovnávaných zemích, jako je pro země Evropské unie PPS – Purchasing Power Standard, vyjadřující průměrnou cenovou hladinu v zemích EU-25 na bázi EUR“ (Czesaný, 2009, s. 21).

především co se týče zátěže životního prostředí², je jeho absence citlivosti vůči ní považována za vážnou nedostatečnost – za zmínku zde stojí známý příklad havárie tankeru Exxon Valdez u Aljašky v roce 1989, která, ačkoli znamenala obrovskou újmu pro životní prostředí, v konečném výsledku přispěla ke zvýšení HDP (Moldan, 2009, s. 30). Obdobným způsobem přispěla v roce 2010 ekonomice „pozitivně“ ropná havárie v Mexickém zálivu, neodlišena od „dobrých“ ekonomických faktorů, které lidé skutečně chtějí nebo potřebují.³ Pokud je tedy ekonomický růst měřen růstem HDP, pak to nemusí vypovídat mnoho o reálných změnách v úrovni života obyvatelstva. HDP od svého vzniku a standardizace měření byl a stále je často interpretován (především politiky, úředníky a ekonomy) jako index veřejného blaha, protože materiální růst je považován za nezpochybnitelný, přirozený cíl společnosti, který nemá smysl jakkoli zdůvodňovat (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 5). Na takový fakt se upozorňuje např. i ve spojení s působením masových médií: *„Při prezentaci vývoje růstu hrubého domácího produktu bývá nárůst ukazatele prezentován jako jednoznačně pozitivní a žádoucí, zatímco jeho stagnace nebo pokles jako negativní. Toto zpravodajské zarámování hospodářských výsledků má v sobě zakotven ideologický předpoklad, že hospodářský růst země je vždy pozitivní událost, zatímco stagnace či pokles je naopak jevem negativním. (Případné negativní důsledky neustálého ekonomického růstu nejsou reflektovány a z diskurzu zpravodajství bývají vyloučeny.)“* (Trampota, 2006, s. 165).

Existuje tedy všeobecný společenský souhlas založený na „zdravém rozumu neoliberalismu“ upevňovaném především ve druhé polovině 20. století: *„Moderní společnost je organizována na základě konkrétního modelu toho, jak by se mělo usilovat o lidský blahobyt. Jednoduše řečeno, tento model prohlašuje, že zvyšující se ekonomická výroba vede přímočaře ke zlepšenému blahobytu: vyššímu standardu živobytí a lepší kvalitě života napříč společností. Ekonomiky jsou explicitně organizovány okolo potřeby růstu HDP, a to s relativně malým ohledem na to, jak je bohatství distribuováno; byznys modely jsou podmiňovány maximalizováním profitů držitelů akcií; a lidé jsou vedeni k tomu, aby věřili, že čím více budou vydělávat – a tedy čím více konzumovat – tím šťastnější jejich životy budou“* (Michaelson et al., 2009, s. 13–14). Na pravidelných hlášeních o tom, jak se vyvíjí výše HDP, pak jak soukromé společnosti, tak jednotlivci zakládají mnoho ze svých

² Mezi vývojem světového HDP a dopadem na životní prostředí docházelo sice v rozmezí let 1961–2003 k relativnímu decouplingu, obojí však vzrostlo – HDP více než čtyřikrát, ekologická stopa více než třikrát (Moldan, 2009, s. 367). (O koncepci ekologické stopy jako indikátoru využívání planety je podrobněji pojednáno níže v textu.)

³ Zdroj: Beyond GDP: New Measures For A New Economy, <<http://www.demos.org/publication/beyond-gdp-new-measures-new-economy>> [cit. 2013-02-16].

investičních rozhodnutí, a vzato ještě obširněji, tak je i spotřebitelská důvěra silně ovlivňována zprávami o očekávaném růstu HDP, což zpětně působí na spotřebitelské nákupní chování a má efekt i na daňové změny a jiné politické kroky vztažené k relativní síle nebo slabosti spotřebitelské poptávky (Daly–Posner, 2012, s. 8). Varovná upozornění pak přicházejí v souvislosti s tím, že efektivita ekonomiky by měla být brána v potaz až po zajištění ekonomické stability, což by konsekventně znamenalo pomalejší růst, avšak zároveň snížené riziko krize – David Orrell, expert v oblasti ekonomických modelů, např. tvrdí: *„Příkladem může být přístup k životnímu prostředí. V tuto chvíli se hodně mluví o tom, že je důležité ho chránit. Ale na to, že hospodářský růst vede ke změnám, které jsou škodlivé, se v rámci této diskuze zapomíná. Přitom pokud jsme bohatší, kupujeme si více aut a dalších věcí a to přírodě neprospívá. Jistě, bohatší země většinou lépe chrání své životní prostředí. Ale to nic nemění na tom, že je lepší, když se zvyšuje kvalita, a ne objem ekonomiky. A proto by nyní skutečně cílem nemělo být růst rychleji než ostatní a tím také rychleji než ostatní spotřebovávat zdroje, které jsou k dispozici. To ztratilo smysl už před sto lety a nemá to smysl ani teď. Žijeme totiž na přelidněné planetě“* (dle Chlupatý, 2010, s. 113). Orrell také v souladu se zaměřením této kapitoly ohledně ekonomických měření podotýká, že mluvit o růstu ve smyslu růstu HDP je zavádějící a takový způsob vnímání světa pokřivený, což dokazuje na příkladu Číny, která, pokud jde o výši HDP, roste závratným tempem, ale platí za to obrovskou degradaci životního prostředí, a k tomu se vyprodukované bohatství dostane jen k poměrně malé skupině lidí, přičemž to mj. potvrzuje potřebu nových, lepších ekonomických modelů a ukazatelů, jelikož ty současné byly vyvinuty v době po druhé světové válce, kdy cílem bylo sledovat, jak se zemi daří budovat zdroje využitelné ve válce: *„A tuto funkci plní. Pokud vám ale jde o to budovat udržitelnou ekonomiku, která má určité prvky sociální spravedlnosti, potřebujete věci vnímat a měřit jinak. Potřebujete komplexní pohled, ne zjednodušený pohled, který se opírá o jedno číslo. Potřebujete pohled, který bere v potaz například i degradaci životního prostředí“*⁴ (dle Chlupatý, 2010, s. 114). Na tomto místě je také záhodno mírně odbočit k tzv. únosné kapacitě Země („carrying capacity“), což je biologický pojem označující maximální počet rostlin nebo živočichů určitého druhu, kterému je určité přirozené prostředí schopné poskytnout dostačující podporu, přičemž je-li takové prostředí izolované a daná populace nemůže nikam migrovat, musí najít rovnováhu se zdroji, jež jsou jí k dispozici – pokud tomu tak není a populace nadále roste, až své zdroje najednou

⁴ Jeden z takových alternativních pohledů nabízí kapitola zde v práci pojednávající o indexu šťastné planety.

spotřebuje, nastává pro ni katastrofa, a to byl právě případ Velikonočních ostrovů: „*Aby mohli uspokojovat své rostoucí životní potřeby, vymýtili obyvatelé postupně všechny lesy. Vinou tohoto počínání došlo ke ztrátě vodních zdrojů, orné půdy a k následnému hladomoru. V roce 1680 žilo na ostrově 12 tisíc lidí a v roce 1722 jich byly jen 4 tisíce. V roce 1877 pak na ostrově přežívalo pouhých 111 obyvatel*“⁵ (Winterová–Kogerová, 2009, s. 26–27).

Podstatné je však také zmínit, že bývá-li HDP nazírán jako ukazatel výše životní úrovně, míry šťastného života nebo spokojenosti lidí, má skutečně na tyto záležitosti dokázaný alespoň nepřímý vliv: „*Existuje vysoká míra korelace mezi výší HDP a indikátory, které se přímo dotýkají života lidí, sociálního rozvoje, úrovně rozvoje lidské společnosti*“ (Moldan, 2009, s. 30). HDP se tak např. stal jednou z komponent indexu lidského rozvoje (HDI), jenž byl po debatách o vhodném doplnění HDP vytvořen Organizací spojených národů, pravidelně je uveřejňován od roku 1990 ve Zprávě o lidském rozvoji (v rámci UNDP) a stal se nejrozšířenějším měřítkem mezinárodního rozvoje. Tento index již „*představuje jeden z pokusů, jak vyjádřit kvalitu lidského života. (...) Při jeho výpočtu se zohledňuje lidské zdraví, úroveň vzdělanosti a hmotná životní úroveň. (...) Hmotná životní úroveň je vyjádřena jako hrubý domácí produkt na osobu v amerických dolarech, který je přepočten na paritu kupní síly*“⁶ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 46). Vysoká korelace HDP a HDI je tedy nepřekvapující, jelikož stav vzdělání a zdraví je podmíněn počtem škol a zdravotnických zařízení, dostatkem personálu těchto institucí, jejich úrovní apod., čehož nelze být dosaženo bez dostačujícího stupně hospodářského rozvoje (Moldan, 2009, s. 31). Je zřejmé, že OSN při sestavování HDI nechtěla tvrdit, že zrovna národní příjem, očekávaná délka života a vzdělání jsou jedinými prvky konstituujícími „rozvoj“ – spíše považuje tyto tři součásti za dohromady poskytující opodstatněné přiblížení se správnému indikování stavu „aktivního rozvíjení“⁷, protože pokud se všechny tři komponenty zvyšují, může být uvážlivě usuzováno, že daná země se „rozvíjí“, a to alespoň ve smyslu, kterému všeobecně rozumějí lidé na Západě („HPI Report“, 2009, s. 20). Pro zajímavost a úplnost je možné zmínit ještě vzájemný vztah mezi mírou HDP a tzv. indexem zákonnosti, která je mj. důležitou součástí sociální a ekonomické dimenze rozvoje a rozumí se jí „*souhrn tradic a institucí, prostřednictvím*

⁵ Pro tematickou souvztažnost s ekologickou stopou viz kapitolu o indexu šťastné planety.

⁶ Pro všechny dimenze lidského rozvoje, které nejsou vyjádřeny dlouhým a zdravým životem a znalostmi, slouží ve výpočtu jako náhražka HDP; počítá se přitom s jeho logaritmovanou výší, jelikož dosáhnout slušné úrovně lidského rozvoje nevyžaduje neomezený příjem (Moldan, 2009, s. 381).

⁷ „*Ve všech těchto směrech je patrné trvalé a výrazné zlepšování v celosvětovém měřítku, i když mezi jednotlivými zeměmi jsou velké rozdíly*“ (Moldan, 2009, s. 29).

kterých se ve státě uplatňuje autorita. Patří k nim procesy, kterými je vybírána vláda, kterými je sledováno její působení, schopnost vlády formulovat a uplatňovat politické plány a strategie a respekt občanů a vlády k institucím, které zprostředkovávají jejich ekonomické a sociální interakce“ (Moldan, 2009, s. 272). Indikátory tohoto indexu lze rozdělit na šest skupin – zaprvé schopnost a možnost občanů účastnit se voleb; zadruhé politická stabilita a (absence) násilí, vyjadřující pravděpodobnost, že vláda bude násilně svržena, zatřetí kvalita veřejné správy, začtvrté míra regulace obchodu a podnikání, zapáté vláda zákona, vymahatelnost práva a zašesté míra korupce (Moldan, 2009, s. 272). Souvztažnost HDP a zákonnosti pak ukazuje, že hospodářská vyspělost států je do velké míry korelována s jejich vyspělostí právní (Moldan, 2009, s. 271).

Perspektivy kritizující skutečný význam HDP se hlasitěji rozšířily v sedmdesátých letech 20. století (předtím však kritické ohlasy zaznívaly také – např. ve třicátých letech od samotného Simona Kuznetse z Harvardu, jenž měl zásadní podíl na standardizaci měření hrubého národního produktu) a zahrnovaly především obavy o ekologická omezení neustálého růstu a také polemiky týkající se převažování hospodářských motivů nad sociálními, pokud jde o směřování a pokrok společnosti (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 6). Nejednalo a nejedná se však o to, že by ekonomické hodnoty byly těmito alternativními názory na měření ekonomického a společenského pokroku zavrhovány jako zcela zavádějící či nevyhovující, chyba nespočívá v samotném ukazateli, ale spíše v tom, jaký je mu přisuzován (sociálně konstruovaný) význam – v tom, že pro měření tohoto druhu progresu je používána špatná metodologie: „*Pod vedením indikátoru, který společenské blaho neměří, se zaměřujeme na cíle, jejichž dosažení nevede ke zlepšení kvality života“ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 5). Zde je nutné zmínit především nepřímé dopady HDP na veřejnou politiku, které, oproti dopadům přímým, jež explicitně rezonují ve světech ekonomiky a politiky, jsou svým implicitním působením pravděpodobně ještě významnější než jakýkoli individuální politický krok vázaný na zprávy o HDP: „Politické návrhy jsou často obecně charakterizovány jako dobré či špatné pro HDP. V doprovodných debatách týkajících se případných změn jsou ty politické kroky, které by potenciálně mohly znamenat omezení růstu ekonomiky, s největší pravděpodobností zavrženy, a to bez ohledu na jejich potenciál zvýšit skutečné bohatství, zlepšit kvalitu života průměrným občanům nebo zajistit zemi cestu trvale udržitelnějšího rozvoje“ (Daly–Posner, 2012, s. 8). Namísto je pak vzhledem k takovým dopadům nastaveného ekonomického systému pesimismus některých autorů, kteří se netají výhradami k nynější kapitalistické společnosti – anglický filozof Mark Fisher hovoří např.*

příznačně o tom, že je „*dnes snazší si představit konec světa než konec kapitalismu,*“ ve kterém vidí všudypřítomnou atmosféru ovlivňující nejen kulturní produkci, ale i organizaci práce a vzdělání, která působí jako bariéra omezující naše jednání a myšlení, a přičítá mu kromě sociální nespravedlnosti také necitlivost vůči životnímu prostředí, vzrůst počtu duševních nemocí, odpor vůči jakékoli koncepci trvale udržitelného rozvoje a nárůst byrokracie (2010).

Sedmdesátá léta 20. století byla zmíněna jako období hlasitějšího ozývání kritiky váhy, která je všeobecně přisuzována HDP. Již na sklonku let šedesátých k této problematice řekl senátor Robert Kennedy spíše z emočního hlediska: „[HDP] *nezohledňuje zdraví našich dětí, kvalitu jejich vzdělání nebo radost ze hry. Nezahrnuje krásu naší poezie či sílu našich manželství, inteligenci našich veřejných debat nebo bezúhonnost našich představitelů veřejnosti. Neměří ani naši odvahu, ani naši moudrost, ani naši oddanost zemi. Měří zkrátka všechno kromě toho, co dělá naše životy skutečně hodnotnými...*“⁸ (Kennedy, 1968, cit. dle Di Tella–MacCulloch, 2005, s. 2). Z roku 1974 pak pochází klíčová práce o kontradikcích mezi hospodářským růstem a pocitem životní spokojenosti, jejímž autorem je americký ekonom Richard A. Easterlin a která je významná především svojí formulovanou hypotézou známou jako „Easterlin(ův) paradox“. Easterlin ve své studii shledává, že skutečně v rámci jednotlivých zemí existuje zjevná pozitivní asociace mezi výší příjmu a prožívaným pocitem štěstí, nicméně upozorňuje, že zůstává nejisté, zdali taková pozitivní asociace existuje v konkrétním časovém úseku mezi jednotlivými státy: „*Skutečně, rozdíly ve štěstí mezi bohatými a chudými státy, jež jsou očekávatelné na vnitrostátní bázi mezi rozdíly danými ekonomickým postavením jednotlivců, nejsou mezinárodními daty potvrzeny. Podobně je tomu v případě Spojených států od roku 1946, kdy časová studie ukázala, že vyšší příjem nebyl systematicky doprovázen větším štěstím*“⁹ (1974, s. 118). Dále Easterlin podotýká, že jakýkoliv průzkum nahlížející na význam štěstí ukazuje, že ekonomická zvažování jsou pro lidi velmi důležitá, avšak v žádném případě nejsou tím jediným, na čem záleží (1974, s. 118). „*Tvrdí se, že jakmile se jednou jednotlivec pozvedne nad linii chudoby či ‚životní minimum‘, není už hlavním zdrojem jeho rostoucího blaha příjem, ale spíše přátelé a dobrý rodinný život*“ (Clark–Frijters–Shields, 2007, s. 1). Bohatí lidé mohou být v daném časovém bodě šťastnější, ale čím více všichni bohatneme, nestáváme se všichni šťastnějšími – Easterlin

⁸ Viz zde Příloha 7 ukazující měřící záběr HDP.

⁹ Tento paradox není speciálně americkým fenoménem, platí i pro Japonsko, které od konce druhé světové války zažilo jeden z nejvýraznějších nárůstů reálného příjmu na jednoho obyvatele, a také pro Evropu (Clark–Frijters–Shields, 2007, s. 2).

tento paradox přisuzuje důležitosti relativního příjmu ve vztahu ke spokojenosti, což znamená, že jakmile je jednou dosažena určitá absolutní úroveň příjmu, nárůst ve spokojenosti je způsoben jedině vyšším příjmem ve srovnání s ostatními lidmi, ne jednoduše z vyššího příjmu nijak nevztaženého k daným existujícím sociálním normám (Easterlin, 1974, s. 118–119). Podle Easterlina jsou pak v určitém smyslu tyto výsledky výpovědí o adaptabilitě lidstva (Easterlin, 1974, s. 119). Adaptace a srovnávání jsou psychologickým vysvětlením toho, proč mají životní poměry tak malý efekt na lidské štěstí – lidé jsou mimořádně přizpůsobiví, a mají tak sklon začít velmi rychle posuzovat svoji aktuální pozici jako normální, což znamená, že jejich očekávání ohledně toho, co je učíní „doopravdy“ šťastnými, neustále rostou, a zároveň sami sebe nahlížíjí v porovnání s ostatními, pokud tedy dosáhnou vytouženého cíle či se vyrovnají některému svému vzoru, adaptují se rychle nové situaci, najdou si další zdroj srovnávání a jsou opět „nešťastní“ (Shah–Marks, 2004, s. 6). „*V této myšlence, že rozdíl ve štěstí mezi příslušníkem primitivního národa a námi není proporcionální rozdílům v našich příjmech, je něco zásadně přesvědčivého*“ (Di Tella–MacCulloch, 2005, s. 26).

Někdy je k pochopení neprospěšnosti neustálého hospodářského rozvoje používána „biologická metafora“, která se vztahuje k faktu, že fyzický růst jako proces je blahodárný jen do určité optimální úrovně, jejíž přesažení může způsobit i zhoubné následky – ekonomický růst je možno podrobit stejné analýze, když, kromě zřejmých environmentálních dopadů, zde existuje narůstající evidence, že obsese růstem nás může vzdalovat všímání si ostatních aspektů života zásadně důležitých pro naše blaho („HPI Report“, 2009, s. 15). Neustálá potřeba podporování požadavku spotřeby typická pro západní kapitalistické ekonomiky pak zákonitě působí nelogicky v souvislosti s široce známým faktem týkajícím se lidské přirozenosti v tom, jak jsou naplňovány základní materiální potřeby, po jejichž uspokojení nezpůsobuje další a větší spotřeba výraznější nárůst v míře lidského blaha („HPI Report“, 2009, s. 15). Nejde přitom pouze o „lidovou moudrost“, tento fakt je podepřen výzkumy (viz výše) svědčícími o tom, že lidé v nejvyspělejších státech považují materiální okolnosti jako bohatství a majetek za hrající jen malou roli v určování úrovně štěstí, a že tedy přibývající materiální bohatství nad určitým stupněm příjmu znamená už jen nepatrný rozdíl ve „skutečném užitku“: „...*Potvrdili jsme tedy předpoklad ekonomů devatenáctého století, že mezní užitek příjmu s rostoucím příjmem klesá...*“ (Layard–Nickell–Mayraz, 2008, s. 1856). Další (psychologické) studie např. ukazují, že „*výherci loterií nejsou po jednom roce od výhry šťastnější, než byli předtím,*“ a že existují „*pozoruhodně malé korelace mezi štěstím a*

majetkem“¹⁰ (Lyubomirsky–Sheldon–Schkade, 2005, s. 113). Mnohem více důležité jsou tak faktory vztahující se k rozdílnostem v životních postojích jednotlivců a k druhům aktivit, které lidé provozují: socializace, participace na kulturním životě, smysluplná a podnětná práce atd. („HPI Report, 2009, s. 15). Nastavený způsob statistického měření pokroku společnosti skrze ekonomickou výkonnost však vytváří silný odklon od významných zdrojů blahobytu, jež nejsou uskutečňovány tržním způsobem, a všudypřítomná politika růstu často sociální blahobyt a udržitelnost vylučuje z pole zájmů, které političtí činitelé přímo adresují – všeobecné soustředění na kvantitu spíše než na kvalitu výkonu pak jejich pozornost velmi zužuje a zamlžuje hlubší potřeby a podpůrné odpovědnosti (Daly–Posner, 2012, s. 8). *„Růst HDP nemůže být považován za akurátní barometr životní úrovně nebo za vůdčí metriku pro politické činitele, kteří jsou chápající směrem k potřebám obyčejných lidí“* (Daly–Posner, 2012, s. 10).

Velmi silným podnětem k přehodnocení pohledu na skutečný význam neustálého růstu HDP a všeobecné upřednostňování ekonomického růstu před ostatními elementy pokroku bylo první desetiletí 21. století zakončené hospodářskou krizí. Přestože společnost jako taková zažívala po roce 2000 období úpadku v mnoha ohledech – příkladem může být především situace ve Spojených státech jako do té doby „tahouna“ světové ekonomiky, jehož „obyčejní“ obyvatelé ale začínali stále více pociťovat nárůst nezaměstnanosti, chudoby, sociální „nepohody“, zhoršujícího se zdravotního stavu (obezita), špatné situace studentů a absolventů, environmentálního spotřebovávání a v neposlední řadě nedůvěry v lepší život budoucích generací –, tak i v takovém „ztraceném“ desetiletí HDP vzrostlo o téměř 18 procent, což se stalo výsledkem nejdelšího ekonomického rozmachu v americké historii přisuzovaného Clintonově období a předtím vládě Reaganově, kdy se mezi lety 1980 a 2010 reálné HDP zdvojnásobilo: *„A přesto jsme dnes tam, kde jsme“* (Daly–Posner, 2012, s. 1). Hospodářský rozvoj tedy sice zásadně proměnil materiální stránky kvality života charakterizované jako vzorce spotřeby, kdy lidé stále více ekonomických prostředků používají na zábavu, kulturu a jiné „nadstandardní“ stránky života (a to na úkor základních životních potřeb), s čímž se pojí i oproti minulosti odlišný demografický trend zaznamenávaný hlavně ve vyspělých zemích, kde v podstatě neroste počet lidí, ale klesá průměrné množství osob v domácnosti, a to navyšuje počet domácností: *„Stále častější jsou domácnosti o jednom člověku, v některých zemích se dokonce začínají stavět ‚rodinné‘*

¹⁰ Někteří odborníci hovoří dokonce o korelaci negativní, která je mezi proměnnými „subjektivní blahobyt“ a „průměrná mzda“ *„pozoruhodně vysoká – což by také být měla, jsou-li vyšší mzdy kompenzací za nižší prožívanou kvalitu života (a naopak)“* (Layard, 2010, s. 534).

domy pro jednoho člověka. Domácnosti jsou vybaveny nejrůznějšími spotřebiči, vytápěny, napojeny na stále rozsáhlejší a složitější infrastrukturu. Protože je spotřeba energií i části spotřebního zboží do velké míry vázána na domácnost, způsobuje vzrůst počtu domácností také zvýšení energetické a materiálové náročnosti. Ekonomický růst samotný a s ním spojené vzorce spotřeby jsou mnohdy považovány za jednu z nezákladnějších hnacích sil zátěže prostředí. Křivky růstu hospodářství vyjádřené hrubým domácím produktem a křivky růstu zátěže prostředí vyjádřené například spotřebou přírodních zdrojů nebo růstem znečištění oboje rostou“ (Moldan, 2009, s. 31–32). Není tak složité odvodit, že v souvislosti s výše popisovaným Easterlinovým paradoxem, kdy lidé v současnosti neoznamují, že by byli šťastnější či spokojenější se svým životem než před dvaceti či čtyřiceti lety,¹¹ a především v případě vysoce rozvinutých států s jejich přibývajícím počtem jednočlenných domácností lze hovořit o jakémsi intenzivnějším odcizování, izolování jednotlivců, zpretrhání tradičních vazeb, tedy o opaku stmelování v rámci společnosti, a přitom právě prohlubování sociálních kontaktů a silná souvztažnost k sociálnímu okolí jsou prokázanými prvky životní spokojenosti (více k tomuto tématu v následujících kapitolách) („HPI Report“, 2009).

V nedávné době, s uvědomováním si takových a dalších negativních aspektů nekontrolovaného růstu tedy naplno rozkvetla již v minulosti naznačovaná myšlenka jít „přes limity HDP“ („beyond GDP“), jít cestou „nové ekonomiky“ a rozšířit tak naše národní měření příjmů o zaměření se na aspekty distribuce, sociálního blahobytu, lidského a veřejného bohatství a environmentální udržitelnosti, jež jsou úzkým rámcem HDP ignorovány (Daly–Posner, 2012, s. 2). V rámci „případu proti HDP“ je vymezováno sedm základních nedostatků pojících se se skutečným potenciálem HDP (některé z nich jsou již naznačeny výše). Zaprvé jde o problém *distribuce*, kdy nám HDP neříká nic o tom, jak je růst distribuován na úrovni domácností (existují zde velké nerovnosti); zadruhé se jedná o problém *kvantita vs. kvalita*, kdy HDP měří kvantitu zboží a služeb, ale ne jejich kvalitu (např. peníze utracené za alkohol a peníze vynaložené na vzdělání pokládá HDP za rovnocenné); zatřetí jsou to *obranné výdaje*, které HDP nerozlišitelně započítává (např. odklizení průmyslových katastrof, léčení civilizačních chorob, vojenské výdaje); začtvrté jde o *problém skutečná ekonomická hodnota vs. vypůjčené a spekulativní zisky*, kdy nám HDP neříká nic o udržitelnosti ekonomické aktivity; zapáté je to *spotřebovávání přírodního kapitálu a služeb ekosystému*, které je v rámci HDP v podstatě ignorováno;

¹¹ Viz zde graf v Příloze 4.

šestým nedostatkem jsou *netržní aktivity*, o kterých HDP nepodává žádné informace, i když značně ovlivňují ekonomické blaho a celkovou produktivitu společnosti; zasedmé se pak jedná o *sociální blaho*, s jehož indikátory, jako jsou míra chudoby a gramotnosti či očekávaná délka života, HDP „nespolupracuje“, a často jsou úrovně subjektivního blaha zahrnující životní spokojenost, pocity bezpečí a autonomie a důvěru ve své sociální okolí vyšší v chudších zemích se silnými rodinnými a komunitními strukturami, než v zemích bohatých (mírou HDP) charakterizovaných společenskou atomizací a masovým konzumerismem (Daly–Posner, 2012, s. 5). V souvislosti s tímto „výčtem nedostatečností“ se již i ze strany vlád a politiků začaly ozývat hlasy k zavádění nových způsobů měření a jejich následnému přisvojování celou společností. Jako „první vykročení“ tímto směrem je označována „Stiglitzova komise“, která byla vytvořena pod záštitou francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho v únoru roku 2008 sestávající z významných ekonomů a sociologů v čele s laureátem Nobelovy ceny Josephem Stiglitzem za účelem, aby „zjistila omezení HDP jako ukazatele hospodářského výkonu a sociálního pokroku a zvážila, které další informace jsou potřeba k vytvoření ucelenější představy o společenském blahobytu“ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 7).

V souladu s úvahami o nekompetentnosti HDP měřit společenský pokrok a v situaci světové krize, jež nastala nedlouho po vzniku komise, je ve finálním výstupu z činnosti tohoto uskupení odborníků uvedeno: „Mezi časem, kdy začala komise pracovat na této zprávě, a dobou, kdy byla dokončena kompletace této zprávy, se ekonomický kontext radikálně proměnil. Prožíváme nyní jednu z nejhorších finančních, ekonomických a sociálních krizí v naší poválečné historii. Reformy v měření doporučené komisí by byly nanejvýš potřebné, i kdyby byla bývala žádná krize nepřišla. Někteří členové komise věří, že tato krize poskytuje zvýšenou urgenci těmto reformám. Věří, že jeden z důvodů, proč mnohé krize tak zaskočila, spočívá v chybném systému měření a v tom, jak se hráči na trzích a představitelé vlády nesoustředili na správnou sadu statistických indikátorů. V jejich perspektivě nebyly ani soukromé, ani veřejné účetní systémy schopné přijít s včasným varováním, že zdánlivě zářivá hospodářská výkonnost světové ekonomiky mezi lety 2004 a 2007 mohla být dosahována na úkor budoucího růstu“ (Stiglitz–Sen–Fitoussi, 2009, s. 8). Stiglitz a další odborníci dodávají, že dosavadní měření hrubých ekonomických výkonů se prakticky stalo synonymním se sociálním pokrokem, což nás pevně drží na cestě neudržitelného růstu a zanechává v nevědomí ohledně mnohých důležitých dimenzí ekonomického blahobytu, sociálního blahobytu a environmentální udržitelnosti (dle Daly–Posner, 2012, s. 2). Podle závěrů komise je potřeba zaměřit se více na měření příjmů než

na měření produkce, přičemž také navrhl pozorovat nerovnosti v přístupu k veřejným službám, jež mají vliv na kvalitu života, a dále doporučila, aby jednotlivé státy daly vzniknout kulatým stolům diskutujícím o dané problematice, které následně mohou doporučit indikátory ekonomického a sociálního pokroku relevantně vypovídající o dosahování udržitelného kvalitního života – tzn., že by měly rovněž podnítit doplnění existujícího statistického sledování o takové položky, jež do této doby z perspektivy strategického řízení země scházejí a které mohou dohromady tvořit souhrnný index kvality života a jeho udržitelnosti (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 7–8). Hlavním „poselstvím“ závěrů Stiglitzovy komise, a i této podkapitoly, je tedy zdůraznění toho, že je nejvyšší čas, aby se náš systém měření přeorientoval z upřednostňování měření ekonomické produkce na intenzivnější měření blahobytu lidí, což je podle ní nanejvýš nutné v době, kdy to, co „*má váhu ve všeobecném blahu lidí, se značně odlišuje od informace obsažené v úhrnných datech HDP*“ (cit. dle Daly–Posner, 2012, s. 2).

Tuto hlavní myšlenku pak reflektují následující dvě kapitoly, které se nutností nové orientace měření společenského pokroku založeného na udržitelnosti věnují na příkladu dvou poměrně nových indikátorů – nejdříve na tzv. indexu kvality lidského života a ekosystémového zdraví a následně tzv. indexu šťastné planety.

2.2 Index kvality lidského života a ekosystémového zdraví jako příklad alternativního ukazatele pokroku společnosti

Index kvality lidského života a ekosystémového zdraví (takové označení platí, vycházíme-li z titulu knihy „otce zakladatele“ tohoto indikátoru Roberta Prescott-Allena, který v originálu zní „The Wellbeing of Nations: A Country by Country Index of Quality of Life and the Environment“ (2001); jinak také „Wellbeing index“ či „Wellbeing Assessment“) vychází z myšlenky a konstrukce výzkumu „The Wellbeing of Nations“, který představuje první globální vyhodnocení udržitelnosti, jež zahrnuje průzkum ve sto osmdesáti zemích světa, a jehož smyslem je „*podporovat vysoké úrovně lidského a ekosystémového blahobytu, demonstrovat praktičnost a potenciál metody vyhodnocování blahobytu a povzbuzovat země, komunity a korporace, aby podnikly kroky ke svým vlastním zhodnocením blahobytu.*“¹² „Vyhodnocování blahobytu“ je metodou posuzování

¹² Zdroj: The Wellbeing of Nations at a Glance, <<http://cmsdata.iucn.org/downloads/wonback.pdf>> [cit. 2013-04-10].

udržitelosti, která lidem a ekosystému přikládá stejnou váhu a poskytuje systematický a transparentní způsob určování hlavních znaků lidského a ekosystémového blahobytu, jež mají být měřeny, dále vybrání nejrepresentativnějších indikátorů těchto znaků a zkombinování vybraných indikátorů do Human Wellbeing Index (HWI), Ecosystem Wellbeing Index (EWI), Wellbeing Index (WI) a Wellbeing/Stress Index (WSI)¹³ – tyto čtyři indexy pak dohromady utvářejí a poskytují měření udržitelného rozvoje, které může být použito na jakékoli úrovni od obce po svět a od ostatních přístupů k zhodnocování udržitelnosti¹⁴ se liší ve svém duálním zaměření na lidský a ekosystémový blahobyt (což však již také jiným způsobem zohledňuje index šťastné planety, o němž je pojednáno v následující kapitole) a ve svém využití tzv. Barometru udržitelnosti, jenž právě kombinuje komplexní sadu indikátorů do výše vyjmenovaných indexů pomocí výkonnostní stupnice takovým způsobem, aby lidské hledisko nebylo „potopeno“ v hledisku ekosystémovém, a samozřejmě to platí i naopak.¹⁵

Kanadský statistik Robert Prescott-Allen svou prací na tomto poli speciálně adresoval záležitost toho, jak by měly být designovány národní sady indikátorů, aby zahrnovaly měření subjektivního blahobytu, a to vedle měření blaha z jiných sfér¹⁶ (Michaelson et al., 2009, s. 44). Ve své nejvýznamnější publikaci na toto téma, již zmiňované „The Wellbeing of Nations“, pak podává tři otázky, z jejichž souvztažného prozkoumání a měření se mohou společnosti naučit, jaké kombinace lidského a ekosystémového blahobytu jsou udržitelné, a vytvořit si tak svoje vlastní rozhodnutí, jak jich dosáhnout: „*Jak dobře se mají lidé? Jak dobře se mají ekosystémy? Jak se lidé a ekosystémy navzájem ovlivňují?*“ (Prescott-Allen, 2001, s. 1). Dle Prescott-Allena se lidstvu bude stále vzdalovat dobrý život, pokud nezačnou k takovým otázkám dostatečně přistupovat, a podotýká, že v současnosti není žádná země trvale udržitelná, a ani blízko tomuto cíli: „*Národy s vysokou životní úrovní uvalují excesivní tlak na globální životní prostředí. Národy s malými nároky na ekosystém jsou zoufale chudé*“ (2001, s. 1–2). Indexy HWI a EWI potom vyjadřují komplexní míry kvality života a životního prostředí,

¹³ Z důvodu vyhnutí se možným překladovým nepřesnostem jsou zde zachována původní anglická označení indexů.

¹⁴ Jeden z autorů konceptu, Robert Prescott-Allen, se v souvislosti s tím zmiňuje např. o ekologické stopě, nezahrnující „lidi“, či o indexu lidského rozvoje, neberoucím v potaz „ekosystém“ (2001, s. 3).

¹⁵ Zdroj: The Wellbeing of Nations at a Glance, <<http://cmsdata.iucn.org/downloads/wonback.pdf>> [cit. 2013-04-10].

¹⁶ Prescott-Allen byl také poradcem OECD ohledně možných struktur národních indikátorů blahobytu, a to při používání výrazu „blahobyt“ pro zahrnutí lidského blaha, jak subjektivního, tak objektivního, a zároveň stavu širšího ekosystému, na němž závisí všechna lidská aktivita (Michaelson et al., 2009, s. 44). Více k takové struktuře viz zde Příloha 3.

index WI je pokládá vedle sebe tak, aby byly vzájemně srovnatelné, a WSI index ukazuje, jaké množství lidského blahobytu každý národ získává na úkor ekosystému, na nějž je v závislosti toho vykonávána určitá míra tlaku/stresu: „*Ve většině zemí je ekosystémový stres vyšší než lidský blahobyť, jasná známka toho, že úsilí většiny lidí zlepšovat svůj způsob života je neohospodárné a nadměrně využívající životní prostředí*“ (Prescott-Allen, 2001, s. 2).

Hlavním vyvozením těchto popisovaných konceptů a měření pak je, že konflikty mezi lidským a ekosystémovým blahobytem mohou být redukovány, a vysoká kvalita života získávána za malou environmentální cenu: „*Environmentální cena za rozvoj není fixní, mnoho ze vztahu mezi lidským blahobytem a ekosystémovou zátěží je záležitostí volby. Ekosystém není ani tak produktem stupně lidského blahobytu, jako je produktem způsobu, jakým je o dosahování lidského blahobytu usilováno. Významné je, jak je vysoký index WSI silně korelován s kombinací svobody, dobré vlády a vzdělání. Příležitost a schopnost přicházet s rozumnými rozhodnutími ohledně důležitých cílů a způsobu jejich dosahování jsou naprosto zásadní.*¹⁷“

2.3 Index šťastné planety jako příklad alternativního ukazatele pokroku společnosti

Index šťastné planety („Happy Planet Index“, dále HPI) je reakcí na dlouho trvající potřebu nového a celkové situaci postmoderního a postindustriálního světa lépe odpovídajícího indikátoru, který by zahrnoval jak kvalitu lidského života, tak efektivitu využití životního prostředí: „*Neodhaluje pouze ‚nejšťastnější zemi‘; státy umístěné na špičce seznamu jsou státy, které pro zajištění spokojeného života svých obyvatel spotřebovávají nejméně přírodních zdrojů. Výsledky naznačují, že vysoká spotřeba přírodních zdrojů nemusí automaticky zajistit štěstí obyvatel. Ba naopak*“ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 40). HPI pojímaný také jako „globální index trvale udržitelného blahobytu“ vešel ve všeobecnou známost v roce 2006 a to díky organizaci New Economics Foundation (dále NEF)¹⁸, která jím představila „*radikální odloučení od*

¹⁷ Zdroj: The Wellbeing of Nations at a Glance, <<http://cmsdata.iucn.org/downloads/wonback.pdf>> [cit. 2013-04-10].

¹⁸ NEF je nezávislou skupinou (jednajících) odborníků, která podněcuje a demonstruje skutečný ekonomický blahobyť: „*Naším cílem je zlepšit kvalitu života tím, že prosazujeme inovativní řešení, která zpochybňují mainstreamové myšlení o ekonomických, environmentálních a sociálních problémech. Partnersky*

naší dosavadní obsese s HDP. Podle prvotních principů identifikovala zpráva jako univerzální lidské cíle zdraví a pozitivní způsob života, a jako fundamentální vstupní zdroje, na kterých závisejí naše lidské systémy, označila přírodní zdroje. Úspěšná společnost je taková, jež dokáže podporovat dobré živobytí, které nás nebude stát Zemi. HPI měří pokrok směřující k tomuto cíli – ekologickou efektivitu, s níž jsou podporovány šťastné a zdravé životy¹⁹“ („HPI Report“, 2009, s. 3).

Pokud jde o výpočet míry HPI, skládá se ze tří vzájemně souvztažných komponent, z nichž je ale každá založena na separátním měření.²⁰ První z nich je „životní spokojenost“ (či „zažívaný/prožívaný blahobyt“; „Experienced well-being“) stojící v centru pozornosti této práce. Její míra je získávána z Gallupových výzkumů veřejného mínění („Gallup World Poll“), kde je výsledkem z tzv. otázek „životního žebříku“ („Ladder of Life“), jenž na stupnici 0 (nejhorší možný život) až 10 (nejlepší možný život) posuzuje subjektivně vnímané lidské blaho/štěstí. Životní spokojenost je nejspíše „nejproblémovější“ součástíkou z výpočtu HPI, protože jde právě o „koncept subjektivního blahobytu“: „Jedná se o velmi komplexní přístup zahrnující například pocit individuální životní síly a příležitosti pro smysluplné aktivity. Patří do něj ale také pocit sounáležitosti s příbuznými a známými“ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 40). Měření blahobytu se tak dá považovat za jakousi nevýhodu HPI a indikátor životní spokojenosti za kompromisní řešení zdůvodněné neexistencí relevantnějších dat: „Je zřejmé, že vnímání životní spokojenosti se značně liší s ohledem například na kulturní, politický a historický kontext, a tudíž je obtížně srovnatelné“ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 42). Britské ministerstvo DEFRA („Department for Environment, Food & Rural Affairs“) např. subjektivní blahobyt zkoumá a řadí ho do národní sady ukazatelů udržitelného rozvoje²¹ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 40). Pro první (2006) a druhou (2009) zprávu o HPI byla přitom použita data o životní spokojenosti lišící se od dat použitých pro zatím poslední HPI zprávu (2012). Proto je také ve starších zprávách autory používán název komponenty „life satisfaction“, pro novou zprávu název „experienced well-being“, který lépe odpovídá způsobu měření nezaloženého „pouze“ na otázce ptající se na životní spokojenost.²² Druhou komponentou je „očekávaná délka života“ („Life expectancy“). Ta je pojímána

spolupracujeme a na první místo klademe člověka a planetu“ (Michaelson et al., 2009, úvodní nečíslovaná strana).

¹⁹ Viz zde Příloha 6 znázorňující souslednost zdrojů, prostředků a cílů.

²⁰ Následný popis jednotlivých komponent dostupný z: <<http://www.happyplanetindex.org/about/>> [cit. 2013-02-11].

²¹ Podrobně je případ DEFRA rozpracován v analytické části práce.

²² Pro první dva výzkumy byla použita data vzešlá z odpovědí na otázku: „Vezmete-li v úvahu všechny okolnosti, jak jste nyní celkově spokojen/a s vaším životem?“ („HPI Report“, 2009, s. 52).

jako „univerzálně důležitá míra zdraví“ a pro potřeby výroční zprávy NEF k ní byla použita data z Rozvojového programu OSN („Human Development Report“). Jinými jejími označeními jsou i „střední délka života“ či „naděje dožití“ a je indikátorem zdravotního stavu populace, který je široce užívaný, snadno interpretovatelný a mezinárodně srovnatelný a jenž je odvozován z úmrtnostních poměrů dané populace²³ (Lustigová, 2009, s. 107). Poslední komponentou z rovnice pro výpočet HPI je „ekologická stopa“ („Ecological Footprint“). Zpráva o HPI (2012) používá pojetí ekologické stopy vycházející od Světového fondu na ochranu přírody („environmental charity WWF“) a to jako míru spotřeby zdrojů – jedná se tedy o míru množství země vyžadovaného pro udržování vzorů spotřeby daného státu, která je vypočtena na jednoho obyvatele v měřítku tzv. globálních hektarů („g ha“), jež reprezentují hektar země s průměrnou produktivní biokapacitou. Poprvé koncepci ekologické stopy, jako nejlepšího dostupného přístupu k současnému měření celkového environmentálního dopadu na Zemi, vyvinuli Kanadčané Mathis Wackernagel a William Rees, a její největší výhodou je, že je schopna odhadnout totální množství produktivních hektarů dostupných na planetě: *„Pokud toto množství vydělíme celkovou světovou populací, můžeme vypočítat údaj na jednoho obyvatele planety, a to na takové bázi, že každému je dáno právo na stejné množství přírodních zdrojů Země. Použitím nejposlednější metodologie stopy – a mělo by zde být poznamenáno, že se jedná o rozvíjející se metodologii – dosahuje tento údaj 2,1 g ha. Toto tedy implikuje, že osoba, která využívá do 2,1 g ha, je osobou užívající svůj spravedlivý podíl světových zdrojů – život na jedné planetě“* („HPI Report“, 2009, s. 12). Bedřich Moldan se pak o významu ekologické stopy vyjadřuje následovně: *„Porovnává lidský nárok na přírodní služby s možnostmi přírody tyto služby poskytovat. (...) jakou velikost produktivní půdy nebo vodní hladiny lidé potřebují, aby zajistili své materiální potřeby. Spotřeba energie, biomasy, jako jsou potraviny nebo dřevo, stavebního materiálu, vody a ostatních zdrojů, je převedena na nárok na normalizovanou plochu (...). Koncept ekologické stopy má odpovědět na otázku, zda lidská populace žije v hranicích nosné kapacity přírody, a odhadnout velikost dopadu, který mají lidské aktivity. (...) Globálně byla již v této době [2003] biologická kapacita planety překročena o 20 %, od té doby zátěž nadále roste“* (2009, s. 315).

Celková míra HPI je pak dosažena základní poměrovou rovnicí (existují její komplexnější alternativní varianty s různě definovanými koeficienty) obsahující v čitateli

²³ „Ukazatel vyjadřuje hypotetickou délku života osoby právě narozené za předpokladu, že řád vymírání zůstane po celou dobu jejího života stejný“ (Lustigová, 2009, s. 107).

„součin“ dvou prvních zmiňovaných komponent (očekávaná délka života a životní spokojenost) a ve jmenovateli míru ekologické stopy, z čehož je zřejmé, že čím vyšší výsledná číselná hodnota je, tím lepší umístění (na stupnici 0 – 100) daná země zaujímá („HPI Report“, 2012, s. 3). Tímto způsobem je tak získán indikátor informující o tom, zdali společnost směřuje správným směrem, poskytující zároveň vitální nástroj k tomu, aby byly zásadní zjištěné problémy zahrnuty v klíčových politických rozhodnutích.²⁴ *„Ve své podstatě je HPI měřením efektivity. Vypočítává počet let šťastného života (očekávaná délka života upravená pro životní spokojenost) dosažených skrze jednotku užití zdrojů“* („HPI Report“, 2012, s. 3). Koncept indikátoru zvaného „roky šťastného života“ („Happy Life Years“) vyvinul sociolog Ruut Veenhoven, jenž ho sám nazýval „happy life-expectancy“: *„Jedním z cílů výzkumu sociálních indikátorů je vyvinout komplexní míru kvality života v národech, která bude analogická hrubému národnímu produktu používanému na poli ekonomických indikátorů. (...) Alternativou je měření kvality národního života prostřednictvím výkonů a vzetí v úvahu, jak dobře se lidem v dané zemi skutečně žije. Tato ‚zřejmá‘ kvalita národního života může být měřena stupněm, který určuje, jak dlouho žijí občané šťastně“* (Veenhoven, 1996, s. 1).

Nejnovější studie o HPI z roku 2012 shrnuje, že naše planeta je dle posouzení indexem stále planetou „nešťastnou“ a že státy, které mají nejvyšší míru životní spokojenosti, nejsou vždy státy s největším environmentálním dopadem (s. 3). Světovým průměrem očekávané délky života je 69,9 let, světovým průměrem životní spokojenosti/blahobytu je míra 5,3 a průměrnou světovou ekologickou stopou je hodnota 2,7 (s. 11). Podstatné je také uvést, co HPI neměří. Mnoho států, které se umístily na předních příčkách žebříčku HPI, trpí jinými problémy, např. pokud se jedná o záležitosti porušování lidských práv, které HPI přímo nereflektuje, či o degradaci ekosystémů spojenou s půdní erozí a odlesňováním nebo dopady na biodiverzitu na lokálních úrovních („HPI Report“, 2012, s. 14). Pro úplnost je důležité zmínit, že v této zprávě se ze 151 zkoumaných států na posledním místě umístila africká země Botswana (HPI 22,6), přičemž ve spodu žebříčku převažují státy subsaharské Afriky (nízké hladiny komponent v čitateli) a Perského zálivu (vysoká míra ekologické stopy); na místě prvním Kostarika (64,0) (s. 12). Bohaté rozvinuté země pak i dle předchozí zprávy zaujímají místa „někde uprostřed“ (Spojené státy např. na 105. místě), a žádný stát nedosahuje s úspěchem všech tří cílů vysoké životní spokojenosti, vysoké očekávané délky života a zároveň života na jedné

²⁴ Struktura k měření sociálního pokroku zahrnující mj. HPI viz zde Příloha 5.

planetě („HPI Report“, 2009, s. 4). Nejvyšší umístění Kostariky není náhodné – osm z devíti zemí, které se nejvíce přibližují „ideálu HPI“, leží v Latinské Americe a v Karibiku, což může naznačovat souvislost mezi HPI a určitou podobou (národní či kulturní) mentality. Kostarika se v čele žebříčku HPI objevila již podruhé, a to opět s výrazným „náskokem“ před „zbytkem světa“. Tato země si osvojila trvalou udržitelnost ve své národní politice – 99 procent energie produkuje z obnovitelných zdrojů, zvrátila proces odlesňování a v roce 2008 se zavázala k tomu stát se do roku 2021 neutrální v produkci oxidu uhličitého („carbon neutral“; tedy mít nulovou uhlíkovou stopu) („HPI Report“, 2012, s. 14). Co se pak týče tří komponent používaných k výpočtu HPI, má Kostarika druhou nejvyšší očekávanou délku života z obou Amerik (např. vyšší než Spojené státy), životní spokojenost vyšší než mnoho bohatších států a její ekologická stopa je oproti stopě Spojených států třetinová²⁵ („HPI Report“, 2012, s. 14).

O tomto dobrém postavení Kostariky, potažmo latinskoamerických států, v žebříčku HPI se zmiňuje i Nic Marks, jenž je klíčovou postavou ve vytvoření, vývoji a dnešním pozitivním vnímání²⁶ indexu šťastné planety a konceptu šťastného života/blahobytu, a proto je také označován jako „well-being researcher“, který je zakladatelem „Centre for Well-being“ při NEF, kde od roku 2001 vede program „well-being“, a výzkumným inovátorem v oblasti využití indikátorů blahobytu pro veřejnou politiku životního prostředí.²⁷ Nic Marks k situaci Kostariky a Latinské Ameriky v perspektivě HPI mj. podotýká: „*Co se tam děje? Co se děje v Kostarice? (...) Zrušili armádu v roce 1949. A investovali do sociálních programů – do zdraví a vzdělání. Mají jednu z nejvyšších úrovní gramotnosti v Latinské Americe a na světě. A také mají svou latinskoamerickou energii. Jsou společenší. A výzvou je to – a je to věc, nad kterou se musíme zamyslet –, že budoucnost nemusí patřit Severní Americe, nemusí patřit západní*

²⁵ ČR se v nejnovější zprávě o HPI ocitá na 92. místě s mírou indexu 39,4. Tento celkový výsledek sestává tedy z komponentů životní spokojenost (míra 6,2), očekávaná délka života (77,7 let) a ekologická stopa (míra 5,3). Výroční zpráva organizace NEF dále uvádí, že pokud jde o životní spokojenost, je její míra v ČR o něco vyšší, než je světový průměr (5,28); pokud se jedná o očekávanou délku života, je např. nižší, než je tomu ve Spojených státech amerických (78,5); a nakonec, zaměříme-li se na ekologickou stopu, pak zjistíme, že kdyby každý na planetě měl stejnou míru ekologické stopy jako průměrný občan ČR, byla by světová ekologická stopa dvojnásobná, a co se týče srovnání např. se Spojeným královstvím (4,7), vycházíme hůře. Zdroj: <<http://www.happyplanetindex.org/countries/czech-republic/>> [cit. 2013-02-11].

²⁶ „Zpráva HPI od svého vypuštění rezonovala mezi tisíci a tisíci lidmi po celém světě – během dvou dnů byla stahována a čtena v 185 zemích“ („HPI Report“, 2009, s. 3). „HPI se rychle dostal do povědomí odborné veřejnosti i politiků. Je prezentován na mnoha politických i odborných akcích jako ukazatel, který má ambice doplnit kritizovaný hrubý domácí produkt o dimenzi kvality života. Jeho výhodou je značná srozumitelnost celého konceptu a provázanost na stávající politiky a strategie, což umožňuje jeho provázání se stávajícími cíli. Do roku 2050 požaduje OECD drastické snížení spotřeby přírodních zdrojů a zlepšení HPI o 40 %“ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 42).

²⁷ Zdroj: <<http://www.neweconomics.org/about/nic-marks>> [cit. 2013-02-10].

*Evropě. Může patřit Latinské Americe.*²⁸ Právě podle Markse jsou pak nejdůležitější aktivity, ze kterých pramení všeobecné společenské „štěstí“ tyto následující²⁹:

- „Connect“ (navazování sociálních vztahů);
- „Be active“ (aktivita v širokém slova smyslu);
- „Take notice“ (vnímání, všímavost, co se děje v okolním světě);
- „Keep learning“ (neustálé vzdělávání po celý život, zvědavost);
- „Give“ (nejvíce „antieconomická aktivita“, altruismus, lidé se cítí mnohem lépe, když „dávají“, když přispívají pro blaho druhých).

Těchto pět záležitostí, které „nic nestojí“, pak dohromady vyjadřuje základní myšlenku HPI znějící „*aby nás štěstí nestálo planetu*“ (tzn. „*trvale udržitelný blahobyť pro všechny*“) („HPI Report“, 2012, s. 3). Jsou to způsoby každodenního „lepšího života“ identifikované a vzešlé ze zprávy vypracované poprvé v roce 2008 organizací NEF pro projekt „Foresight Project on Mental Capital and Wellbeing“ (ve Spojeném království), jejichž „dodržování“ zajišťuje jednotlivcům nejefektivnější možnost, jak vylepšit jejich životní spokojenost, a to při minimálním využívání zdrojů planety³⁰ („HPI Report“, 2009, s. 50).

Koncept subjektivního blahobytu, který je podstatnou složkou indexu šťastné planety, je proto tématem následující kapitoly.

2.4 Subjektivní blahobyť a jeho determinanty

„Dva pojmy, které se nejčastěji spojují právě s posuzováním sociálních aspektů udržitelného rozvoje, jsou kvalita života a blahobyť. Oddělit od sebe tyto pojmy je velice obtížné. Ani jeden z nich totiž nemá všeobecně přijímané vymezení a v řadě odborných publikací se tyto termíny volně zaměňují“ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 15).

V kontextu měření kvality života³¹ je blahobyť termínem používaným pro vyjádření cílového stavu udržitelného rozvoje – blahobytu je třeba rozumět v širokém smyslu slova, který zahrnuje různé aspekty kvality života, přičemž podle Miléniového hodnocení

²⁸ Zdroj: <http://www.ted.com/talks/lang/cs/nic_marks_the_happy_planet_index.html> [cit. 2013-02-10].

²⁹ Zdroj: <http://www.ted.com/talks/lang/cs/nic_marks_the_happy_planet_index.html> [cit. 2013-02-10].

³⁰ Podrobněji k tomuto tématu viz následující kapitolu.

³¹ Pojem kvalita života obvykle odkazuje ke stupni, do kterého je život člověka žádoucí oproti nežádoucímu, často s důrazem kladeným na externí komponenty jako environmentální faktory a příjem; kvalita života je v kontrastu k subjektivnímu blahobytu, jenž je založen na subjektivních zkušenostech, často vyjadřována jako „objektivnější“ a popisující poměry jednotlivcovy života spíše než jeho reakce na ně (Diener, 2005, s. 4).

ekosystémů („Millennium Ecosystem Assessment“/MA)³² jsou dvěma důležitými složkami vztahujícími se nejvíce k pojetí subjektivního pocitu spokojenosti/štěstí „dobré mezilidské (společenské) vztahy“³³ a „svoboda volby a činu“³⁴: „*Pojetí blahobytu podle MA je zaměřeno především na individuální stránku života. Nesmíme ovšem zapomenout, že lidé nežijí jako osamocení jedinci, nýbrž ve společenství druhých. Společně vytvářená kultura je neodmyslitelnou součástí lidského života a jeho kvality*“ (Moldan, 2009, s. 320). Z takového pojetí blahobytu pak vycházejí i autoři zprávy „National Accounts of Well-being: bringing real wealth onto the balance sheet“, kteří ji, jakožto reprezentanti již výše zmiňované organizace NEF, zpracovali za účelem poukázat na možnosti národního statistického měření subjektivního blahobytu, jenž je zde definován právě jako skládající se ze dvou hlavních dimenzí: osobního blahobytu a sociálního blahobytu (jako doplňující, ale také velmi podstatná, je přidána i dimenze blahobytu v práci) (Michaelson et al., 2009). Podle kolektivu autorů tento report přináší „*radikální a robustní návrh, jak nadále vést směřování moderních společností a životů lidí, kteří v nich žijí,*“ a demonstruje „*proč by národní vlády měly přímo měřit subjektivní blahobyt svých obyvatel: jejich zážitky, pocity a vnímání toho, jak se jim v životě daří. Volá po tom, aby tato měření byla shromažďována na regulérní a systematické bázi jako Národní zprávy o blahobytu*“ (Michaelson et al., 2009, s. 2). K otázce definujícího uchopení termínu „(subjektivní) blahobyt“ autoři podotýkají, že ho nelze pojímat pouze jako „životní spokojenost“, a že se tudíž jedná o dynamickou kombinaci mnoha aspektů a různých faktorů, což má významné implikace pro způsob, jakým je měřen – to si vyžaduje indikátory, které sahají dále než k otázkám jedné položky ptajícím se na „prostou“ spokojenost v životě (Michaelson et al., 2009, s. 3). Psycholog Ed Diener o pojmu subjektivní blahobyt říká, že odkazuje ke všem rozmanitým typům vyhodnocování, a to jak pozitivním, tak negativním, které lidé provádějí ohledně svých životů; zahrnuje reflexivní kognitivní vyhodnocování, jako jsou životní spokojenost, spokojenost v práci, zájem o něco a zapojení, a emocionální reakce na události v životě, jako jsou radost a smutek (2005, s. 2). Subjektivní blahobyt je tedy zastřešujícím termínem pro různá odhadování života jednotlivců, událostí, které se jim dějí, jejich těla i duše (mysli) a také poměrů, ve kterých žijí, přičemž, ačkoli je „subjektivní“ v tom smyslu, že se

³² Projekt zahájený generálním tajemníkem OSN v roce 2000 a publikující své výsledky v letech 2005 a 2006 vypracoval ucelenou koncepci „vztahů mezi lidmi, kvalitou jejich života a ‚lidským blahobytem‘ na straně jedné a přírodním prostředím – obecně nazývaným ‚ekosystémy‘ – na straně druhé“ (Moldan, 2009, s. 103).

³³ Jímí se rozumí existence společenské soudržnosti a vzájemné úcty, schopnost pomáhat druhým a zaopatřovat děti (Moldan, 2009, s. 323).

³⁴ Rozumí se jí schopnost jedince mít pod kontrolou dění kolem sebe a dosahovat toho, co považuje za hodnotné dělat nebo čím být (Moldan, 2009, s. 323).

odehrává v rámci jedincovy zkušenosti, jeho manifestace je objektivně pozorovatelná ve verbálním a nonverbálním chování, činnostech, biologických procesech, pozornosti a paměti (Diener, 2005, s. 2–3). K terminologii Diener ještě dodává: „*Namísto subjektivního blahobytu je často používán termín blahobyt, protože se vyhýbá jakýmkoli sugescím, že ohledně zahrnutých konceptů existuje něco nahodilého či svévolného a nepoznatelného*“ (2005, s. 3).

Sociální blahobyt („social well-being“), jako jedna ze složek subjektivního blahobytu, s kterou autoři z NEF pracují a kterou měří odlišnými indikátory než blahobyt osobní (více viz další kapitulu), je na poli pozitivní psychologie americkým sociologem a psychologem Coreym Keyesem definován jako zhodnocení poměrů člověka a jeho významu ve společnosti, k čemuž tento odborník dodává, že „Já“ je jak „*veřejným procesem, tak osobním produktem,*“ což odkazuje k neustálému rozdělování života jednotlivce na veřejné a privátní působení, na jeho odlišné úlohy v obou těchto sférách (1998, s. 121). Keyes však podotýká, že navzdory rozdílnostem mezi privátním a veřejným způsobem života, je předními koncepcemi o fungování dospělého člověka blahobyt zobrazován především jako soukromý fenomén, jež klinická tradice obvykle operacionalizuje prostřednictvím měření deprese, tísně, úzkosti apod.: „*Blahobyt je proto absencí negativních stavů a pocitů, je výsledkem přizpůsobení se světu plnému rizik*“ (1998, s. 121). Ačkoli tedy tento model zdůrazňuje privátní znaky blahobytu, zůstávají jednotlivci pevnou součástí sociálních struktur a komunit a čelí nesčetným sociálním úlohám a výzvám – aby sociální vědci správně pochopili optimální společenské fungování a mentální zdraví člověka, měli by prozkoumávat i sociální blahobyt dospělých jedinců (Keyes, 1998, s. 122). Keyes ještě dodává, že pokud život zahrnuje mnoho sociálních výzev, pak blahobyt obsahuje sociální dimenze jako koherence, integrace, aktualizace, přispívání a přijímání, které mohou být adekvátně měřeny, a celkový sociální blahobyt pak dle něj roste se vzděláním a všeobecně také s věkem, přičemž podtrhává i význam prosociálního zapojení se v komunitě, jež vykazuje silné asociace s aspekty sociálního blahobytu: „*Jedinci zapojení ve svých komunitách hlásili, že se cítí sociálně integrovanější a sociálně více přispívající než ti, kdo nikdy komunitně zapojení nebyli*“ (1998, s. 133).

Keyesova definice je konceptem blízkým sociálnímu kapitálu, ale liší se v tom, že je výlučně založena na vlastních vnímáních a pohledech zkoumaných osob.³⁵ Sociální kapitál popisuje americký politolog Robert Putnam jako „*znaky sociální organizace, jako*

³⁵ „*Výzkum blahobytu je průkopníkem používání subjektivních indikátorů*“ (Shah–Marks, 2004, s. 17).

jsou sítě, normy a sociální důvěra, jež ulehčují koordinaci a kooperaci pro vzájemný prospěch,“ za jeho hlavní komponenty považuje právě důvěru, normy, reciprocitu, tok užitečných informací, sítě a spojení a jeho veskrze pozitivnímu působení připisuje ekonomické účinky, účinky na blahobyt a zdraví: „*Centrálním předpokladem sociálního kapitálu je to, že sociální sítě mají hodnotu. Sociální kapitál odkazuje ke kolektivní hodnotě všech ‚sociálních sítí‘ (koho lidé znají) a k inklinacím, které vyvstávají z těchto sítí, tedy dělat pro sebe navzájem věci (‚normy reciprocity‘). (...) Sociální kapitál vytváří hodnotu pro lidi, kteří jsou propojeni a – alespoň někdy – i pro přihlížející. (...) Sociální sítě povzbuzují rozšíření identit a solidarity, což pomáhá přetransformovat mentalitu ‚Já‘ do mentality ‚My‘.*“³⁶ Konkrétními příklady existence sociálního kapitálu je např. to, když skupina sousedů vzájemně neformálně dává pozor na dům každého z nich nebo když si členové podpůrné skupiny pro osoby trpící rakovinou navzájem vymění emailové adresy nebo když si přátelé založí knižní klub a pravidelně se scházejí; jeden z důležitých stmelujících aspektů sociálního kapitálu – sounáležitost – tak může být v tomto případě přiblížena slovy „*kde všichni znají tvé jméno.*“³⁷

Výše zmíněná zpráva („National Accounts...“) se také dále odvolává na řadu dalších odborníků, kteří se konceptem „netržního blahobytu“ a potřebou jeho měření dlouhodobě zabývají. Američtí profesori psychologie Ed Diener a Martin Seligman např. prohlašují: „*Naší tezí je, že blahobyt by se měl stát primárním středem zájmu politických činitelů, a že jeho důkladné měření je primárním politickým imperativem. Blahobyt, který definujeme jako vlastní pozitivní ohodnocení lidských životů, zahrnuje pozitivní emoci, zapojení se, uspokojení a smysl. (...) Blahobyt by měl být nejvyšším cílem, kolem kterého jsou stavěny ekonomické, zdravotnické a sociální politiky*“ (Diener–Seligman, 2004, s. 1). Prominentní britský ekonom Richard Layard zase zastává názor, že potřebujeme „revoluci“ v akademickém světě, v němž by se měl každý sociální vědec pokoušet porozumět determinantům štěstí, a že právě štěstí by mělo být explicitním cílem vládních intervencí (Layard, 2005, dle Clark–Frijters–Shields, 2007, s. 2). Tento odborník se ve svém článku „Measuring Subjective Well-Being“ ptá: „*Skutečně bychom měli adoptovat subjektivní blahobyt jako naše měření kvality života? Filozoficky vzato, většina by řekla, že ‚ano‘, jak je tomu již od dob osvícenství v 18. století. Avšak prakticky, může být subjektivní blahobyt skutečně měřen dostatečně dobře, aby mohl být používán v politických analýzách? Je to, co lidé vypovídají o svém subjektivním stavu, dostatečně korelováno*

³⁶ Zdroj: Social Capital Primer, <http://bowlingalone.com/?page_id=13> [cit. 2013-03-06].

³⁷ Zdroj: Social Capital Primer, <http://bowlingalone.com/?page_id=13> [cit. 2013-03-06].

s vnitřní realitou?“ (Layard, 2010, s. 534). Layard si odpovídá, že věda je v tomto oboru již natolik rozvinutá, aby bylo možné říci „ano“ – vyhodnocení informačního obsahu z odpovědí na otázku ptající se na osobní spokojenost se současným stavem života může být doprovázeno a dostatečně korelováno s dalšími relevantními faktory, jako jsou zprávy podané blízkými přáteli, věrohodné příčiny blahobytu, některé věrohodné účinky blahobytu, tělesné funkce (např. úroveň kortizolu) a měření mozkové aktivity (2010, s. 534). Autor zároveň podotýká, že existuje mnoho rozdílných způsobů, jak měřit štěstí a životní spokojenost, avšak zdůrazňuje určitý směr cílení daných otázek, jež by se měly snažit zachycovat spíše čisté afekty (pocity) než zahrnovat zjišťování úsudků (Layard, 2010, s. 535). V závěru článku Layard shrnuje a doporučuje: „Nyní nastal čas, aby každá vláda začala shromažďovat data o štěstí své populace na uniformní bázi. (...) Jakmile bude existovat spolehlivé informování o úrovních štěstí, umožní to tři věci: monitorování trendů, identifikování problémových skupin v populaci a analýzu toho, proč jsou někteří lidé šťastní a jiní ne. (...) Solidní měření se ale stane možným pouze v tom případě, bude-li sociální věda (včetně psychologie) brát jako primární úkol kvantitativní studii determinantů blahobytu. Každé šetření jednotlivců by automaticky mělo obsahovat měření jejich subjektivního blahobytu, abychom za určitý čas byli schopni říct, na čem lidem skutečně záleží a v jaké míře. Až tohle provedeme, obdržíme velmi odlišné priority důležité pro naši společnost“ (2010, s. 535).

Takovým nahlížením na soudobé společenské nastavení a jeho žádoucí posuzování (měření) se Richard Layard dotýká i tzv. ekonomie štěstí. Roger Tooze, odborník v oblasti globální politické ekonomie, k tématu podotýká: „Uvidíme, možná jsme skutečně v tomto smyslu na jisté historické křižovatce. Možná, že jsme nejen v oblasti ekologie, ale i sociálních vztahů v bodě, kdy přehodnotíme samotné vnímání pojmů, jako je odměna nebo život a jeho hodnoty. O tom, že to není zcela vyloučené, svědčí narůstající zájem ekonomů o takzvanou ekonomii štěstí, tedy o oblast, která se zabývá jinými odměnami, než jsou ty materiální. Tato disciplína jasně potvrzuje, že peníze jsou – minimálně po dosažení určité životní úrovně – pro lidské štěstí a lidský blahobyt v podstatě bezvýznamné. (...) Posledních padesát šedesát let jasně svědčí o tom, že čím více lidí profituje z globálního kapitalismu, čím více lidí se má relativně dobře, tím méně je možné se i nadále řídit podle pravidel, která stojí u zrodu samotného systému před nějakými dvěma sty padesáti lety. Prostě proto, že by naše planeta takový přístup nezvládla“ (dle Chlupatý, 2010, s. 19).

Literatura o ekonomii štěstí v posledních patnácti letech zažila nebývalý rozkvět (v teoretickém i empirickém směru) a stala se „jedním se vzrušujících vývinů v rámci

ekonomie,“ přičemž základem pro empirickou práci je především „narůstající evidence jak ze strany psychologů, tak ekonomů, že se měření individuálního blahobytu shromažďovaná v šetřeních skládají z ‚validní variability‘, a to v tom smyslu, že současné štěstí nebo aktuální spokojenost jsou přesvědčivými indikátory budoucího chování“ (Clark–Frijters–Shields, 2007, s. 55). Diskuze ohledně ekonomie štěstí jsou vedeny kolem toho, co všechno určuje blahobyt nebo štěstí, a obvykle je jejich počátek spjat s citacemi Abrahama Maslowa a jeho hierarchií lidských potřeb z roku 1943.³⁸ Dále se tato oblast a jí blízké obory („welfare economics“, „happiness economics“) věnuje oceňování tzv. postmateriálních hodnot jakožto preferencí pro svobodu řeči, možnosti uplatnit se při veřejném rozhodování, význam životního prostředí a vnitřní hodnoty přírody, jež, na rozdíl od preferencí materiální hojnosti a „zákona a řádu“, podle různých průzkumů s postupem času stoupají, avšak přitom je třeba dodat, že „přesvědčivost těchto výsledků není příliš vysoká a snižuje ji nejasnost v tom, jak jsou postmateriální hodnoty přesněji definovány“ (Moldan, 2009, s. 324). Realitou pak také podle některých autorů zůstává, že i postmoderní společnost nematerialistické prvky akcentuje až jako jakýsi doplněk k uspokojení potřeb materialistických a že pojem kvalita života (viz výše) představuje „extenzi lidských požadavků a stupňování nároků do duchovní či existenční oblasti. Celkově je postmoderní mentalita chápána jako určitý hybrid mezi spiritualistickým ‚být‘ a konzumním ‚mít‘“ (Payne et al., 2005, s. 220). I z tohoto důvodu jistě „tematické nevytříbenosti“ se pole pro intenzivnější vědecké zkoumání této problematiky stále rozšiřuje a především odborníci z řad ekonomů a psychologů se pokoušejí koncepci subjektivního blahobytu a jeho jednotlivých složek (významných „postmateriálních“ hodnot, jejichž naplňování napomáhá posilování životní spokojenosti v současném světě) uchopit.

Například Hetan Shah a Nic Marks, odborníci spjatí s londýnskou NEF, se v roce 2004 stali autory „Manifestu blahobytu“ – publikace nazvané „A well-being manifesto for a flourishing society“. V ní podávají základní definici koncepce (subjektivního) blahobytu a také se zabývají hlavními zdroji životního štěstí, přičemž hned v úvodu podotýkají, jak se v nedávné době psychologové a sociologové odklánějí od studování nemocí a dysfunkcí ke studování právě stavu blahobytu, štěstí a vzkvétání (tzv. pozitivní psychologie) – tento stav („well-being“) pak pro Shaha a Markse znamená „povšechnou spokojenost se životem“,

³⁸ Jde o určité pořadí v prožívané naléhavosti potřeb a týká se spíše jejich vědomého pocíťování než jednání, přičemž Maslow rozeznává potřeby (vývojově) nižší (fyziologické, základní) a (vývojově) vyšší (projev potřeby vazby jedince na jeho sociální prostředí – sounáležitost atd.), z nichž nejvyšší jsou potřeby růstu spojované se seberealizací a sebeaktualizací, které jsou na rozdíl od potřeb nižších v zásadě neuspokojitelné, protože dosažení jimi motivovaného cíle je posiluje a zvyšuje snahu po dalším uspokojení (viz výše o adaptabilitě lidstva) (Moldan, 2009, s. 325).

ale dodávají, že důležitou roli hraje i lidská touha mít bohatý a naplňující život, v němž je možné rozvíjet schopnosti, uvědomit si vlastní potenciál a naplňovat ho a vést sociálně užitečné životy (Shah–Marks, 2004, s. 4). Aby tedy lidé vedli takovéto prosperující životy, potřebují být jak osobně uspokojeni a rozvíjející se, tak pozitivně fungující s ohledem na společnost (nutné je zahrnutí osobní i sociální dimenze, jak je naznačeno výše), což však není běžnou skutečností dnešního světa: „*Příliš mnoho lidí místo toho strádá – žijí nešťastné, nenaplněné životy, postrádají sociální a komunitní zapojení. Odhaduje se, že méně než 20 procent Američanů prosperuje a více než 25 procent strádá, zbytek se nachází někde mezi tím*“ (Shah–Marks, 2004, s. 5). Podle autorů manifestu existují tři hlavní vlivy, odkud pramení lidský blahobyť. Zaprvé je to genetika, tedy síla predispozic, čemuž říkají „vliv našich rodičů“, protože roli kromě genů hraje i následná výchova, a přisuzují jí (na základě výzkumu) padesátiprocentní váhu; zadruhé jde o životní okolnosti/poměry („vliv našich poměrů“), které ve variaci štěstí sehrávají jen desetiprocentní váhu a patří mezi ně faktory jako příjem, materiální vlastnictví, rodinný stav, sousedství, počasí, stěhování, změna práce apod.³⁹, na které si lidé rychle zvykají, a proto je jejich vliv poměrně malý, i když, jako společnost, jimi strávíme disproporcionální množství času; zatřetí mají vliv záměrné aktivity („vliv našich aktivit a našeho pohledu na život“), které zaujímají čtyřicetiprocentní díl variace našeho štěstí a zahrnují aktuální chování jako snaha o dosažení vytyčených cílů, socializace, cvičení, provádění smysluplné a poutavé práce, schopnost oceňovat a vychutnávat život, dívat se na svět pozitivně atd., přičemž v případě těchto činností nastává adaptace jen velmi zřídka, protože jsou nestálé a mohou být nekonečně variovány, což je činí oblastí, kde můžeme provést největší pozitivní změny ve vztahu k našemu blahobytu (Shah–Marks, 2004, s. 5–6).

Takové aktivity tedy významně přispívají ke stavu celkové spokojenosti, i když je lidé nemusejí zpočátku vnímat jako nejdůležitější v rámci svých životů a jejich úrovně. Zkoumány a dokazovány jsou tak různými metodami. Psycholog Daniel Kahneman se svými kolegy např. upozorňuje na fakt, že ptaní se lidí na jejich životní spokojenost má sklon automaticky je „navádět“ k tomu, aby odpovídali konvenčně se zaměřením na svoje dosažené společenské postavení, výši svého příjmu, úroveň bydlení atd., a proto se už podstatně méně soustředí na věci, které jsou pro spokojenost rovnocenné nebo i

³⁹ Zajímavostí např. je, že naše fyzické prostředí, které nás obklopuje, má, zdá se, omezený nezávislý efekt na náš blahobyť – bydlet blízko zeleně může zlepšovat lidský blahobyť, zatímco špinavé a toxické prostředí ho může zhoršovat, ale je také faktem, že lidé se velmi rychle přizpůsobují mnoha environmentálním faktorům, jako klimatu, takže myšlenka o tom, že život ve slunečných státech přináší více blahobytu, není opodstatněná (lidé v Kalifornii nejsou šťastnější než lidé na zamrzlém Středozápadě Spojených států) (Shah–Marks, 2004, s. 7).

podstatnější (jsou „hnacím motorem“ pocitu prožívaného blahobytu), ale je těžší si je vybavit, vyjádřit či ohodnotit ve vztahu k dalším, jako je např. strávit čas zábavou, cítit se šťastně, prožívat podnětné aktivity apod. (Kahneman et al., 2006). „*Subjektivní blahobyť je nejčastěji měřena otázkou ‚Vezmete-li v úvahu všechny okolnosti, jak jste nyní celkově spokojen/a s vaším životem?‘ nebo ‚Zahrnete-li všechny okolnosti vašeho života, řekl/a byste, že jste velmi šťastný/á, docela šťastný/á nebo spíše nešťastný/a?‘. Takové otázky vyvolávají souhrnnou evaluaci života jednotlivce. Alternativní metoda lidí žádá zpravovat o svých pocitech v aktuálním čase, což přináší měření zažívaného štěstí. (...) Zatímco nahlášená životní spokojenost a příjem domácnosti jsou pozitivně korelovány v daném časovém bodě, bylo zjištěno, že zvyšování příjmu má především krátkodobý efekt na životní spokojenost oznámenou jednotlivcem. Navíc, korelace mezi příjmem a subjektivním blahobytem je slabší, pokud je použito měření zažívaného štěstí místo měření souhrnného*“ (Kahneman et al., 2006, s. 2). Kahneman a kolektiv pak takovou tendenci, kdy mají lidé při otázce po životní spokojenosti při uvážení vlivu jakéhokoliv faktoru na ni sklon zveličovat význam příjmu, nazývají „pozornostní iluze“ („focusing illusion“), jejíž forma je přivozována právě typem otázek položených při šetřeních subjektivního blahobytu, a to tím, že pozornost respondentů je přitahována k jejich relativnímu postavení v rámci distribuce materiálního blahobytu – dle autorů může být pozornostní iluze i zdrojem pochybení v důležitých rozhodnutích, která lidé denně provádějí (2006, s. 2). Dle výsledků provedených výzkumů na téma vlivu otázky po životní spokojenosti na podobu odpovědí Kahneman a ostatní usuzují, že lidé jednoduše „nevědí, jak jsou šťastní nebo spokojení se svým životem – ne takovým způsobem, jakým znají svoji výšku nebo telefonní číslo“ (2006, s. 3). Průzkumy pak také ukázaly, jak pozornostní iluze stojí za systematickým nadhodnocováním účinků životních okolností/poměrů na náladu jednotlivými respondenty (Kahneman et al., 2006, s. 3), přičemž ty, jak je uvedeno výše, však ve skutečnosti tvoří jen deset procent zdrojů životního štěstí.

Proto bylo a je Danielelem Kahnemanem a dalšími pro měření aktuálních prožívaných pocitů štěstí v každodenním životě vyvinuto a doporučováno šetření nazývané „metoda rekonstrukce dne“ („the Day Reconstruction Method“). Jde o alternativní přístup k měření subjektivního blahobytu, při kterém jsou respondenti požádáni, aby si vybavili své pocity vztažené ke každé epizodě (příhodě) předchozího dne – lidé zaznamenávají sekvenci událostí, které se „včera“ staly, a tím je pro ně snazší vzpomenout si i na pocity, které při nich prožívali, pocity, které tyto události doprovázely (Kahneman et al., 2004). Metoda rekonstrukce dne tedy hodnotí, jak lidé tráví svůj čas, jak prožívají různorodé

aktivity a prostředí svých životů, a to prostřednictvím kombinace rysů měření časového rozpočtu a vzorů zážitků/zkušeností, z čehož vycházejí kvantitativní informace o využití času a frekvenci a intenzitě zažívaného stresu, radosti a dalších afektivních stavů⁴⁰ (Kahneman et al., 2004, s. 1776). Dle autorů je zahrnutí takové metodologické kombinace v národních statistikách velmi vzácné, jelikož šetření využívání času v každodenním životě populace, které obvyklou komponentou statistik je, není právě doprovázeno měřeními spokojenosti lidí, jež je vyvolávána provozovanými činnostmi: *„Účastníci studií jsou pobízeni zaznamenávat, kde se nacházejí, co dělají, a jak se při tom cítí několikrát denně“* (Kahneman et al., 2004, s. 1776). Odborníci z NEF k této metodě poznamenávají: *„Zatímco je tento typ metod potenciálně dražší než standardní šetření, obzvláštní výhodou tohoto přístupu je, že se váže s načasováním, a tudíž by měl dovolovat potenciálně větší porozumění toho, jak určité záměrné aktivity a chování ovlivňují blahobyt“* (Michaelson et al., 2009, s. 50). Kahneman a spol. z výsledků některých šetření vyvozují, že pozitivní emoce a radosti jsou silně ovlivňovány aspekty temperamentu a charakteru a také nastavením/znaky probíhající situace, což je kontrastním zjištěním ve vztahu k obecným okolnostem/poměrům (např. příjem a vzdělání), které mají jen malý dopad na radost prožívanou v běžném dni – taková zjištění jsou paralelní pozorování, že životní poměry mají překvapivě malý vliv na souhrnné reporty o životní spokojenosti (Kahneman et al., 2004, s. 1778–1779). Zajímavostí pak je, co např. o roli vzdělání, jako o jednom z prvků životních poměrů, podotýkají výše zmiňovaní autoři Manifestu blahobytu: *„Vzdělání má malý efekt na životní spokojenost jako takovou, avšak je významným faktorem v našem osobním rozvoji a v podporování sociálního blahobytu“* (Shah–Marks, 2004, s. 6). Zároveň svoji úlohu hraje i věkové rozlišení populace, protože např. u mladých lidí bylo dokázáno, že pocíťovaná spokojenost se školou znamená nejsilnější vliv na jejich osobní rozvoj (Shah–Marks, 2004, s. 18).

Metoda rekonstrukce dne tedy významně odkazuje k myšlence silného korelačního propojení vykonávání určitých aktivit a míry subjektivního blahobytu. Tuto myšlenku podstatně rozvinuli, dokázali a prakticky kontextově ukotvili odborníci z NEF, když vydali zprávu „Five ways to well-being“, ve které na základě britského vládního pověření ohledně projektu „Mental Capital and Wellbeing“ v rámci programu „Foresight“ dokládají, kterých pět způsobů vedení každodenního života podstatně přispívá k celkovému zvyšování

⁴⁰ Takové informace jsou potenciálně užitečné pro výzkumníky v oblasti lékařství kvůli zhodnocení zátěže, kterou představují různé nemoci, a zdravotních důsledků stresu; dále pro epidemiology, kteří se zajímají o sociální a environmentální stresory; pro ekonomy a politology, kteří hodnotí nastavení politiky a oceňují netržní aktivity, a pro každého, kdo si přeje měřit blahobyt společnosti (Kahneman et al., 2004, s. 1776).

subjektivního, osobního blahobytu jednotlivců, a proto i dobrého stavu celé společnosti⁴¹ (Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008). Těchto pět činností bylo již stručně naznačeno v kapitole o indexu šťastné planety, protože kromě podpory blahobytu, jenž je jednou ze složek HPI, sehrávají svůj potenciál i na poli udržitelného rozvoje a environmentálního zkvalitnění: „*Všechny jsou proveditelné s minimálním využíváním zdrojů planety*“ („HPI Report“, 2009, s. 50). V úvodu se k jejich významu a ke svému poslání autoři vyjadřují následovně: „*Vyhodnocení zcela nejaktuálnější evidence svědčí o tom, že zapojení těchto pět aktivit do našich každodenních životů je velmi důležité pro blahobyt. (...) Původní fáze projektu se soustředila na vyvinutí dlouhého seznamu činností pozvedávajících blahobyt založeného na evidenci ze zpráv Foresight Challenge a ze stále více se rozvíjející literatury v oblasti pozitivní psychologie. Úkolem bylo zredukovat tento dlouhý seznam na seznam krátký, který bude reflektovat klíčová zjištění dosavadního výzkumu. Druhá fáze projektu se zabývala popsáním vybraných činností*“ (Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008, s. 1). Tato zpráva pak pracuje s takovou definicí blahobytu, která sestává ze dvou hlavních elementů – cítit se dobře a fungovat dobře: „*Pocity štěstí, spokojenosti, radosti, zvědavosti a zapojení jsou charakteristické pro někoho, kdo pozitivně prožívá svůj život. Rovnocenně důležité pro blahobyt je naše fungování ve světě. Zakoušet pozitivní vztahy, mít kontrolu nad životem a pociťovat smysl svého konání jsou všechno významné atributy blahobytu*“ (Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008, s. 1–2).

Vzhledem k výše několikrát zmíněné lidské vlastnosti pozoruhodně rychlé adaptability na nové podmínky blahobytu autoři studie také upozorňují na nutnost rozmanitosti aktivit, jelikož právě evidence z pole pozitivní psychologie naznačuje, že jakákoliv sada udržitelných činností potřebuje překonat tendenci k „hédonické adaptaci“ – vezme-li se v úvahu fakt o opakování odstraňujícím účinnost aktivit, pak je doporučováno, aby tyto strategie byly dostatečně variovány, aby zůstaly „čerstvé“, což také znamená, že k nim nemá být přístupováno s pocitem povinnosti (Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008, s. 4). Psychologické studie zabývající se „dosahováním štěstí“⁴² k tomu mj. podotýkají, že proces hédonické adaptace sice bezpochyby omezuje účinky záměrných aktivit, které navozují pocity štěstí, tedy podobný důsledek, jaký lze vysledovat u životních

⁴¹ Model fungování těchto pěti aktivit viz zde Příloha 2.

⁴² „Štěstí“ je psychologem Edem Dienerem definováno jako „*mající několik významů jak v populárním diskurzu, tak v odborné literatuře. Štěstí může např. znamenat obecnou pozitivní náladu, celkovou evaluaci životní spokojenosti, žití dobrého života či příčiny, které lidi dělají šťastnými, vždy v závislosti na interpretačním kontextu. Z tohoto důvodu se někteří výzkumníci rozhodli tento výraz vůbec nepoužívat. V některých oblastech používají odborníci termín frekventovaně díky jeho významným historickým a populárním kořenům, zatímco v jiných oblastech preferují experti užívat specifitější názvy pro různé aspekty blahobytu*“ (2005, s. 3).

poměru (viz výše),⁴³ ale intenzita adaptačního efektu se u takovýchto aktivit zdá být slabší (Lyubomirsky–Sheldon–Schkade, 2005, s. 119–120). Dle výsledků provedených výzkumů je tedy možné vyvozovat, že pouze na aktivitách založená změna v míře blahobytu je trvalá; změna ve štěstí podmíněná zlepšenými životními poměry nevydrží, k čemuž v souvislosti s naplňováním „amerického snu“ psychologové Sheldon a Lyubomirskyová dodávají: *„Ústředním předpokladem ‚amerického snu‘ je, že lidé mohou prostřednictvím svého vlastního úsilí a vykonané tvrdé práce dosáhnout většího štěstí a naplnění ve svých životech. Tato domněnka se odráží v textech filozofů jak starověkých, tak z moderní doby. (...) Současné studie poskytují těmto idejím novou podporu. Avšak glorifikují také ideály potěšení/zábavy a vlastního uspokojení, jež jsou taktéž zakořeněné v americké kultuře? My věříme, že ne. Ve skutečnosti je fakt týkající se změn v aktivitě, které si vyžadují značné úsilí, aby se uskutečnily, více konzistentní s puritánskou verzí amerického snu, spíše než s ideály ‚snadného života‘ či ‚rychlých náprav‘, jež částečně vytlačily onu základovou vizi lidského snažení. Naše data tedy naznačují, že úsilí a tvrdá práce nabízejí nejslibnější cestu ke štěstí. Naopak, pokud člověk jen jednoduše poupraví svoje vnějškové poměry, bude to mít malý efekt na trvalejší vylepšení jeho osobního blahobytu. Jde podle nás o potenciálně pádné preskripce, které je potřeba mít na paměti“* (Sheldon–Lyubomirsky, 2006, s. 82–83). Jedná-li se ještě o nutnost dostatečně variovat uskutečňované aktivity, pak bylo dokázáno, že lidé mají všeobecný sklon usilovat ve svém chování o rozmanitost, jelikož změna – jak myšlenková, tak provedená v jednání – je vrozeně stimulující a přináší s sebou potěšení (Lyubomirsky–Sheldon–Schkade, 2005, s. 121). Tito autoři na základě studie dokonce přemítají, zdali provozování určité praktiky vícekrát za týden neznamena již to, že se lidé začnou cítit „znudění“ a po nějakém čase ji budou považovat za méně „čerstvou“ a smysluplnou, jak bylo např. vyzorováno u studentů, kteří zaznamenávali nárůsty svého štěstí ve vztahu s vykonáváním určitého postupu, přičemž během zkoumané doby se trvalé nárůsty v míře štěstí projevily jen u těch, kdo aktivitu provozovali pouze jednou týdně (Lyubomirsky–Sheldon–Schkade, 2005, s. 126).

Jako první aktivitu, jejímž naplňováním rozmanitými formami zlepšuje jednotlivce vlastní stav blahobytu⁴⁴, autoři zprávy „Five ways to well-being“ uvádějí „spojení“ („connect“), pod kterým rozumějí navazování pozitivních vztahů s lidmi, se kterými jsme

⁴³ Proto je podle odborníků na dané téma důležité, aby lidé usilovali o objevení optimálního načasování pro každou aktivitu, tedy o takovou frekvenci zapojení se, která umožní, že činnost zůstává čerstvá, smysluplná a pozitivní pro danou osobu (Lyubomirsky–Sheldon–Schkade, 2005, s. 120).

⁴⁴ Následné pojednání o významu jednotlivých „aktivit blahobytu“ čerpáno z Aked–Marks–Cordon–Thompson (2008, s. 5–11).

v kontaktu, tedy rodinou, přáteli, kolegy, sousedy. Tito lidé nás každodenně obklopují doma, v práci, ve škole, v místní komunitě a jsou „základními kameny“ našich životů, proto je dle autorů nutné investovat dostatek času do udržování dobrých „spojení“ s nimi. „Klíčovými slovy kvalitního života jsou vztahy, aktivita, přiměřené (dobré, uspokojivé, u někoho výborné) zdraví a uspokojené potřeby (určitý standard). Za primární sociální jednotku či komunitu je sice považována rodina, ale kvalitní život zahrnuje širší chápání prosociability. Bez vztahů k lidem na jiné než příbuzenské bázi není život vnímán jako kvalitní“ (Payne et al., 2005, s. 227). Manifest blahobytu dokonce zdůrazňuje, že tím „největším poselstvím celého souboru výzkumů blahobytu je to, že jako společnost věnujeme příliš mnoho času neustálému navyšování životního standardu a příliš málo času pěstování našich vztahů“ (Shah–Marks, 2004, s. 6). Dostatečná sociální participace je také „chráničem“ mentálního zdraví lidí, což platí pro všechny věkové skupiny. Pocit blízkosti k ostatním, být ostatními ceněn patří mezi elementární lidské potřeby. Výzkumy naznačují, že šťastní lidé mají silnější sociální vztahy než lidé méně šťastní: „Porovnali jsme horních deset procent neustále šťastných lidí s průměrem a s velmi nešťastnými lidmi. Velmi šťastní lidé byli vysoce společenštití a měli silnější romantické a jiné sociální vztahy než méně šťastné skupiny. Byli extrovertnější, ochotnější a méně neurotičtí a na několika psychopatologických škálách vykazovali nižší umístění. (...) Žádná proměnná nebyla pro štěstí dostatečná, ale dobré sociální vztahy byly nezbytné“ (Diener–Seligman, 2002, s. 81). Sociální sítě podporují u lidí pocit sounáležitosti, a tudíž je podle autorů jejich posilování (význam silných vztahů, které jsou „jádrové“ a podporující) a rozšiřování (význam povrchnějších vztahů, které přinášejí pocit obeznámenosti s prostředím a zakotvenosti v širší komunitě) důležitým prvkem blahobytu. Odborníci v souvislosti se současnou situací, kdy je v moderních kapitalistických společnostech pozorována jakási „sociální recese“, varují právě před rozmáhajícím se individualismem, jenž je v návaznosti na materialistický způsob života a upřednostňování konzumerismu považován za jednu z jejích příčin („HPI Report“, 2009, s. 16). Časopis The Economist vydal v roce 2005 zprávu o indexu kvality života („Quality-of-life index“), v níž se mj. pokouší vysvětlit, proč se vzrůstajícím konzumem neroste ve stejné míře i lidský blahobyt, přičemž dochází k tomu, že existují faktory asociované s modernizací, které v podstatě negativním směrem vyvažují její jinak pozitivní dopad: „Doprovázející rozpad tradičních institucí je manifestován v úpadku religiozity a odborových organizací; ve výrazném vzestupu různých sociálních patologií (zločin, drogová a alkoholická závislost); v poklesu politické participace a v propadu důvěry ve veřejné authority; v erozi institucí rodiny a manželství.

Z osobního hlediska je toto manifestováno také ve zvýšené všeobecné nejistotě a v posedlosti s osobním rizikem. Takové fenomény doprovázejí stoupající příjmy a rozšířenou individuální volbu (což je obojí vysoce ceněno). Nicméně, stabilní rodinný život a komunita jsou také vysoce oceňovány a právě ty procházejí vážným úpadkem“ (EIU, 2005, s. 3).

Druhým způsobem života pozvedávajícím blahobyt jedinců je „být činný“ („be active“). Autoři v tomto případě vyzdvihují význam aktivního životního stylu, jenž je založen na pravidelné fyzické činnosti, u které je dokázáno, že podstatně dokáže snižovat míru depresí a úzkostí napříč celým věkovým spektrem ve společnosti a také je prevencí před kognitivním úpadkem ve stáří. *„Fyzická aktivita je významnou součástí zdravého způsobu života, která si vyžaduje další výzkum a pozornost veřejné politiky. Její nedostatek má velké následky na zdraví veřejnosti doprovázené obrovskými osobními, společenskými a ekonomickými náklady. (...) Je třeba nadále klást důraz na důležitost fyzicky aktivního životního stylu pro zdraví a blahobyt společnosti“ (Biddle–Ekkekakis, 2005, s. 162).* Studie poukazují na to, že věnování se fyzické aktivitě je pro blahobyt jedince přínosné tím, jak zahání negativní myšlenky, jak navyšuje vnímání vlastní výkonnosti, smysl vynikání v činnosti a uvědomění vlastní schopnosti zvládnání překážek. *„Funkční stav mozku tvoří základ kvality života jednotlivce a poskytuje substrát pro ekonomickou a sociální aktivitu. Nicméně, mysl nefunguje osamoceně; fyzický stav je také významným determinantem toho, jak jedinec zvládá své společenské prostředí. Existuje zde tedy mocné vzájemné propojení mezi myslí, tělem a sociálním kontextem“ (Kirkwood et al., 2008, s. 18–19).*

Jako třetí významnou aktivitu autoři představují „všímavost“ („take notice“), tedy zvědavost, vnímavost okolního světa a dějů kolem sebe, reflektování vlastních pocitů nabývaných během každodenních činností a spojených s „vykonáváním“ určité role v rámci společenství. Takové způsoby vedou k pozitivnímu mentálnímu stavu, k vhodné samoregulaci vlastního chování a ke zvýšenému povědomí člověka o sobě samém, k jeho sebeurčení, sebe-porozumění a následně k jednání podmíněnému vědomím vlastních potřeb, hodnot a zájmů. Koncept toho „cítit se dobře“ inkorporuje nejen pozitivní emoce štěstí a spokojenosti, ale také takové emoce jako zájem o něco, zapojení se a sebevědomí (Huppert, 2009, s. 138). Bylo prokázáno, že trénink na poli uvážlivého uvědomování si vlastních pocitů, myšlenek a představ („hloubavá meditace“) je technikou, která vykazuje značný prospěšný vliv na redukování trápení a na posilování blahobytu u různých skupin populace a jejíž pozitivní účinky přetrvávají až několik let, tudíž se jedná o „nákladově

efektivní intervenci“ (Huppert, 2009, s. 149). Odborníci z oblasti sociální psychologie zmiňují právě přínosy „všímavosti“ (tento stav označují jako „being present“) ve spojení s podstatnou rolí jakési „hloubavosti mysli“ („mindfulness“) jako pozvedávající psychologický blahobyt: *„Stav myšlenkové hloubavosti predikuje chování, které je regulováno na základě vnitřních hodnot jednotlivce, a s tím pojící se pozitivní emocionální stavy. (...) Koncept hloubavosti mysli má své kořeny v buddhismu a dalších tradicích myšlenkového meditování⁴⁵, kde jsou vědomá pozornost a uvědomění aktivně kultivovány. Nejčastěji je definován jako stav pozornosti k něčemu a stav jasného uvědomování si toho, co se v přítomnosti právě děje“* (Brown–Ryan, 2003, s. 822). S touto problematikou se pak např. pojí tzv. teorie sebeurčení („SDT“), která souvisí s výzkumem zaměřujícím se na podmínky, jež podporují či naopak podkopávají pozitivní lidské potenciální možnosti a schopnosti, a přispívajícím nejen k formálním znalostem o příčinách lidského chování, ale také k návrhu sociálních prostředí, která optimalizují lidský rozvoj, výkonnost a blahobyt: *„SDT je přístupem k lidské motivaci a k osobnosti, který používá tradiční empirické metody při využití organistické metateorie, jež osvětluje význam rozvinutých lidských vnitřních zdrojů pro rozvoj osobnosti a behaviorální samoregulaci. Její arénou je tedy vyšetřování lidem vlastních tendencí růstu a vrozených psychologických potřeb, které jsou základem jak pro jejich vnitřní motivaci a osobnostní integraci, tak pro podmínky podporující tyto pozitivní procesy“* (Ryan–Deci, 2000, s. 68). Pokud sociální kontexty, ve kterých jednotlivci každodenně fungují, odpovídají základním psychologickým potřebám a potřebám dostatečného povědomí o svém okolí, pak poskytují náležité vývojové „podhoubí“, z něhož může vyvstat aktivní, asimilovaná a integrovaná přirozenost/podstata člověka; excesivní kontrola, neoptimální výzvy a nedostatek propojenosti na druhé straně narušují potřebnou inherentní aktualizaci a přirozené organizační tendence, a tudíž tyto faktory ústí nejen v nedostatek iniciativy a odpovědnosti, ale také v tíseň a psychopatologie (Ryan–Deci, 2000, s. 76).

Začtvrté autoři zmiňují „neustálé učení se“ („keep learning“), jímž rozumí zkoušení něčeho nového, objevování nových zájmů a znovunalézání těch starých, přijímání nových výzev a cílů, jejichž dosahování bude člověku přinášet radost a uspokojení, učení se zajímavým věcem, jejichž zvládnání přinese jak užitek, tak zábavu a pocity štěstí. Celoživotní vzdělávání navyšuje jednotlivcovu sebeúctu, podporuje sociální interakci a aktivnější život. Proces učení se něčemu novému je také spojován s optimismem,

⁴⁵ Viz následující kapitolu, která se mj. zabývá indexem hrubého národního štěstí, jenž kopíruje buddhistické hodnoty.

pozitivním dopadem na odolnost a vytrvalost a s pocity účelnosti a kompetence vlastního jednání. Pociťování uspokojení pak přichází s uvědomováním si vlastního pokroku, s dostatečnou vnitřní motivovaností, s dosahováním stanovených cílů, které odpovídají osobnostním hodnotám.⁴⁶ V této souvislosti se často používají pojmy jako „mentální kapitál“ či „mentální blahobyt“ (Kirkwood et al., 2008). Koncept mentálního kapitálu může být definován jako „*souhrn kognitivních a emočních zdrojů zahrnující kognitivní schopnost, flexibilitu a efektivitu učení, emoční inteligenci (např. empatii a sociální poznání) a odolnost při vystavení stresu*“ (Kirkwood et al., 2008, s. 19). Mentální kapitál zachycuje klíčovou dimenzi těch elementů, jež slouží k ustanovení toho, jak dobře je jednotlivec schopen efektivně přispět společnosti a přitom zažívat vysokou osobní kvalitu života, a je doplněn konceptem mentálního blahobytu asociovaným s významem „štěstí“ pro dobro společnosti a definovatelným jako „*dynamický stav, ve kterém je jednotlivec schopen rozvíjet svůj potenciál, produktivně a kreativně pracovat, budovat silné a pozitivní vztahy s ostatními a přispívat do své komunity*“ (Kirkwood et al., 2008, s. 19). Učení se i v dospělém věku pak napomáhá tyto stavy naplňovat, a to rovněž ve vztahu k sociálnímu kapitálu, o kterém je řeč výše: „*Existuje silná evidence, že učení se v dospělosti přispívá ke změnám v postojích a v chování, které navyšují sociální kapitál a možná také sociální kohezi. (...) Účastnit se volnočasových vzdělávacích kurzů je integrálním faktorem v nárůstu občanské participace*“ (Feinstein et al., 2003, s. vi). Provedené studie zároveň vykazují podporu pohledu, který tvrdí, že nastavování si cílů a schopnosti plánování mají příčinnou spojitost se subjektivním blahobytem a že takové dovednosti se lze za účelem pozvednutí blahobytu naučit – mezi škálou faktorů, které jsou spojovány s blahobytem, jsou nastavování cílů a plánovací schopnost z mnoha důvodů hodnoceny jako „dobří kandidáti“ pro intervenci, přičemž kromě zvýšení blahobytu skrze dosahování nastavených cílů odborníci zmiňují i roli samotného pokroku směrem k cíli (tedy procesu spíše než nastalého stavu), jenž s sebou přináší pocit uspokojení: „*Posouvání se směrem k cíli pravděpodobně ovlivňuje blahobyt prostřednictvím působení očekávání/těšení se – lidé se cítí dobře v momentě, kdy myslí na prožívání toužených budoucích výsledků. Mít smysluplné cíle a plány k jejich dosažení také pravděpodobně vyúsťuje ve vyšší úrovně*

⁴⁶ Někteří výzkumníci rozdělují záměrné aktivity na tři široké skupiny: na *chování* (sem patří např. vykonávání pravidelného cvičení či projevování laskavosti k ostatním), *poznávání* (interpretování událostí v pozitivním světle či pociťování vděčnosti) a právě *motivace*, která znamená usilování o dosažení cílů, jež reflektují vnitřní pevné hodnoty člověka, spíše než aby byly poháněny vnějšími okolnostmi (slíbenou odměnou apod.) (Huppert, 2009, s. 148).

zapojení se do životních úkolů a rolí, což je samo o sobě často předkládáno jako esenciální komponent blahobytu“ (MacLeod–Coates–Hetherington, 2008, s. 185–186).

Poslední, pátou, ale neméně důležitou aktivitou, která podle autorů zaručuje pozvednutí míry osobního blahobytu, je „dávání“ („give“). To je spojováno s dobrovolnictvím, altruismem, s ochotou projevovanou v každodenních sociálních interakcích, se zapojením se v komunitním životě a s přispíváním k jeho rozvoji, s pozitivním a optimistickým viděním světa, které ústí ve správné, zdravé „naladění se“ na ostatní jednotlivce, které člověk denně potkává a kterým jeho přístup může pozvednout pocit štěstí a subjektivního blahobytu. Nezištné pomáhání druhým a týmově orientované chování je asociováno s pozitivními emocemi a s nalezením silnějšího významu, smyslu vlastního života. Takoví jedinci, kteří dobrovolně pomáhají druhým, sdílejí nezištně svoje zkušenosti a znalosti, projevují vůči svému okolí vlídnost a aktivně participují na komunitním životě, častěji sami sebe hodnotí jako „šťastní“. Výzkum na poli dobrovolnictví a jeho účinků ukazuje, že taková činnost s sebou přináší lepší zdraví a že především starší dobrovolníci mohou díky ní obdržet fyzické a mentální zdravotní benefity: „*Ti, kdo vykonávají dobrovolnické práce, mají nižší míru úmrtnosti, větší funkční schopnosti a nižší míru deprese v pozdějším životě než ti, kdo je nevykonávají*“⁴⁷ (Grimm–Spring–Dietz, 2007, s. 1). Někteří autoři však upozorňují na nepříliš jasnou situaci ohledně akurátněji definovaných předpokladů v rámci dobrovolnictví, které vedou ke zvyšování osobního blahobytu, a podotýkají proto, že je potřeba „*přesně identifikovat, které komunitní či dobrovolnické aktivity jsou asociovány s nejvíce pozitivními efekty, kdy v průběhu životního cyklu je nejpravděpodobnější, že mohou tyto efekty nastat, kdo konkrétně z nich může nejvíce vytěžít atd.*“ (Dolan–Peasgood–White, 2006, s. 53).

Tato kapitola se zabývala konceptem (subjektivního) blahobytu a koncepty příbuznými, jednotlivými prvky blahobytu a vlivy, které na něj působí, a tak pozvedávají či „pošlapávají“ jeho míru. Nabídla různé sociologické, psychologické i ekonomické teoretické pohledy na to, co blahobyt utváří a co může přispívat k jeho zvyšování, a zmínila i některé možnosti, jak měřit lidské „štěstí“ – pojem s blahobytem na mnoha úrovních související. Kapitola následující už se názorně zaměřuje na vybraná praktická měření blahobytu, tak jak byla provedena či se provádí v konkrétních státech určitými organizacemi nebo institucemi.

⁴⁷ Starší lidé díky dobrovolnictví nacházejí nový smysl života poté, co ztratili svoje dosavadní hlavní životní role/identity jako rodiče a jako ti, co vydělávají mzdu – dobrovolnictví tak člověka ochraňuje i před izolací v pro něj těžké době (Grimm–Spring–Dietz, 2007, s. 4).

2.5 Vybraná měření (subjektivního) blahobytu

2.5.1 Bhútánský GNH

Pro měření kvality života, která je ukazatelem udržitelného rozvoje, jsou důležité nepeněžní aspekty, jež absentují v tradičních měřeních kvality (národního) života soustřeďujících se na zdroje, které mají jedinci k dispozici, tedy jejich příjem a majetek a zboží a služby, které využívají a které udávají spíše jejich životní úroveň nic nevypovídající o skutečné životní spokojenosti (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 15).

Příkladem cesty alternativního, „nemateriálního“ měření spokojenosti obyvatel je index hrubého národního štěstí (GNH) používaný v Bhútánu⁴⁸, poprvé provedený v roce 2008 a kopírující buddhistické hodnoty.⁴⁹ O konceptu indexu GNH Centrum pro bhútánská studia uvádí⁵⁰: „*Hrubé národní štěstí je termínem raženým Jeho Veličenstvem čtvrtým králem Bhútánu, Jigme Singye Wangchuck, v sedmdesátých letech 20. století. Koncept implikuje, že by měl udržitelný rozvoj k pojmání pokroku přistupovat holisticky a klást stejný význam na neekonomické aspekty blahobytu. Často je koncept vysvětlován pomocí svých čtyř pilířů: dobrá vláda, udržitelný socioekonomický rozvoj, ochrana kultury a environmentální ochrana. Nedávno byly čtyři pilíře dále klasifikovány do devíti domén, aby bylo vytvořeno všeobecné porozumění GNH a aby byla reflektována holistická škála hodnot GNH. Tyto domény jsou: psychologické blaho, zdraví, vzdělání, využití času, kulturní rozmanitost a odolnost, dobrá vláda, vitalita komunity, ekologická rozmanitost a odolnost a životní úroveň. Takto zvolené domény reprezentují každou z komponent blahobytu bhútánského lidu, a název ‚blahobyt‘ zde odkazuje k naplnění podmínek ‚dobrého života‘, který je v souladu s hodnotami a principy vyloženými konceptem hrubého národního štěstí.*“⁵¹ Dle výsledků z indexu GNH byl bhútánský lid rozdělen na čtyři

⁴⁸ Pojem se uchycuje i v Brazílii („HPI Report“, 2012, s. 4).

⁴⁹ „*Esenci filozofie hrubého národního štěstí je mír a štěstí našeho lidu a bezpečí a suverenita národa.*“ Zdroj: <<http://www.grossnationalhappiness.com>> [cit. 2013-02-24].

⁵⁰ Zdroj: <<http://www.grossnationalhappiness.com/articles/>> [cit. 2013-02-24].

⁵¹ Index GNH je vyvíjen z 33 indikátorů kategorizovaných do devíti domén. Konstruovaný je na základě robustní, multidimenzionální metodologie známé jako Alkire–Fosterova metoda. Index je rozložitelný jakoukoli demografickou charakteristikou, a tak je designován k vytváření politických podnětů pro vládu, nevládní organizace a podniky v Bhútánu, které by GNH zvýšily. Indikátory jsou statisticky spolehlivé, normativně významné a jednoduše pochopitelné. V rámci každé domény je objektivním indikátorům dána

kategorie: velmi šťastní („deeply happy“), převážně šťastní („extensively happy“), omezeně šťastní („narrowly happy“) a nešťastní („unhappy“) (Ura–Alkire–Zangmo–Wangdi, 2012, s. 5). Autoři nejnovějšího indexu pak zdůrazňují, že jeho účelem je především orientovat jednotlivce a celý národ směrem ke štěstí, a to primárně zlepšováním podmínek „dosud nešťastných lidí“, čehož lze dosáhnout právě dvěma cestami – buďto navyšovat procento lidí, kteří jsou šťastní (prozkoumáním toho, co je šťastnými činí), nebo potlačovat nedostatečné podmínky lidí, kteří ještě šťastní nejsou; zajímavý vzhledem ke způsobu života obvyklému v „západním světě“ je pak jejich postřeh o nedostatečnostech ve štěstí obyvatel měst (oproti obyvatelům rurálních oblastí), jež se vážou hlavně na nemateriální domény, jako jsou vitalita komunity, kultura a psychologické blaho – v hlavním městě Bhútánu byla zjištěna největší „zábrana štěstí“ právě ve slabé vitalitě komunitní spolupráce (Ura–Alkire–Zangmo–Wangdi, 2012, s. 1).

Pro úplnost vyložení myšlenky bhútánského indexu GNH je také dobré zmínit jeho jednotlivé indikátory, které dohromady utvářejí devět základních domén národního štěstí.⁵² První doménou je „psychologické blaho“, jež svojí podstatou znamená „*hodnotný a (vy)toužený stav bytí*“. Co se týče hlavní tematiky této práce, je koncept psychologického blaha z devíti domén GNH významově nejbližší konceptu subjektivního blahobytu, o kterém v širších souvislostech pojednává tato kapitola. Již výše zmiňovaná zpráva Stiglitzovy komise, na kterou se autoři GNH odvolávají, k problematice měření blahobytu mj. uvádí: „*Specifickým rysem subjektivního měření kvality života je, že to, co lidé vypovídají o svých vlastních podmínkách, nemá žádný zřejmý objektivní protějšek: můžeme např. porovnat ‚vnímanou‘ a ‚skutečnou‘ inflaci, ale pouze respondenti mohou poskytnout informace o svých vlastních subjektivních stavech a hodnotách. (...) Všechny aspekty subjektivního blahobytu (kognitivní ohodnocení, pozitivní pocity, negativní pocity) by měly být měřeny odděleně, aby bylo dosaženo uspokojivého pochopení lidských životů. (...) Národní statistické systémy musejí začlenit otázky o různých aspektech subjektivního blahobytu do svých standardních šetření*“ (Stiglitz–Sen–Fitoussi, 2009, s. 43–44). Autoři indexu GNH pak do své domény psychologického blaha zahrnují kromě „životní spokojenosti“ (indikátor kombinující subjektivní posudky jednotlivců o jejich úrovních spokojenosti s ohledem na zdraví, zaměstnání, rodinu, životní úroveň a vyváženost pracovního a osobního života) a „emocionální rovnováhy“ (pozitivní /soucítění, štedrost,

větší váha, než je přidělována indikátorům subjektivním. Zdroj: <<http://www.grossnationalhappiness.com/articles/>> [cit. 2013-02-24].

⁵² Následný popis jednotlivých komponent GNH (domén a indikátorů) čerpán z Ura–Alkire–Zangmo–Wangdi (2012, s. 13–40).

odpuštění, spokojenost a poklidnost/ a negativní /sobeckost, žárlivost, vztek, úzkost, trápení/ emoce) také aspekt „spirituality“ (úroveň duchovního života, tedy frekvence, s jakou se respondent věnuje duchovním záležitostem /karma, modlení a meditace/).

Další doménou zahrnovanou v rámci indexu GNH je „zdraví“, které je výsledkem vztahové rovnováhy mezi myslí a tělem, mezi osobami a prostředím – obvykle je jedinec považovaný za zdravého, pokud jeho tělo netrápí bolest a jeho mysl nezatěžují strasti; tato doména sleduje indikátory jako „zdravotní stav“, „zdravé dny“, „dlouhodobý handicap“ a „mentální zdraví“ (tento indikátor se skládá z dvanácti otázek snažících se postihnout možnou indikaci deprese a úzkosti, stejně jako úroveň sebejistoty a schopnosti koncentrace). Prosazování myšlenky „kompletního zdraví“ a nového pojetí celého zdravotního systému je také jednou z položek Manifestu blahobytu, který ji řadí mezi záležitosti, jež jsou vládou (politicky) prosaditelné (Shah–Marks, 2004). Autoři manifestu vycházejí z toho, že mezi zdravím a blahobytem existují významná propojení⁵³: *„Rozsah účinku psychologického blahobytu na zdraví je stejného řádu jako tradičně identifikovaná rizika jako tělesný tuk, nedostatek cvičení a koření. (...) Potřebujeme uspišit směřování k preventivnímu zdravotnímu systému. Musíme se také mnohem více systematicky věnovat mentálnímu zdraví. Ošetřovat lidi holisticky znamená, že se zdravotní profesionálové musejí dostat přes pouhé léčení biomedicínských příčin nemoci k uvažování nad sociálními a psychologickými aspekty toho, jak je s pacienty nakládáno“* (Shah–Marks, 2004, s. 3).

Třetí doména GNH se zaměřuje na „vzdělání“, jehož úroveň je zjišťována pomocí indikátorů „gramotnost“, „vzdělanostní kvalifikace“, „znalosti“ a „hodnoty“. Doména „kultury“, jež je bhútánským indexem viděna nejen jako zdroj ustavování identity, ale také jako jakási ochranná vrstva před některými negativními dopady modernizace, a proto obohacující bhútánskou spiritualitu, obsahuje indikátory „jazyk“, „řemeslné dovednosti“, „socio-kulturní participace“ a „DriglamNamzha“ („cesta harmonie“; očekávané chování ve vztahu k oblékání, konzumování, pohybování především při formálních událostech a ve formálních prostorech). Doména „využívání času“ se soustředí na rovnováhu mezi placenou prací, neplacenou prací a volnem, což je důležitým prvkem osobního blahobytu. Flexibilní pracovní život je vitální pro blahobyt jednotlivců-pracovníků, jejich rodiny a život komunit, přičemž důležité je i postavení neplacené práce vykonávané v rámci domova či komunity a dříve nezačleňované do národních statistických účtů. Indikátory

⁵³ Kompletní zdraví je Světovou zdravotnickou organizací definováno jako „stav kompletního fyzického, mentálního a sociálního blahobytu a ne pouze absence nemoci či nemohoucnosti“ (dle Shah–Marks, 2004, s. 3).

měřícími využití času jsou „pracovní hodiny“ a „hodiny spánku“. „Dobrá vláda“ je další doménou GNH a zahrnuje „politickou participaci“ (pravděpodobnost volení v příštích volbách a frekvence účasti na komunitních setkáních), „politickou svobodu“ (lidmi vnímaná míra fungování dodržování lidských práv), „přístup ke službám“ a „výkon vlády“ (lidmi subjektivně hodnocená výkonnost vlády v různých oblastech). Sedmou doménou je „vitalita komunity“, která je důležitou podmínkou společenského blahobytu – tedy sociálního kapitálu země, který je udržován skrze kooperativní vztahy a sociální sítě v komunitě. Vitální komunita lze tak být popsána jako „*skupina lidí, kteří se vzájemně podporují a pozitivně se navzájem ovlivňují*“. Z tohoto pohledu jsou v rámci domény zkoumány „sociální podpora“ (mj. i úroveň dobrovolnictví⁵⁴ a dárcovství), „vztahy v komunitě“ (pocity sounáležitosti a důvěra v sousedy), „rodina“ a „oběť zločinu“. V rámci osmé domény „ekologická rozmanitost a odolnost“ se odráží bhútánské uznání centrální role, jakou environmentální faktory hrají v lidském rozvoji.⁵⁵ Tato doména zjišťuje „znečištění“ (povědomí lidí o stavu prostředí), „environmentální odpovědnost“ (míra „eko-přátelského“ přístupu k okolnímu prostředí), „divoká příroda“ a „problémy města“ (míra obav respondentů ohledně negativních stránek městského života jako dopravní zácpy, neadekvátní plochy zeleně, nedostatek pěších zón a situace na předměstích). Poslední doménou GNH je „životní úroveň“, jež se soustřeďuje na materiální blahobyt lidí, tedy naplnění základních materiálních potřeb zajišťujících pohodlný život. Jejimi indikátory jsou „příjem domácnosti“, „majetek“ a „kvalita bydlení“.

Bhútánský index hrubého národního štěstí je dle jeho autorů spolehlivým ukazatelem povšechného obrazu toho, jak je v zemi distribuováno „štěstí“, a s jeho pomocí se lze blíže zaměřit na ty obyvatele, kteří jsou se svým životem spokojeni, tedy konkrétně na to, co k této spokojenosti přispívá, a na ty, kdo spokojeni nejsou, tedy konkrétně na to, co jim ve vedení šťastného života zabraňuje, z čehož pak mohou vzniknout odpovídající politická rozhodnutí zlepšující situaci (udržitelného) pokroku země a celého národa (Ura–Alkire–Zangmo–Wangdi, 2012, s. 51).

Pro zajímavost k doplnění tematiky okolo hrubého národního štěstí je možno na tomto místě zmínit, jak se termín GNH ujal i v jiných kontextech, tedy nejen jako indikátor

⁵⁴ Pokud je cílem společností „vytvářet pokrok směrem ke zlepšeným sociálním, ekonomickým a environmentálním podmínkám, pak HDP podává jen omezený pohled na to, co se skutečně děje. Například, v závislosti na tom, kdo vykonává ekonomickou službu, může a nemusí tato aktivita být zahrnuta v současném rámci národního statistického účtování. Dobrovolník nepřispěje žádným dodatečným navýšením k HDP, zatímco placený pracovník ano, i když oba mohou vykonat zcela stejnou práci“ (Daly–Posner, 2012, s. 8).

⁵⁵ Ústava Bhútánu ve svém pátém článku říká, že by každý bhútánský občan měl „přispívat k ochraně přírodního prostředí, ochraně bohaté biodiverzity Bhútánu a zábraně všech forem ekologické degradace, která zahrnuje hluk, vizuální a materiální znečištění“ (Ura–Alkire–Zangmo–Wangdi, 2012, s. 30).

národní míry blahobytu, ale stále jako označení pro něco alternativního k dosavadnímu převládajícímu ekonomickému pohledu či tržnímu přístupu, který se ukazuje být nespolehlivým a nedostatečným v zájmu trvale udržitelného rozvoje a blahobytu jednotlivců. Nille Van Hellemontová, podle níž závisí zažívání štěstí jak na „*individuálním řízení lidské mysli, tak na externích podmínkách, jež ovlivňují naše životy,*“ navrhuje používat pojem GNH jako „označení kvality“ („quality label“) (2008, s. 672). Jejím záměrem je vedle posilování psychologického blahobytu skrze trénování lidské mysli prosadit tzv. „značku kvality“, která by zaručovala, že nebude docházet k materiální spotřebě, jež není nezbytná: „*(GNH-) označení kvality na komerční informace, propagační kampaně a reklamu, které minimalizuje utváření falešných potřeb. Tato nálepka by garantovala jak skutečnou potřebu pro propagovaný výrobek, tak kvalitu ne-klamavého poselství v informaci. Prostřednictvím představení značky GNH založené na existujících etických kodexech a principech trvale udržitelné ekonomiky by mohla stávající ideologie systematického vytváření uměle vytvořených potřeb, mnohonásobný zdroj nespokojeného života, dospět ke svému konci*“ (Van Hellemont, 2008, s. 672). Van Hellemontová tedy zdůrazňuje silný vztah mezi lidskými potřebami a prožíváním štěstí, přičemž právě nekontrolovanou reklamní propagací produktů (existující od dob expanze obchodního kapitalismu, masové výroby a hospodářské soutěže), které jsou generalizovány jako „zboží“, považuje za efektivní nástroj k utváření umělých potřeb, jež k větší míře štěstí nepřispívají a jejichž nadbytečnost si lidé ani neuvědomují: „*Jako důsledek omezeně zaměřené ekonomické organizace a pokračující specifické tradice způsobů vidění, které je inkorporováno ve veřejné propagaci, jsou populace celosvětově zaplaveny jednostranným nahlížením na bohatství, blahobyt a štěstí. (...) Kvůli nedostatku regulace je rovnováha mezi potřebami a dostatečným zásobováním znemožněna. (...) V bohatších částech světa jsou lidské mysli neustále stresovány konfrontací s novými tzv. nepostradatelnými produkty. Kvůli reklamní propagaci lidé konzumují jen proto, aby konzumovali, což je zapříčiněno produkcí pro samu produkci, která permanentně znečišťuje Zemi. Mentální fixace na nekonečné shromažďování více majetku či peněz, což je zdrojem kontaminace lidské mysli, vede často k extrémní depresi a pocitům nespokojenosti a prožívání neradostného, nenaplňujícího života*“ (2008, s. 678–679). Autorka k tomu dodává, že paradoxně v chudých státech světa propagace nadbytečného zboží zabraňuje uspokojování základních potřeb pro přežití – televize a coca-cola jsou dostupné i v takových regionech, kde jinak lidé umírají vyhladověním (Van Hellemont, 2008, s. 679). Zároveň upozorňuje, že jí navrhované označení kvality (informace) s přízviskem GNH by svojí viditelností zákazníky

informovalo o nesporné potřebě produktu a o kvalitě jeho poselství, přičemž cílem je obnovení rovnováhy mezi potřebami a specifickými typy zásob dostupných na národní a lokální bázi, s přihlédnutím k možnostem daného ekosystému – takováto značka „oprávněné kvality“ by pak sloužila jako „přední ocenění“ správné hodnoty výrobku či komerční informace (Van Hellemont, 2008, s. 680).

Označení GNH by mohlo být založeno na sadě kritérií, jež by byla definována a kontrolována kompetentními mezinárodními, národními, regionálními a lokálními autoritami.⁵⁶ Zde se již pojednání Van Hellemontové o potenciálu „značky kvality“ dotýká i jednoho z okruhů Manifestu blahobytu, o němž byla řeč v předchozí kapitole. Autoři manifestu hovoří v jednom ze svých bodů o tom, co by mohla udělat vláda (či politika všeobecně) v zájmu pozvedání blahobytu svých obyvatel, aby odrazovala od materialismu a podporovala autentickou reklamu. Podle nich ničím neregulované mediální a především reklamní působení navozuje v lidech nereálnou představu, že při použití určité značky, určitého výrobku, budou jejich životy dokonalejší, a rázem se stanou i pro ostatní atraktivnější, což jim přinese pocit štěstí – Shah a Marks varují hlavně před takovým dopadem médií a reklamy na děti, kterým chybí kritická schopnost rozlišovat mezi skutečnými fakty a prodávajícími fiktivními sděleními: *„Materialismus není pouze špatný pro životní prostředí, oslabuje také náš blahobyt. Zakázat bychom měli komerční reklamy zacílené na děti mladší osmi let a intenzivně regulovat takové reklamy určené pro mladistvé do šestnácti let. Společnost, která tráví svůj volný čas smysluplně, bude pravděpodobně méně zaměřená na iluzi, že jí materiální zboží přinese štěstí. Měli bychom usilovat o to, udělat z volby pro blahobyt volbu jednoduchou, postupně nás odnaučit nacházet národní zábavu v nakupování a sledování televize. Proto potřebujeme zvýšit podporu zakládání sportovních center, neformálních otevřených prostranství a parků, zařízení pro provozování uměleckých veřejných akcí atd. dostupných (finančně i vzdálenostně) pro každého“* (Shah–Marks, 2004, s. 3). Že jsou „materialističtí lidé“ méně šťastní, dokazuje ve své studii např. psycholog Tim Kasser, který s pomocí vědeckého vyložení empirických dat dochází k závěrům, že honba za hromaděním peněz a majetku nepřináší „dobrý život“ a že takové a podobné sliby konzumní společnosti jsou tedy falešné, přičemž současná kultura konzumerismu a materialismu negativně ovlivňuje naše

⁵⁶ Pro určení těchto kritérií mohou být jako základní stavební kameny použity etické kodexy, jako jsou ty, které chrání lidská práva, mezinárodní antirasistická opatření, opatření proti otroctví či legislativa ohledně pracovních standardů – autorka zmiňuje i kritéria blahobytu, jak jsou definovaná indikátory bhútánského hrubého národního štěstí, indexem šťastné planety či národním statistickým měřením blahobytu od expertů z organizace NEF (Van Hellemont, 2008, s. 681).

každodenní štěstí a psychologické zdraví, jelikož zapřičiňuje pocity duševní nejistoty a nesvobody a oslabuje interpersonální vazby, což vede k celkovému podkopávání subjektivního blahobytu (2002). Psycholog Oliver James pak pomocí metafory popisuje materialistické jedince, jako kdyby chytli „virus bohatství“ („affluenza virus“) – nemoc (epidemie) moderní západní kultury, která je Jamesem nahlížena jako nakažlivý, středostavovský virus vyvolávající deprese, úzkosti, závislosti a otrávenost (znuďenost), jehož základní příčina je výsledkem dysfunkčního vztahu lidí k penězům (2007).

2.5.2 Britský návrh NAWB

Esencí několikrát výše zmiňovaného Manifestu blahobytu je snaha o zodpovězení otázky *„Jak by vypadala politika, kdyby jedním z hlavních cílů vlády bylo prosazování blahobytu lidí?“*, která by dle autorů měla být v současnosti definující otázkou pro politické činitele ve vyspělých zemích (Shah–Marks, 2004, s. 17). Autoři se při výkladu možností intervencí vlády a její politiky při vykonávání tohoto úkolu soustředí na několik oblastí, z nichž jednou je i *„měření toho, na čem skutečně záleží: produkce souboru národních zpráv o blahobytu“* – v rámci tohoto pole, kde správně nastavená vládní politika může svými kroky zasáhnout, podotýkají, že státy utrácejí velké množství prostředků na to, aby měřily ekonomické a sociální indikátory, a proto by i soubor indikátorů blahobytu měl být součástí národních statistik: *„Soubor národních zpráv o blahobytu nám pomůže porozumět tomu, které druhy ekonomického růstu blahobyt pozvedávají a které ho redukují. Rozsáhlejší výzkum blahobytu by jednotlivcům pomohl dělat lepší rozhodnutí o svých vlastních životech. To by vyvážilo mediální pokrytí, jež je zacílené na ekonomické a finanční indikátory. V současné době např. přikládá mnoho lidí přílišnou váhou finančním ohledům, když se rozhodují, jaký druh práce budou vykonávat. Aby se toto vybalancovalo, potřebuje mít veřejnost více systematických znalostí např. o tom, jak potěšující, poutavé a smysluplné bývají různé druhy práce“* (Shah–Marks, 2004, s. 8). Vedle národních zpráv o blahobytu by pak všechny lokální autority měly uskutečňovat audity blahobytu na svých územích, což by vytvořilo jednoduchý soubor indikátorů, na který by se napojila všechna ministerstva (Shah–Marks, 2004, s. 8).

Na takové podněty odpovídá např. již v předchozí kapitole zmiňovaná zpráva *„National Accounts of Well-being: bringing real wealth onto the balance sheet“* od expertů z organizace NEF, jež v sobě obsahuje i popis metodiky a zveřejnění výsledků úvodního

(před)výzkumu provedeného právě ve spojitosti s hlavním „poselstvím“ zprávy, které volá po zavedení národního měření subjektivního blahobytu lidí⁵⁷ (Michaelson et al., 2009). „*Tento návrh je inspirován zavedenými národními účtovacími systémy, které vlády v současnosti používají, aby sledovaly aspekty ekonomické aktivity svých zemí. Nicméně, odmítá měření ekonomické aktivity jako plně dostačující k tomu, zhodnocovat pokrok národů. Je voláním po zásadním přehodnocení ustavených idejí toho, co bychom měli kolektivně oceňovat, a tedy toho, co bychom měli měřit*“ (Michaelson et al., 2009, s. 8). Autoři reportu hovoří o své studii jako o „pracovním modelu národních účtů blahobytu“, jehož zjištění jsou zkompileována z dat nashromážděných v evropském mezinárodním šetření (z 22 zemí), které se uskutečnilo v letech 2006/2007 a sestávalo z detailního modulu „otázek blahobytu“⁵⁸ (s. 3–4). Jejich model je založen na dvou „nosných měřeních“ – na šetření osobního blahobytu a šetření sociálního blahobytu; ty reflektují klíčové aspekty toho, jak lidé prožívají své životy, přičemž blahobyt osobní je dále zkoumán pomocí pěti hlavních komponent, jež se dále rozkládají na více pod-komponent, jsou to: emocionální blahobyt (pozitivní pocity a absence pocitů negativních), uspokojivý život, vitalita, odolnost a sebeúcta (hrdost na sebe, optimismus a houževnatost) a pozitivní fungování (to pokrývá autonomii, kompetenci, zapojení se a smysl a účel); blahobyt sociální pak sestává ze dvou hlavních komponent: podporující vztahy a důvěra a sounáležitost (s. 4). Tyto dvě určující dimenze subjektivního blahobytu se svými jednotlivými ukazateli jsou doplněny satelitním indikátorem blahobytu, který se zaměřuje na specifickou oblast lidských životů – blahobyt v práci indikovaný spokojeností v zaměstnání, spokojeností s vyvážeností mezi pracovním a soukromým životem, emocionálním prožíváním v práci a zhodnocením pracovních podmínek⁵⁹ (s. 4).

Pro navržení relevantních otázek, z jejichž odpovědí jsou naplňovány hodnoty jednotlivých kompozic indikátorů, je podstatné alespoň stručně vymezit definice těchto indikátorů. Emocionální blahobyt tak autoři popisují jako celkovou rovnováhu mezi frekvencí prožívání pozitivních a negativních emocí, kdy vyšší skóre značí, že jsou

⁵⁷ Odborníci na poli zkoumání subjektivního blahobytu přišli např. v roce 2008 s celosvětovou databází životní spokojenosti (globální pokrytí bylo do té doby nekompletní) zahrnující 178 zemí, kterou pojali jako „zdroj znamenající ‚stop mezeře‘, který, dokud nezačnou být celosvětově prováděna robustní šetření, dovoluje dělat srovnání subjektivní životní spokojenosti mezi národy s dostatečnou spolehlivostí“ (Abdallah–Marks–Thompson, 2008, s. 35).

⁵⁸ Následná samostatná čísla stránek v závorkách odkazují k: Michaelson et al., 2009.

⁵⁹ Pro získání adekvátních dat byla v šetření např. použita otázka: Jak hodně (časově) pokládáte svoji práci za zajímavou? (s. 64).

pozitivní emoce pociťovány častěji než emoce negativní⁶⁰; uspokojivý život dle nich znamená povšechné pozitivní vyhodnocení vlastního života⁶¹; vitalita odkazuje k dostatku energie, k cítění se odpočatě a zdravě, k fyzické aktivitě⁶²; odolnost a sebeúcta je indikátorem měřicím psychologické zdroje jednotlivce – mít sám ze sebe dobrý pocit, pociťovat optimismus ohledně vlastní budoucnosti a být schopný se vyrovnávat s životními těžkostmi⁶³; pozitivní fungování může být dle autorů shrnuto jako „se vším dobře vycházet“, což indikují pomocí pocitu volnosti, že člověk může dělat, co chce a kdy chce, dále pocitu úspěchu ohledně toho, co člověk dělá, a pocitu schopnosti využít smysluplně svoje dovednosti, pocitu plného nasazení pro to a absorpce v tom, co člověk dělá a pocitu existence příležitostí se učit novým věcem, pocitu, že konání jednotlivce je ceněno i ostatními, je hodnotné a přínosné⁶⁴ (s. 21). Podporující vztahy jsou definovány jako rozsah a kvalita interakcí v rámci blízkých vztahů s rodinou, přáteli a dalšími, kdo poskytují podporu⁶⁵; důvěru a sounáležitost popisují odborníci z NEF jako víru v ostatní lidi, být jimi nazírán s respektem a spravedlivě, mít pocit sounáležitosti s lidmi ve svém okolí, cítit jejich podporu⁶⁶ (s. 21).

Na otázku, proč vlastně tak urgentně potřebujeme vytvořit, neustále vylepšovat a sledovat tyto národní účty blahobytu, si autoři odpovídají následovně: „*Jelikož všichni čelíme realitě čím dál tím více bouřlivé budoucnosti, v níž růst HDP jednoduše nemůže být jedinou volbou, stává se stále naléhavější potřebou soustředit politiku na věci, které jsou skutečně důležité – dosahovat blahobytu v rámci limitů nastavených zdroji naší planety. Věnovat přímou pozornost blahobytu populací je jedinou cestou, jak mohou společnosti doopravdy zhodnotit, zdali životy jejich obyvatel probíhají dobře či špatně. A protože náš blahobyt tvoří základy naší kolektivní odolnosti, a tudíž i naší schopnosti efektivně reagovat na rapidní sociální změny, stává se v současném kontextu takové ohodnocování nejen žádoucím, nýbrž rovněž zcela rozhodujícím*“ (s. 9). Mezi klíčové přínosy takto či

⁶⁰ Pro získání adekvátních dat byla v šetření např. použita otázka: Jak hodně (časově) v průběhu minulého týdne jste si užíval/a život? (s. 62).

⁶¹ Pro získání adekvátních dat byla v šetření např. použita otázka: Jak jste spokojen/a se svou současnou životní úrovní? (s. 62).

⁶² Pro získání adekvátních dat byla v šetření např. použita otázka: Kolik času z minulého týdne jste se cítil/a unaven/a? (s. 62).

⁶³ Pro získání adekvátních dat byla v šetření např. použita otázka: Jsem vždy optimistický/á ohledně své budoucnosti (souhlasím – nesouhlasím) (s. 63).

⁶⁴ Pro získání adekvátních dat byla v šetření např. použita otázka: Kolik času z minulého týdne jste se cítil/a znuděn/a? (s. 63).

⁶⁵ Pro získání adekvátních dat byla v šetření např. použita otázka: Kolik z času stráveného s vaší nejbližší rodinou je stresujícího? (s. 63).

⁶⁶ Pro získání adekvátních dat byla v šetření např. použita otázka: Do jaké míry pociťujete, že lidé s vámi jednají nespravedlivě? (s. 63).

podobně navržených národních měření subjektivního blahobytu tedy patří především nový způsob zhodnocování celospolečenského pokroku (souvislost s urgentní potřebou redefinovat naše pojmy národního pokroku, úspěchu a toho, čeho si jako společnost ceníme); informačně nabitější přístup k utváření politiky na základě znalostí o blahobytu populace (lepší šance, že politici zareagují adekvátněji v případě bezprecedentních krizí jako např. krize finanční, změna klimatu či ropné šoky)⁶⁷; lepší vzájemné angažování mezi národními vládami a veřejností (zde autoři odkazují ke znovu-zapojení občanů do demokratického procesu, ke komunikaci vlád se svými občany, k naději vypořádat se s tzv. demokratickým deficitem, kterému dnes čelí mnoho evropských národů) (s. 14). Právě tento třetí přínos týkající se i potenciálního „smazání“ nespravedlností ve skutečném podílu občanů na moci souvisí mj. se zjištěními tzv. indexu demokratické moci („Index of Democratic Power“/IDP) založeného na voličské schopnosti ovlivnit výsledky všeobecných voleb mezi lety 1954 až 2005 ve Velké Británii, jenž odhalil, že ve VB je demokratická moc distribuována ještě více nerovnoměrně než příjem, že „nejmocnější voliči“ mají ve volbách až padesátkrát větší moc než voliči „nejméně mocní“, což tedy znamená, že pouze u 2, 6 procent z voličů lze hovořit o něčem podobném jako o spravedlivém podílu na demokratické moci (Marks–Potts–Walker, 2005, s. 2). Přitom je však politická participace zdrojem pozvedávání blahobytu: *„Povolební šetření v roce 2001 ukazuje, že existuje silná spojitost mezi úrovněmi osobního blahobytu, sociálního kapitálu a voličského chování. Lidé, kteří ve volbách volili, měli sklon být důvěřivější, mít vyšší míru pocitu občanské povinnosti, byli více zapojeni ve svých lokálních komunitách a skutečně byli všeobecně šťastnější než lidé, kteří se voleb nezúčastnili“* (Marks–Potts–Walker, 2005, s. 5). Je zde tedy zřejmé propojení míry blahobytu a možnosti účastnit se jako občan demokratických procesů ve své zemi/lokalitě, což v jednom ze svých bodů potvrzují i autoři Manifestu blahobytu: *„Participativní demokracie nás činí šťastnějšími. To je zjištěním výzkumu porovnávajícího švýcarské kantony, které se odlišují v rozsahu používání referend k utváření významných rozhodnutí. Nejzajímavějším momentem je, že okolo dvou třetin z efektu blahobytu může být přisouzeno samotné participaci a pouze jedna třetina politickému zlepšení, které nastalo jako výsledek této participace. Toto implikuje, že zvýšená možnost se účastnit – a to jak v politice, tak ve způsobu, jakým jsou*

⁶⁷ Zde je možné zmínit zajímavost ohledně rozdílných výsledků v mírách blahobytu, které vycházejí pro země s podobnými úrovněmi HDP či HDI – např. Finsko a Francie, země s velmi podobnou výší HDP a se stejným skóre indexu lidského rozvoje (definice viz výše) vykazují velkou odlišnost ve stupni blahobytu, kdy se Francie jak v osobním, tak v sociálním blahobytu umístila podstatně nížeji než Finsko, přičemž důkladné prozkoumání jejich komplexních profilů blahobytu může osvětlit příčiny takového stavu a vést tak k případným adekvátním politickým rozhodnutím, která by mířila na zjištěné problematické oblasti (s. 33).

doručovány veřejné služby – může přinášet pozitivní dividendy blahobytu“ (Shah–Marks, 2004, s. 16).

Autoři návrhu národních účtů blahobytu zdůrazňují ve své zprávě také zasazení těchto měření do širšího kontextu, konkrétně poukazují na jejich situování vedle další dva zcela zásadní aspekty, které by vlády rovněž měly měřit, aby zajistily, že vykonávají pro své občany to nejlepší, co mohou – jsou to externí podmínky lidských životů (faktory jako zaměstnanecký status či fyzické zdraví apod.) a, což je z pohledu této práce obzvláště důležité, ekologická udržitelnost společenského využívání zdrojů (s. 44). Druhý aspekt se týká toho, jak zásadní záležitostí je pro vlády onen stupeň, do jakého jsou omezené zdroje Země schopny nadále do budoucna zajišťovat blahobyt lidí: *„Užívat si dobrých zážitků v přítomnosti za cenu značných bolestí v budoucnu nemůže být považováno za mechanismus k produkování toho pravého celkového blahobytu: měření ekologické udržitelnosti společnosti jsou proto klíčová. (...) Jádrová měření lidského blahobytu, taková jako jsou národní účty blahobytu prezentované v této zprávě, jsou obklopena měřeními na úrovni společnosti, jako jsou ekonomický a vládní systém, jejichž prostřednictvím je lidský blahobyt umožňován. Tato lidská vrstva aktivity vytváří tlak na celkový ekosystémový blahobyt, který je popisován skrze měření, jako jsou přírodní kapitál a biodiverzita (a proto není přímo analogický blahobytu lidskému, jenž je měřen bezprostředně)“ (s. 44).* Znovu se tu tedy do centra pozornosti staví i ohled na trvale udržitelný rozvoj, bez něhož by pokrok v oblasti lidského subjektivního blahobytu nebyl v současné době myslitelný.⁶⁸

2.6 Shrnutí

Smyslem obsahu jednotlivých kapitol rešeršní části práce bylo ukázat, že štěstí a životní spokojenost, zastřešené konceptem subjektivního blahobytu s jeho dalšími součástmi, jsou základními předpoklady umožňujícími vést kvalitní život. Podle závěrů odborníků z různých oblastí vědeckého života – především však psychologie (v rámci např. tzv. pozitivní psychologie), sociální psychologie, sociologie a např. i tzv. ekonomie štěstí – jsou totiž lidský blahobyt a s ním spojené pocity štěstí a spokojenosti závislé na materiálních podmínkách života jen omezeným způsobem (velkou roli zde např. hraje adaptace na nové podmínky, která v podstatě „vymazává“ rychle vyprcháující přírůstky

⁶⁸ Pro celkovou možnou strukturu viz zde Příloha 3.

šťestí pociťované po uspokojení materiálních potřeb), na vyznávání materiálních hodnot a na neustálém hospodářském růstu, a naopak jsou spíše dosažitelné prostřednictvím umírněného konzumu a z toho vyplývajícího umírněného čerpání přírodních zdrojů a kapacit planety, a dále prostřednictvím zaměření se na takové životní aktivity týkající se nemateriálních hodnot jako např. lidská soudržnost a čas strávený s rodinou nebo dobrovolnictví a učení se novým věcem a mnoho dalších, výše popisovaných, které prokazatelně navyšují osobní blahobyť, aniž by zvyšovaly zátěž životního prostředí.

Proto se tyto odborníci víceméně shodují, že dosavadní upřednostňování indikátoru HDP na poli měření společenského pokroku není dostatečné a mělo by být v rámci jednotlivých zemí doplněno stejně či podobně významnými indikátory sledujícími vývoj v oblasti lidského štěstí – indikátory zaměřené na kvalitativní stránky subjektivního blahobytu. Ty by pak byly schopné poskytovat relevantní informace o různých komponentách spokojenosti občanů dané země, o jejich vývoji v čase, a odkrývaly by tak oblasti lidského života, které různé skupiny lidí hodnotí jako neprospívající jejich blahobytu, či naopak oblasti, které lidé vnímají jako posilující a navyšující spokojenost v životě. Při zakomponování takových ukazatelů do národních sad indikátorů udržitelného rozvoje, které jednotlivé země vykazují, tedy bude poskytnuta orientace v této problematice, jež následně může být uchopena odpovídajícími politickými rozhodnutími zlepšujícími situaci na poli udržitelného pokroku, vytvářejícími takové životní podmínky a příhodné podněty a příležitosti pro občany, které mohou začít být uskutečňovány právě díky lepší znalosti toho, co konkrétně lidé činí šťastnými a co jim naopak v jejich každodenních životech ve štěstí brání.

Kompilací výpovědí z pera odborníků na tuto problematiku tedy tato řešerše naznačila, že je potřeba (subjektivní) blahobyť měřit a pravidelně zjišťovat jeho rozmanité okolnosti na celonárodní úrovni a výsledky prostřednictvím indikátorů blahobytu zahrnovat do národních zpráv o stavu udržitelného rozvoje. Proto hlavní náplní analyzující části práce je kvalitativní zkoumání, jak jsou tato měření již případně sledována v národních zprávách zemí EU-15, které jsou obdobou české Situační zprávy ke Strategickému rámci udržitelného rozvoje ČR (2012). Nejdříve však ještě přichází na řadu kapitola metodologická, která podrobněji přibližuje a osvětluje výběr dané metody analýzy a také výběr zkoumaného vzorku.

3 Metodologický rámec

3.1 Analýza dokumentů: kvalitativní metoda

Analýza dokumentů uskutečněná v této práci byla uchopena kvalitativní metodou. Šlo v ní především o hledání a odkrývání takových pojmenování, výrazů, termínů a dalších možných způsobů textového označování subjektivního blahobytu, které se objevují na stránkách analyzovaných dokumentů (blíže k nim viz níže v následující podkapitole).⁶⁹ Kvalitativní přístup k analýze byl zvolen z toho důvodu, že po celkové úvaze beroucí v potaz hlavní výzkumné otázky této práce uvedené v úvodu a také zde níže v kapitole se mi právě kvalitativní metodika zdála jako nejvhodnější pro jejich zodpovězení. Jde totiž především o onu možnou implicitnost některých vyjádření a zvolených výrazových prostředků, o jejich konkrétní zasazení do obklopujícího textového rámce, který svým vyzněním také přispívá k celkové „konstrukci“ významu. Dostávat se při rozboru „pod povrch“, zahrnovat i potenciální podtextové vyznívání a věnovat se evokacím, asociacím a konotačním významům daných částí textu je pak dle mého názoru možné dosáhnout jen při kvalitativním pojetí zkoumání, při použití „měkké“ metody, protože technika kvantitativní obsahové analýzy při svém systematickém numerickém zaměření, za použití „tvrdých“ pravidel a předem pevně určené struktury, které si všímají pouze jasných, explicitních vyjádření a pojmají je jako jevy převoditelné na číselné popisy, nedokáže nalezený text hloubkově „pochytit“ a následně adekvátně interpretovat s pomocí poznatků nabytých z teoretické části práce. Nešlo mi při analýze o zodpovězení otázky „kolik“ a podobných výrazů tázajících se na frekvenci výskytu určitého jevu (slov), šlo mi o zodpovězení otázky „jak“, tedy o takový rozbor textů, pro něž jsou typické nenumericky vyjádřené výstupy a výsledky. Podstatná tedy pro mě byla hloubková interpretativní analýza dokumentů, jež byla zacílena na sémantiku a terminologii vyjádření identifikovaných jako relevantních s ohledem na předmět mého zájmu, nedefinoval jsem si předem hypotézy, které by byly potvrzovány či vyvraceny obsahovou analýzou, naopak jsem k problematice přistupoval s nedefinovanými předpoklady a mým cílem bylo přispět do oblasti dané problematiky

⁶⁹ Michal Miovský o práci s textovými dokumenty jako zdroji kvalitativních dat podotýká, že „*tvorí velmi specifickou oblast aplikace kvalitativního přístupu,*“ jejíž „*specifičnost je dána tím, že tyto materiály existují nezávisle na naší výzkumné činnosti v tom smyslu, že je obvykle nevytváříme. Nejde tedy v jejich případě o metodu získávání dat v pravém slova smyslu, kdy data v průběhu výzkumu různými postupy a metodami skutečně vytváříme. Zde již data máme vytvořená, fixovaná a pouze je musíme shromáždit*“ (2006, s. 189).

novými hypotézami, novým porozuměním ohledně zkoumaného jevu, což pokládám za dostatečný důvod, proč lze kvalitativní charakter použité metody považovat za vhodný výzkumný nástroj odhalující právě takové potřebné poznatky, jež se dají do těchto hypotéz a porozumění převést. Také si myslím, že prostřednictvím kvantitativní metody analýzy obsahu, založené na dedukci, bych nemohl dojít k takovým výsledkům, které definují různé tematické okruhy a kategorie, jimiž se zkoumané dokumenty s ohledem na subjektivní blahobyt zabývají, ale nezajímá mě přitom v jaké míře a s jakou frekvencí to provádějí, ale jestli vůbec a jakým způsobem. To pak také souvisí s další pro můj výzkum výhodnou charakteristikou kvalitativní metody, kdy je zkoumán spíše menší počet jednotek (tedy v mém případě patnáct dokumentů), ale zato velmi důkladně, podrobně a i vícekrát, výzkumník se k nim stále navrácí, což je opět rozdílem oproti technice kvantitativní, která každou jednotku zaznamenává s ohledem na svůj výzkumný cíl pouze jednou a dále se k ní nevrací. Nevybral jsem si však např. ani kvalitativní metodu hermeneutickou, která by pro účely mé práce byla až příliš velkým „extrémem“, co se týče její nestrukturovanosti, otevřenosti a „měkkosti“, jelikož je pro ni charakteristická výkladová literárně vědní textová interpretativní činnost odkrývající skryté autorské intence, což je spojeno se silnou subjektivností, kdy je výsledek výzkumu intenzivně spjatý s osobou, která výzkum provádí, a poznávací proces mohou ostatní ověřit jen velmi podmíněně (Scherer, 2004).

Jednotlivá nalezená vyjádření a „poselství“ týkající se subjektivního blahobytu byla tedy rozebírána a následně kvalitativně interpretována, a to i s pomocí relevantní tematické literatury, o které je většinou řeč již výše v rešeršní části práce, čímž dochází k určitému propojení teorie s analýzou. **Výzkumné otázky** práce se pak tázaly: *Jakým způsobem pojímají země EU-15 ve svých tzv. situačních zprávách k udržitelnému rozvoji subjektivní blahobyt a jeho indikátory? Jakým způsobem pojímají české dokumenty udržitelného rozvoje (Strategický rámeček a Situační zpráva) subjektivní blahobyt? Jaká data k subjektivním indikátorům blahobytu existují v CVVM na základě srovnání s modelovým případem EU-15?* Abych došel k jejich zodpovězení a k dosažení v úvodu definovaných cílů, zvolil jsem si následující postup: Výběrový soubor dokumentů – tedy dokumenty EU-15 níže podrobněji popsané a určené – jsem vyhledával takovým způsobem, kdy jsem si jejich dostupnost nejdříve ověřil klasickým způsobem s pomocí vyhledávače, do něž jsem zadal klíčová slova „sustainable development indicators plus jméno dané země EU-15“. Tak se mi podařilo najít několik mé potřebě odpovídajících dokumentů, které byly jasně identifikovatelné jako oficiálně vládní či spadající pod určité ministerstvo a šlo o tzv.

„indicators report“, „progress report“ či „monitor report“ (např. dokument německý, irský, nizozemský). K části zemí jsem však tímto způsobem odpovídající dokumenty nenašel, zkusil jsem proto použít portál nazvaný „Evropská síť udržitelného rozvoje“,⁷⁰ jenž se u každé země Evropské unie věnuje oblasti udržitelného rozvoje z pohledu více aspektů, mj. obsahuje odkazy na strategické vládní/státní dokumenty týkající se této tematiky a také informuje, jaké ministerstvo či jaká instituce jsou v daném státě pověřeny zabývat se strategií udržitelného rozvoje, čímž jsem získal jak přímo předmětné dokumenty, tak přístup ke stránkám těchto ministerstev/institucí, kde bylo možné naleznout ke stažení příslušné dokumenty. V některých případech nebylo možné dostat se k anglickým nebo německým verzím nejnovějších indikátorových zpráv, ale stále platné národní strategie byly u všech zemí v angličtině dosažitelné, proto jsem je s vědomím jakéhosi „nahrazování“ do analýzy zahrnul, a kde to bylo možné, použil jsem u jednoho státu jak strategickou, tak indikátorovou zprávu, protože jsem to považoval za přínos k celkové komplexnosti. Tímto způsobem jsem nakonec sestavil soubor dokumentů, které dle mého mínění vhodně reprezentují oficiální přístup zemí EU-15 k trvale udržitelnému rozvoje i s jeho indikátory. Stejně jsem pak získal dokumenty české – oba byly dostupné ze stránek Ministerstva životního prostředí.⁷¹

Všechny dokumenty jsem v „předvýzkumu“ prostudoval s tím, že jsem se při jejich čtení snažil vysledovat jakékoliv zmínky o subjektivním blahobytu, životní spokojenosti, štěstí, kvalitě života, a i o determinantech těchto záležitostí, o takových fenoménech a jevech, které mi připadaly jako jasně se vztahující, jako relevantní k předmětu mého zájmu, či alespoň jej něčím asociující. Tímto postupem jsem po zvažování ovlivněném znalostí poznatků z rešeršní části práce do dalšího, důkladnějšího a interpretativního rozboru, zařadil celkem devět dokumentů (někdy však jeden dokument znamenal dvě zprávy), které jsem identifikoval jako alespoň v nějaké míře, minimálně nějakým způsobem relevantní k subjektivnímu blahobytu. Šest zbývajících dokumentů k další analýze nepostoupilo, jelikož podle mého důkladného uvážení tuto relevantnost dostatečně nesplňovaly.

Devět relevantních dokumentů jsem se pak snažil zanalyzovat a interpretovat s ohledem na v úvodu položené výzkumné otázky a cíle; části textů týkající se subjektivního blahobytu důkladně popsat a pokud možno najít jejich odpovídající zasazení do teorie, zdůraznit jejich implicitnost či explicitnost, nastínit jejich možné konotované

⁷⁰ „European Sustainable Development Network“, <<http://www.sd-network.eu/?k=country%20profiles>>.

⁷¹ Ministerstvo životního prostředí: udržitelný rozvoj, <http://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj>.

významy a asociace, přičemž pokud jsem našel indikátory subjektivního blahobytu, tedy takové, které jsou naplňovány kvalitativními daty a používají subjektivní perspektivu přístupu k měření, rozebral jsem jejich jednotlivé komponenty, pokud je text uváděl. Nevynechal jsem však ani zmínky o indikátorech sice založených na objektivní perspektivě, ale nějakým způsobem se také dotýkající kvality života jednotlivců, a tak sledující faktory, jež mohou mít vliv na subjektivně vnímaný blahobyt. Subjektivní i objektivní indikátory byly v některých zprávách explicitně označeny jako vztahující se k blahobytu, tudíž jsem jim automaticky věnoval pozornost, jinde takto označené nebyly, ale svým vyzněním zahrnujícím takové složky života, jež mohou být potenciálními determinanty štěstí a spokojenosti člověka, jsem je za hodné pozornosti určil sám a v rozboru zohlednil. U každé „relevantní země“ (každého případu) jsem tak došel k určité „sumě“ interpretací a dílčích hypotéz, mohl jsem je na jejich základě porovnávat a použít je pro bodové shrnutí a konstrukci tabulky, která státy rozčleňuje podle výskytu jednotlivých nadefinovaných tematických okruhů a determinantů subjektivního blahobytu. Tímto způsobem jsem se také dopracoval k jasnému výsledku, kterou z jednotlivých zkoumaných zemí (který z dokumentů) lze vyhodnotit jako používající „optimální model“ (modelový případ) pro pojetí subjektivního blahobytu a jeho náležitého indikátorového měření. Ten se pak stal „vzorem“ pro srovnání s českou situací.

V konečném českém případě, k němuž jsem přistupoval s vědomím toho, že explicitně koncept subjektivního blahobytu nezahrnuje, jelikož jsem vycházel ze znalosti české Situační zprávy, jsem k analýze přistupoval obdobně, hledal jsem tedy i podprahové významy u různých vyjádření, která zachytila moji pozornost svou implicitní evokací subjektivního blahobytu či jeho prvků. Z takového postupu jsem tak také došel k určitým závěrům ohledně míry relevantnosti českých dokumentů, k porozumění „českého stavu“ na tomto poli. Poté jsem už přistoupil k poslední části analýzy, kdy jsem s vědomím kompozičních charakteristik nalezených indikátorů subjektivního blahobytu u definovaného modelového případu z EU-15 vyhledával na stránkách CVVM⁷² takové prováděné výzkumy a pravidelná šetření, které implementují i otázky pro získávání kvalitativních dat, tedy takové, jež se respondentů ptají na jejich spokojenost v určitých oblastech života, na jejich subjektivní vyjádření se k rozličným dimenzím jejich žití, což znamená, že by data z nich nabývaná byla potenciálně použitelná k naplnění těchto popisovaných indikátorů používaných v modelovém případě či jim podobných,

⁷² Centrum pro výzkum veřejného mínění, <<http://cvvm.soc.cas.cz/>>.

aplikovatelných na české prostředí. Srovnal jsem v rámci toho také právě tuto podobnost, tedy jak se popřípadě data potřebná k naplnění indikátorů modelového případu (ne)liší od dat, která zjišťuje CVVM – jaké oblasti (životní dimenze) pokrývá modelový případ a jaké oblasti česká instituce CVVM. Stručně řečeno jsem tedy podle modelového případu hledal významově ekvivalentní a relevantní okruhy výzkumů CVVM, abych dokázal, lze-li alespoň v nějaké míře obsahově a významově naplnit ukazatele modelového případu českými daty. Instituce CVVM pak byla jako příkladová zvolena z toho důvodu, že ji považuji za nejadekvátnější zdroj ucelených informací týkajících se veřejného mínění (např. díky jejímu dlouhodobému, kontinuálnímu projektu výzkumu veřejného mínění Naše společnost), což se mi zdá vzhledem k potřebě nalezení kvalitativních dat vzešlých ze subjektivní perspektivy přístupu k měření jako nejvhodnější volba podpořená navíc akademickou zakotveností CVVM, kdy se nejedná o soukromou agenturu výzkumu veřejného mínění, ale o výzkumné oddělení Sociologického ústavu AV ČR.

Takový byl tedy postup mnou zvolené analýzy dokumentů, která byla rozčleněna na těchto několik fází a kterou lze pak stručně definovat jako sémanticky a terminologicky zacílený interpretativní rozbor textů (dokumentů), jehož hlavním výstupem je vytvoření nového porozumění či nových hypotéz k dané problematice.

Pokud se podíváme na některá vyjádření odborníků metodologů ke kvalitativnímu typu výzkumu, hovoří Jan Hendl o vlastnostech nestrukturovanosti a pružnosti: „*V jeho průběhu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy i nová rozhodnutí, jak modifikovat zvolený výzkumný plán a pokračovat při sběru dat i jejich analýze. Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva*“ (2008, s. 48). Obecně sociolog Miroslav Disman u kvalitativně pojímaného výzkumu zdůrazňuje přítomnost jiných cílů, a tudíž i jiných pravidel, než jaké jsou běžné u výzkumu kvantitativního, v němž je „*mnohodimenzionální sociální a lidská realita redukována na omezený počet několika málo proměnných a na malý počet analyzovaných vztahů mezi nimi*“⁷³ (2008, s. 285). Podle Dismana lze pak typickou definici kvalitativního způsobu analýzy vyjádřit např. takto (hovoří jinak o existenci desítek definic): „*Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím, (...) vytváření nových hypotéz, nového porozumění, vytváření teorie*“ (2008, s. 285–286). Kvalitativní výzkum tak napomáhá rozumět analyzované realitě (textům,

⁷³ „*Intenzivní zájem o kvalitativní přístupy vznikl jako reakce na jednostranný postoj, který za hodnotný výzkum považoval pouze statistické experimentální nebo observační studie hodnotící měřitelné vlastnosti objektů*“ (Hendl, 2008, s. 19).

dokumentům), výzkum kvantitativní poté validitu tohoto porozumění může testovat⁷⁴ (Disman, 2008, s. 291). Závěry či výsledky kvalitativní analýzy se získávají induktivní logikou, kdy se data „*induktivně analyzují a interpretují. Kvalitativní výzkumník nesestavuje ze získaných dat skládanku, jejíž konečný tvar zná, spíše konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí. Výzkumník ve svém hledání významů a snaze pochopit aktuální dění vytváří podrobný popis toho, co pozoroval a zaznamenal. Snaží se nevynechat nic, co by mohlo pomoci vyjasnit situaci*“⁷⁵ (Hendl, 2008, s. 50). Jan Hendl podotýká, že nelze vymezovat jediný všeobecně uznávaný způsob, jak správně provádět kvalitativní analýzu, což ji hodnotí jako široké označení pro rozdílné přístupy, jejichž výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace (2008, s. 48). Hendl se také zmiňuje o hlavních výhodách kvalitativního uchopení (oproti kvantitativnímu), ke kterým řadí získání hloubkového popisu případů, jejich podrobnou komparaci a sledování jejich vývoje, dále zohledňování působení kontextu, lokální situace a podmínek: „*Kvalitativní výzkum poskytuje podrobné informace, proč se daný fenomén objevil*“ (2008, s. 51).

Jde-li pak konkrétně o „analýzu dokumentů“, je to podle Michala Miovského termín definovatelný různými způsoby, kdy lze jeho širší pojetí v oblasti kvalitativního přístupu chápat jako „*analýzu jakéhokoli materiálu, který je zdrojem informací relevantních cílům studie*“ (2006, s. 98). Z hlediska této práce je také nutné akcentovat právě její interpretativní povahu, jelikož analýza dokumentů je rovněž relativně široce určována jako kvalitativně-interpretativní analýza, jako intenzivní rozbor objasňující a interpretující zkoumaný materiál, vyznačující se rozmanitostí svého záběru (Miovský, 2006). Jejím účelem je zpracovat materiál, který již existuje a který výzkumník většinou pouze dle svého výzkumného cíle vybírá, provádí selekci a popř. různé úpravy – obvykle se tak výzkumník aktivně nepodílí na vzniku dokumentů a účastní se až jejich sestavování, objeovování, selektování atd. (Miovský, 2006, s. 99). Miovský potom také hovoří o zásadní podmínce analýzy dokumentů, kterou je „*maximální otevřenost výzkumníka k tvorbě zajímavých, nových i nekonvenčních závěrů, neboť texty (stejně tak jako jakýkoli jiný materiál) jsou považovány za objektivaci psyché tvůrce. (...) Je tedy třeba takovýto*

⁷⁴ Některými metodology je kvalitativní technika zkoumání chápána jako „*pouhý doplněk tradičních kvantitativních výzkumných strategií, jinými zase jako protipól nebo vyhraněná výzkumná pozice ve vztahu k jednotné, na přírodovědných základech postavené vědě. Kvalitativní výzkum postupně získal v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu*“ (Hendl, 2008, s. 47).

⁷⁵ „*Na začátku výzkumného procesu je pozorování, sběr dat. Pak výzkumník pátrá po pravidelnostech existujících v těchto datech, po významu těchto dat, formuluje předběžné závěry a výstupem mohou být nově formulované hypotézy nebo nová teorie*“ (Disman, 2008, s. 287).

materiál chápat právě v jeho obrovské rozmanitosti a mnohoznačnosti, neboť se v něm na různých rovinách střetávají různé vlivy, které není vždy možné postihnout či reflektovat“ (2006, s. 100).

3.2 Výběr vzorku

Výběrovým souborem dokumentů byly pro kvalitativní analýzu zprávy o strategiích (trvale) udržitelného rozvoje a jeho indikátorech v zemích EU-15.⁷⁶ Šlo tedy o období české Situační zprávy ke Strategickému rámci udržitelného rozvoje ČR, jejichž názvy se mohou mírně odlišovat, ale jejichž obsah se vyjadřuje ke stejné problematice národních sad indikátorů udržitelného rozvoje a je tedy významově srovnatelný. Do „předvýzkumu“ byly zařazeny zprávy všech zemí EU-15, a to jejich nejsoučasnější dostupné verze, přičemž v předchozí kapitole je popsáno, jakým způsobem (a s jakým úspěchem) byly získávány. Do výše popsané kvalitativní analýzy byly poté zahrnuty i Situační zpráva ČR (a její „Strategický rámec“) a dokumenty Centra pro výzkum veřejného mínění, čímž došlo ke srovnání či přirovnání stavu na poli národně prováděného měření subjektivního blahobytu mezi modelovým případem EU-15 a Českou republikou, která vykazovala situaci v rámci této tematiky odlišnou, a proto hodnou analytického posouzení a následného zjištění existence dostačujících/adekvátních dat pro naplňování indikátorů subjektivního blahobytu podobných těm, jež se objevily u modelového případu. Pro tuto součást analýzy bylo jako zdroj potenciálních dat vybráno Centrum pro výzkum veřejného mínění, protože jde podle mého mínění o vhodný příklad instituce z akademického/vědeckého prostředí, jež by mohla poskytnout relevantní podklady, aniž by byla součástí čistě komerční a soukromé sféry agentur průzkumu veřejného mínění.

„Geografické zakotvení“ analyzovaných dokumentů ohraničené „původním“ členstvím v EU-15 bylo takto stanoveno z důvodu předpokládaného sdíleného evropského kulturního, politického, sociálního atp. kontextu, do kterého od vstupu v květnu roku 2004 oficiálně patříme i my. V monitorovací zprávě o strategii udržitelného rozvoje Evropské unie se mj. uvádí: *„Udržitelný rozvoj je zásadním cílem EU, zakotveným v jejích smlouvách od roku 1997. Evropská strategie udržitelného rozvoje v sobě spojuje mnoho prvků ekonomické, sociální a environmentální politiky pod jeden jednotící záměr –*

⁷⁶ Belgie, Řecko, Lucembursko, Dánsko, Španělsko, Nizozemsko, Německo, Francie, Portugalsko, Irsko, Itálie, Spojené království, Rakousko, Finsko, Švédsko.

nepřetržitě zlepšovat kvalitu života a blahobyt na Zemi pro současné a budoucí generace. V tomto bodě v čase, kdy svět ještě neprojevuje jasné známky zotavení se z ekonomické a finanční krize a čelí rýsujícím se krizím potravinovým a energetickým, změně klimatu a hrozbám pro sociální kohezi a bezpečí, je více než kdykoli předtím důležité mít koherentní a dlouhodobou vizi pro náš budoucí rozvoj“ (EC, 2011, s. 3).

Zaměření analýzy na „situační zprávy“ bylo dáno jejich možnou srovnatelností, jelikož jsou produkovány v jakémsi „zastřešení“ unijní strategií. Na stránkách Evropské komise se pak mluví o tom, že taková strategie udržitelného rozvoje chce být „*strategií pro celou Evropskou unii. Proto navrhuje mechanismy pro zlepšování koordinace s vládami a oslovuje i komerční a nevládní organizace a občany.*“⁷⁷ Analýzou rozebírané dokumenty (situační zprávy) jsou oficiální, vydávají je vládní (státní; vládou nebo státem ustanovené) instituce či organizace a týkají se stejné oblasti ekonomické, environmentální a sociální dimenze udržitelného rozvoje. Užší zacílení na patnáct „starých“ členů EU je pak zvoleno z důvodu jejich předpokládané větší vyspělosti v rámci zkoumané oblasti, a tudíž z toho plynoucí možné dosažitelnosti jisté informační kvality, která dovoluje plnohodnotnou analýzu, z jejichž výsledků lze definovat, „vyextrahovat“, jakýsi „vzor hodný následování“, tedy určitý komplexností se vyznačující případ modelový pro současnou situaci na tomto poli v ČR (a potažmo předpokládanou podobnou situaci jako v ČR i u ostatních „nových“ členů – bývalých komunistických či ne tolik vyspělých států EU-27, které proto už do analýzy zařazeny nebyly, i když jsou také součástí EU).

⁷⁷ Zdroj: Sustainable Development, < <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>> [cit. 2013-03-29].

4 Analytická část

4.1 Kvalitativní analýza dokumentů a její dílčí výsledky

Z celkem patnácti „souborů“ dokumentů⁷⁸, které se vztahují k tematice národní strategie na poli udržitelného rozvoje a které byly předběžně zkoumány výše popsáním způsobem, se jich podle mého uvážení alespoň v nějaké míře o subjektivním blahobytu vyjadřovalo devět. U šesti dokumentů tedy bylo předběžným zkoumáním zjištěno, že v nich není dostatečně relevantně zohledněn koncept subjektivního blahobytu a případně jeho měření na národní bázi; šlo o následující texty: portugalský „Vývoj indikátorů udržitelnosti v Portugalsku: od národní k regionální škále“ (2011), švédské „Strategické výzvy: další rozvinutí švédské strategie pro udržitelný rozvoj“ (2006), řecká „Národní strategie pro udržitelný rozvoj“ (2002), lucemburský projekt „Udržitelné Lucembursko pro větší životní kvalitu“ (2010), belgická federální zpráva „Indikátory, cíle a vize udržitelného rozvoje“ (2009) a francouzská „Národní strategie udržitelného rozvoje: směrem k zelené a spravedlivé ekonomice“ (2010).

Následující text se nejprve zaměřuje na případy těch zemí, v jejichž dokumentech byly nalezeny prvky a determinanty subjektivního blahobytu jen v omezené míře (minimálně a velmi implicitně), postupně pak přichází řada na země více zohledňující subjektivní blahobyt svých obyvatel, což je především případ Spojeného království, proto je uveden jako poslední a nejvýznamnější v rámci této analýzy. Druhá část analýzy týkající se českého prostředí, jejíž postup je také výše popsán, pak završuje celý soubor jednotlivých rozebíraných „případů“.

4.1.1 Případ č. 1: Dánsko

Dánská národní strategie pro udržitelný rozvoj (2002) velmi stručně zmiňuje „venkovní rekreaci“ a „zážitky s přírodou“ jako významné pro blahobyt lidí a kvalitu jejich života: „*Je důležité, že zde existuje všeobecná veřejná podpora pro udržitelnou*

⁷⁸ Výraz „soubory“ dokumentů“ je zde zvolen z toho důvodu, že „situační zprávy“ byly k dispozici v různých podobách a v některých případech bylo nutné je pro úplnost doplnit dalšími (vládními) dokumenty, které se zdály jako nezbytné v rámci dané problematiky, nebo je dokonce kvůli nedostupnosti nahradit „národními strategiemi udržitelného rozvoje“, a případně ještě souvisejícími oficiálními texty.

přírodu a environmentální politiku. Proto musí mít veřejnost dobrý přístup k přírodě, lesům a otevřené venkovské krajině“ (s. 26). Pojem „kvalita života“ („population’s quality of life“), jehož definice je uvedena výše v teoretickém rámci práce, je v dánském dokumentu ještě použit ve spojení s oblastí lidského zdraví a s prostředím, ve kterém lidé žijí a pracují (fyzické podmínky jejich „fungování“) (s. 33).

4.1.2 Příklad č. 2: Španělsko

Španělská strategie udržitelného rozvoje (2007) se v úvodu svého textu zmiňuje o modernizaci země vyžadující kolektivní převzetí výzev a příležitostí, které vyvstávají z modelu udržitelného rozvoje, jenž kombinuje dynamiku ekonomické prosperity společně s nárůstem společenského blahobytu a zlepšením životního prostředí (s. 4). V rámci části textu týkající se sociální udržitelnosti se pak v duchu podporování „dobrého života“ podotýká, že Španělsko *„brání principy inkusivní společnosti, tedy solidaritu mezi generacemi a zajišťování a zlepšování blahobytu občanů poskytováním více a lepšího zaměstnání, snižováním rizika sociálního vyloučení nebo chudoby, zárukou veřejného zdraví a ochranou proti situacím závislosti“* (s. 21), což jsou všechno pojmy asociující buďto pozvedávání (solidarita, dobrá práce, garance zdraví), nebo naopak upadání (závislosti, vyloučení, chudoba) subjektivního blahobytu jednotlivce.

4.1.3 Příklad č. 3: Itálie

Italská „Environmentální akční strategie pro udržitelný rozvoj“ (2002) pracuje s označením *„občanská spokojenost“* (výraz „spokojenost“ užívá spolu s rakouskými dokumenty, britskou zprávou a nizozemskou zprávou; ostatní dokumenty ho neobsahují) pro jeden z indikátorů ze sady nazvané „Indikátory a cíle pro městský život a kvalitu životního prostředí“ (s. 59). V rámci této sady lze najít i další indikátory naznačující podle svého pojmenování směřování k hodnocení blahobytu populace, jsou to např. sociální spravedlnost a ekonomické blaho, a zdravotní a sociální zabezpečení, přičemž k obecným cílům tohoto souboru patří podpora sociálně-ekonomických zdrojů a jejich spravedlivá distribuce, a zlepšování sociálního a demokratického zapojení, k nimž dále patří specifické cíle jako posilování sociální integrace, koheze, aktivity, soužití, pocitu sounáležitosti a

účasti na rozhodovacích procesech v městských oblastech a v rámci lokálních správ (s. 58). Výše v teoretické části práce je popsáno, jak je nastavení participativní demokracie s jejím zapojováním občanů do věcí veřejných podnětné pro posilování subjektivního blahobytu a rovněž pocity sounáležitosti s ostatními v určité komunitě, tedy jejich vzájemné „symbiotické“ soužití, jsou potvrzeny jako zvyšující jeho míru. Výraz „kvalita života“ je v textu italského dokumentu použit především v souvislosti s životem v městských oblastech, ale také ve spojení s potřebou soběstačné kultury s vyšší kvalitou života založenou na menší materiální spotřebě a ne-kvantitativní ekonomice (s. 65).

4.1.4 Příklad č. 4: Irsko

Irská zpráva o indikátorech udržitelného rozvoje (2013) uvádí, že *„jako koncept má udržitelný rozvoj cíl dosáhnout pokračujícího zlepšování kvality života a blahobytu pro současné a budoucí generace, a to propojením ekonomického rozvoje, ochrany životního prostředí a sociální spravedlnosti“* (s. 4). Zajímavé je, jak tento dokument hned v úvodu „přiznává“, že až pro příští vydání tohoto typu zprávy je naplánováno *„mít širší sadu environmentálně vztažených sociálních a ekonomických dat, jako např. o blahobytu a kvalitě života“* (s. 4). Dál se oficiální irský text (i když ze všech nejsoučasnější) k tematice nevyjadřuje.

Pro úplnost k případu Irska je však třeba ještě zmínit text irské strategie nazvané „Dělat irský rozvoj udržitelným“ (2002). V rámci své kapitoly zabývající se životním prostředím a zdravím se zmiňuje o národní a evropské politice, jejichž cílem je přispívání k vysoké kvalitě života a sociálnímu blahobytu pro občany při poskytování takového životního prostředí, kde úroveň emisí nezvyšuje škodlivé účinky na lidské zdraví, a při podporování udržitelného městského rozvoje (s. 70). V části věnující se problematice lesního hospodářství se pak vyjadřuje o důležitosti zalesněných ploch pro nejen národní ekonomický blahobyt, ale také pro blahobyt společnosti, a to *„na udržitelné bázi, která je kompatibilní s ochranou životního prostředí“* (s. 41). V závěru celého dokumentu se hovoří o tom, že životní prostředí Irska je *„hlavní podmínkou dobré kvality života přítomnosti, a je životně důležitým pro blahobyt budoucích generací. (...) Životní prostředí vysoké kvality je esenciální pro ekonomický pokrok a pro udržitelný rozvoj všeobecně“* (s. 104). Lze tedy z těchto vyjádření usuzovat, že v rámci irské zprávy je environmentální složka udržitelného rozvoje zdůrazňována jako nejpodstatnější pro uskutečňování

kvalitních životů, a to v souladu s ekonomickými aspekty: „*Ekonomika a životní prostředí vytvářejí mnoho podmínek a předpokladů pro společenský pokrok a lepší kvalitu života*“ (s. 7). Zároveň je zde vyzdvižována důležitá role sociální odpovědnosti zahrnující jak odpovědnost podniků ke společnosti, tak individuální chování jednotlivců, protože „*kvalita života asociovaná s dobrým životním prostředím není něčím, co by bylo pasivně dodáváno, nýbrž implikuje aktivní participaci napříč celou společností*“ (s. 62), a to v zájmu toho, aby se dařilo udržovat kvalitu života takovou, jak je vnímána veřejností jako vyhovující, podmiňována faktory jako zdraví, vzdělání, bezpečné ulice, čas pro rodinu a chvíle volna a kvalitní životní prostředí (s. 62). „Kvalita života“ je tedy termínem v irském textu intenzivně užívaným, přičemž podtrhován je i jeho význam na individuální úrovni jednotlivce, kde právě může být udržitelný rozvoj „*nejlépe prezentován z hlediska zlepšování kvality života, poskytování lidem dneška a budoucnosti jasné přínosy jako čistý vzduch a čistou vodu, stejně jako zajišťování větších příležitostí pro participaci v rozhodovacích procesech a obecně v komunitním životě*“ (s. 94).

4.1.5 Příklad č. 5: Finsko

Nejnovější finská národní strategie pro udržitelný rozvoj byla vládou schválena v roce 2006 a vydána k ní byla zpráva nazvaná „Směrem k udržitelným volbám: národně a globálně udržitelné Finsko“ (2006). Již v takto ustanoveném titulu, který se zvolenými výrazy odlišoval od většiny ostatních publikací vydaných k národním strategiím, je implicitně naznačeno finské směřování založené na takových volbách, jež jsou správné z hlediska udržitelného pokroku a zároveň je v nich obsaženo poselství známé jako fráze „Think Global, Act Local“.⁷⁹ Finsko do rámce své politiky národního udržitelného rozvoje zapojuje různé společenské hráče a i mezinárodně je k jeho přístupu odkazováno jako k „Finskému modelu“, čímž je zdůrazněna jeho propracovanost a účinnost: „*Ve finském modelu jsou vláda, občanská společnost a obchodní život zapojeny v otevřeném dialogu o politice udržitelného rozvoje*“ (s. 9).

Hlavní vizí tohoto dokumentu je „*zajistit v limitech nosné kapacity přírody blahobyť, a to národně a globálně,*“ což je doplněno záměrným vyjádřením: „*Cílem je vytvořit udržitelný blahobyť v bezpečné a pluralitní společnosti, která podporuje*

⁷⁹ Více k této frázi např. Lyndsey Morgan: *Think Global, Act Local: Grassroots Environmental Guide*, <<http://www.localpages.com/content/think-global-act-local-grassroots-environmental-guide.html>>.

participaci a ve které všichni lidé přebírají odpovědnost za životní prostředí“ (s. 15). Finská strategie zmiňuje např. princip, u kterého lze rozpoznat implicitní náznaky některých prvků subjektivního blahobytu, jde o „*posilování lidských zdrojů tím, že jsou nabízeny lepší podmínky pro volby udržitelnosti a rovné příležitosti pro jednotlivce dosáhnout sebenaplnění a ovlivňovat společnost“* (s. 16). Především toto individuální „sebenaplnění“ a možnost mít svými činy, svou seberealizací, vliv na okolní prostředí, vnímané finskou zprávou jako důležitý komponent rozvoje celospolečenského blahobytu, odkazuje k uplatnění konceptu subjektivního blahobytu a jeho idejí v daném textu. V zájmu strategie nechybí ani oblast veřejného sektoru, který má podle ní důležitou odpovědnost z hlediska realizace regionálního a rovnocenného blahobytu, přičemž hovoří hlavně o dostupnosti veřejných služeb, pro niž je nezbytností kooperace mezi veřejným, privátním a třetím sektorem při zajišťování těchto služeb (s. 19). Existuje zde tak významová souvislost s jedním z bodů tzv. Manifestu blahobytu, o kterém je blíže řeč v teoretické části práce a jenž se právě na poli posilování občanské společnosti, sociálního blahobytu a aktivního občanství zmiňuje o potřebě zahrnutí lidí do procesu navrhování a doručování veřejných služeb, které dostávají – v centru by tedy měl stát uživatel, má-li být posilován jeho osobní blahobyt (Shah–Marks, 2004, s. 3).

Nejvýrazněji koncept subjektivního blahobytu však rezonuje v té části textu, která se explicitně věnuje „*blahobytu v průběhu životního cyklu“* (s. 20). Tato část hovoří o různých sociálních aspektech života, které by měly být brány v potaz při zhodnocování míry blahobytu v populaci. Zaměřuje se na aktivní občanství s rovnými příležitostmi pro nezávislé jednání, životní management a odpovědné činy v rámci společnosti a lokální komunity podporované dostatečnou sociální zabezpečeností a systémem služeb; dále na uspokojující pracovní život (jeho kvalitu), kdy je v textu s absencí vyzdvihování peněžních či materiálních výhod zdůrazněno, že „*práce je esenciálním faktorem v blahobytu jednotlivce, a její nedostatek je jedním z nejvýznamnějších rizikových faktorů pro sociální vyloučení“* a že „*rozvoj pracovního života dovolí nastolit blahobyt v práci a harmonizaci mezi pracovním a rodinným životem“*; také na genderovou rovnost; mezigenerační solidaritu spojovanou se zajištěním blahobytu dětí a dospívajících, ale také dobrovolnictvím a předáváním zkušeností staršími spoluobčany, o čemž je výše v teoretickém rámci práce zmínka i v souvislosti s nalézáním smyslu vlastního života vedoucího až k celkovému lepšímu zdravotnímu stavu (Grimm–Spring–Dietz, 2007); na prevenci sociálního vyloučení; preventivní zdravotní politiku; na ochranu charakteristik finské kultury (zde lze sledovat podobnost s bhútánským indexem hrubého národního

šťestí, viz výše); rovněž nezapomíná ani na blahobyt imigrantů, s jejichž zvyšujícím se počtem počítá (a jde tedy o kulturně determinovaný prvek vázaný na daný „finský kontext“) a jejichž zařazení se do společnosti považuje za podmínku vyrovnaného stavu sociálního blahobytu; a na diskuzi o společenských hodnotách spojenou s demokratickými právy, individuální svobodou, svobodou slova, svobodou vyznání, politickými právy a s možností participace občanů na věcech veřejných (s. 20–22), což je dostatečně rozpoznáno (a výše podrobněji popsáno) jako pozvedávající míru osobního blahobytu jak Manifestem blahobytu (Shah–Marks, 2004), tak dalšími studiemi (např. Marks–Potts–Walker, 2005).

Všechny uvedené „aspekty blahobytu“ definované v úvodu tímto finským vládním dokumentem jsou pak shrnovány v kapitole pojmenované všefákajícím titulem „Dobrý život v udržitelné společnosti“ a zejména v jedné z podkapitol nazvané „Občané – blahobyt v průběhu celého životního cyklu“. Mezi klíčové výzvy vztahující se k naplnění tohoto „prohlášení“ se řadí otázky jako: *„Jak může být podporováno aktivní občanství? Jak může být vyvážena odpovědnost jednotlivce a společnosti? Jak mohou být pracovní život, potřeby rodiny a volný čas integrovány udržitelným způsobem? Jak mohou být mezi různými generacemi udržovány rovnost a koheze? Jak mohou být podporovány zdravý životní styl a funkční kapacita populace při zabraňování zdravotních rizik zapříčiněných životním prostředím? Jak může být navyšována participace sociálně vyloučených osob a těch, kterým toto vyloučení hrozí? Jak může být pod tlakem uniformní kultury zajištěna národní kulturní rozmanitost a jak lze zabránit kulturní kolizi?“* (s. 89). V této podkapitole se uvádí, že pro Finy jsou nejdůležitějšími faktory ovlivňujícími kvalitu života a míru štěstí a blahobytu dobrý rodinný život a lidské vztahy, zdraví, práce přinášející radost a zajištění příjmu; oceňovány jsou dále potěšení z přírody, zapojení se v kultuře a umění, životní plánování a pocit smysluplnosti, dobrovolná participace, důvěra v komunitu a kulturní a sociální pouta (s. 90), přičemž jde o některé komponenty blahobytu podložené studiemi (viz výše v teorii). Kromě pojmu „dobrý život“ tak text pracuje také s výrazem „kvalita života“ a jako jediný ze všech zkoumaných dokumentů (kromě britské zprávy) s výrazem „šťestí“ (oba jsou v práci definované – viz Příloha 1), označení „životní spokojenost“ se jako takové v textu nenachází. Klíčovými indikátory ustanovenými pro sledování vývoje v jednotlivých podoblastech „blahobytu občanů v průběhu celého životního cyklu“ (viz klíčové výzvy/otázky) jsou pak dle finské zprávy tyto následující (nevztahující se sice k subjektivní perspektivě přístupu k měření, pro předmět této analýzy však přesto s potenciální relevancí): pro rovnováhu mezi individuální a společenskou odpovědností

očekávaná délka života při narození a očekávaný věk odchodu do důchodu; pro kvalitu pracovního života nemoci a nehody ze zaměstnání; pro soudržnost mezi různými generacemi růst populace podle věkových skupin; pro prevenci sociálního vyloučení a chudoby lidé s nízkým potenciálem zaměstnanosti a bezodkladné umístění studentů devátých ročníků do dalšího studia; pro podporu zdravého životního stylu a prevenci zdravotních hrozeb dle pohlaví rozlišovaná spotřeba alkoholických nápojů a smrti připsatelné alkoholu; pro národní identitu a multikulturní Finsko míra zaměstnanosti imigrantů a počet ne-finsky mluvících školáků; pro podporu občanské aktivity volební aktivita a participace čtrnáctiletých na sociální organizační práci (s. 8).⁸⁰

Celkově lze říci, že „finský model“ věnuje svou strategií národního udržitelného rozvoje oblasti blahobytu značnou část ze své zprávy, vyjadřuje se k jednotlivým prvkům definovaným za významné v rámci této problematiky a podporujícím životní štěstí a kvalitní, dobrý život, avšak kvalitativní indikátory blahobytu vytvořené pro sledování subjektivních aspektů „(ne)spokojeného života“ populace ve svém národním souboru indikátorů udržitelného rozvoje na rozdíl od britského, rakouského a nizozemského případu postrádá – stejně jako všechny předchozí případy, včetně následujícího německého. Britský model, rakouský model a nizozemský „monitor“, všechny tři o takové indikátory „neochuzené“, jsou pak tématem kapitol přicházejících na řadu po rozboru německé strategie.

4.1.6 Příklad č. 6: Německo

Německá „Zpráva o pokroku“ (2012) v oblasti národní strategie udržitelného rozvoje se tématem (subjektivního) blahobytu na rozdíl od doprovodné zprávy indikátorové (2012) zabývá s významovou obšírností. Zdůrazňuje základní pravidlo strategie udržitelnosti znějící „*Každá generace je povinna řešit výzvy, kterým čelí, a nesmí je odkládat pro příští generace,*“ což je doplněno požadavkem dlouhodobého zajištění ekonomické prosperity a sociálního blahobytu při respektování limitů kapacity naší planety

⁸⁰ Mimo tento hlavní finský dokument k národní strategii udržitelného rozvoje jsou pak v jiné hodnotící zprávě (2007) kromě uvedených klíčových indikátorů použity i indikátory doplňující (související s vymezenou oblastí „blahobytu po celý životní cyklus“): participace ve volném čase vztahovaná k přírodě; spokojenost obyvatel s bydlením a životním prostředím; dostupnost služeb; důvody riskantního zaměstnání; plat žen ve srovnání s platem mužů; absence nemocí; příjmové rozdíly; úroveň vzdělání; sociální výdaje vztahované k věku; cvičení jako způsob trávení volného času; míra chudoby; lidé s potřebou sociální asistence; chudé rodiny s dětmi; děti umístěné mimo svůj domov; rovnost v přístupu ke zdraví; obezita; denní kuřáci.

(s. 24). Dokument do svého obsahu zařazuje i např. Vizi 2050, k níž v podoblasti rozdílné ekonomické reality budoucnosti založené na decouplingu ekonomického růstu a ekosystémové destrukce a naopak na re-couplingu udržitelného ekonomického rozvoje a sociálního blahobytu podotýká: „*Společnost redefinovala pojem prosperity a úspěšných životních stylů, stejně jako podstatu zisku a ztráty, pokroku a vytváření hodnot, aby vzala v potaz více dlouhodobých zvažení, jako jsou environmentální dopady a osobní a celospolečenský blahobyt*“ (s. 125). V kapitole věnované hlavním prioritám udržitelné ekonomické aktivity se text stáčí i k tématu „Beyond GDP“ (o něm je řeč výše v práci), kde poznamenává, že klíčem k udržitelné společnosti není vyrábět méně, ale místo toho vyrábět inteligentnějším způsobem, který dovoluje vyšší kvalitu života, z čehož pak vyplývá i ona nutnost doplnit ekonomickou výkonnost jako měřítko sociálního rozvoje o míry kvality života a blahobytu, tedy o indikátory nemateriálního blahobytu zahrnující kvalitu života: zdraví, vzdělání, osobní aktivity, politický vliv a kontrola, sociální kontakty a vztahy, environmentální podmínky, a osobní a ekonomické nejistoty (s. 137–138). Pojem subjektivního blahobytu je pro německý kontext implikován i vyjádřením o potřebě „udržitelné mobility“ – tedy takové, jaká je dosažena prostřednictvím transportního systému, jenž podporuje blahobyt a osobní svobodu a který je bezpečný, čistý, hospodárný, výkonný, šetrný k životnímu prostředí, tichý a cenově dostupný (s. 178).

Podle německé zprávy obnáší zlepšování „kvality života“ také udržování zdravého životního prostředí, které je nezbytným předpokladem „dobrého života“⁸¹ a patří rovněž mezi faktory, jež lidé považují a subjektivně vyjadřují za významné pro svou vlastní kvalitu života, jak dokument ukazuje zveřejněním výsledků jistého výzkumu veřejného mínění: na prvním místě uvádějí zdraví; dále fungující rodinu a partnerství; schopnost ve velké míře kontrolovat svůj vlastní život; mírumilovný život s ostatními a závazek ke společnosti; ochranu životního prostředí; a na posledním místě větší bohatství a majetek (s. 24). Tady je podnětné dodat vyjádření dokumentu k významu zdraví na kvalitu života, jež se u veřejnosti umístilo na nejvyšší příčce: „*Dobrá kvalita lékařské péče v naší zemi hraje nejen zásadní roli v kvalitě života lidí a je prevencí sociálního vyloučení, také má pozitivní efekt na ekonomiku, protože povzbuzuje produktivitu a pomáhá lidem pracovat po delší dobu a v lepším zdraví*“ (s. 199). Na uvedený výsledek výzkumu veřejného mínění text

⁸¹ V úplném závěru dokumentu se hovoří o klíčové otázce „dobrého života“ v limitovaném světě – podle textu zní „*Jak hodně je dostatek?*“, k čemuž je ve smyslu dostatečného zahrnutí klíčových aspektů dodáno: „*Limitovaný přírodní kapitál, sociální interakce, bezpečí, zdraví, vzdělání, distributivní spravedlnost a demokracie mají všechny svoji vlastní hodnotu, která musí být inkorporována do měření a zhodnocování prosperity a kvality života, a to bok po boku s trhem a jeho ekonomickými procesy*“ (s. 227).

navazuje explicitním vyjádřením o pochybném, přímo úměrném příčinném vztahu mezi množstvím majetku a kvalitním životem jednotlivce: „(...) Protože ‚mít hodně‘ neznamena nezbytně to samé jako ‚žít dobře‘“ (s. 25). Zároveň je zde akcentován význam sociální koheze, jelikož „pouze společnost, která se stmeluje dohromady, aby se poprala s existujícími problémy, dosáhne dlouhodobého úspěchu. (...) Znamená to umožnit každému, aby se účastnil sociálního, ekonomického a politického života, avšak bez žití na úkor budoucích generací“ (s. 25). V zájmu posilování takové sociální koheze by se mělo zamezovat především hrozbám chudoby a sociálního vyloučení, přičemž německá strategie pro hodnocení různých aspektů s tím souvisejících vyjmenovává indikátory jako *míra zaměstnanosti* pokrývající oblast udržitelnosti na poli zvyšování úrovně zaměstnanosti; *poskytování celodenní péče dětem* ukazující na oblast rodinného života a jeho vyhlídek v rámci zlepšování rovnováhy mezi pracovním a osobním (rodinným) životem; *rozdíly v odměňování žen a mužů* vztahující se k oblasti podporování rovných příležitostí ve společnosti; a *cizinci opouštějící školu s certifikátem* indikující stupeň integrace cizinců v oblasti cílů udržitelnosti týkajících se „integrace namísto vyloučení“ (s. 30) a implicitně odkazující ke konkrétnímu německému kontextu vázajícímu se na tamní silně pociťovanou problematiku přistěhovalectví.⁸²

Navíc zpráva zmiňuje příklady nově navrhovaných indikátorů, ještě nezařazených do národní sady indikátorů udržitelného rozvoje, mezi které se poměrně relevantně k hledisku konceptu blahobytu (tj. dotýkají se témat výše v teoretickém rámci popisovaných) řadí např. kvalita veřejné administrativy; dodržování/respektování zákonů; předškolní rozvoj; jazykové dovednosti dětí začínajících chodit do školy; přístup občanů k lékařské péči; občanské zapojení; ohodnocení a přehodnocení práce (s. 57–58). Indikátory explicitně ukazující na subjektivně vyjádřenou míru životní spokojenosti, míru štěstí či na pociťování různých pozitivních a negativních emocí apod. se v dokumentu nevyskytují a k naleznutí jsou až v následujících případech Nizozemska, Rakouska a Spojeného království Velké Británie a Severního Irska – v případech posledních, avšak zcela jistě ne z hlediska významnosti.

⁸² Viz např.: Německo láká pracovníky ze zahraničí. Imigranti ale stále nemají příliš dobrou pověst, <http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/nemecko-laka-pracovniky-ze-zahranici-imigranti-ale-stale-nemaji-prilis-dobrou-povest--1152021> [2013-04-08].

4.1.7 Příklad č. 7: Nizozemsko

Nizozemský shrnující náhled na udržitelný rozvoj nazvaný „Kvalita a budoucnost: vyhlídky udržitelnosti“ (2005) používá ve svém textu výraz „kvalita života“ a to jen v případech, kdy hovoří o podstatě udržitelnosti: *„Udržitelnost je o kvalitě života a o možnostech uchovat tuto kvalitu i pro budoucnost. To, co udržitelnost je, pak proto závisí na veřejném mínění o kvalitě života, na distribuci této kvality v globálním měřítku a na vědeckém porozumění fungování lidského a přírodního systému. (...) Mnoho Holanďanů by podle průzkumu veřejného mínění raději patřilo ke společnosti, ve které hrají důležitou roli regionální rozvoj a solidarita. (...) Vzhledem k pozorovaným preferencím veřejnosti by celospolečenské cíle mohly inkorporovat solidaritu, dobré veřejné služby, pozornost k ekologii a regionální měřítko“* (s. 5–6).

Zajímavější je z pohledu subjektivního blahobytu nizozemská indikátorová zpráva nazvaná „Sledování udržitelnosti pro Nizozemsko“ (2011). Ta oproti jiným dokumentům přikládá svým výběrem tematických okruhů, na které míří cíle udržitelného rozvoje, velký význam sociálnímu pilíři, v němž především hovoří o kvalitě života, do níž implementuje tematické okruhy jako „blahobyt a materiální blaho“, „osobní charakteristiky“ a „charakteristiky životního prostředí“ (s. 6). Pod ně zasazuje (z hlediska předmětu práce relevantní) vyjádření o spokojenosti Holanďanů, která je měřena ptaním se lidí, jak spokojeni jsou se svými životy (s. 8), zmínku o jejich pozitivním uvažování o svých domovech (kvalita bydlení, v níž je zahrnuta i vlastní zkušenost se sousedskými konflikty /s. 18/) a rovněž o pozitivních úsudcích, pokud jde o způsob trávení volného času, dále zmiňuje spokojenost se vzděláním, s vlastní finanční situací, s mobilitou (dopravní zácpy jako osobní problém) (s. 19); očekávanou délku zdravého života a úroveň subjektivně vnímaného zdraví (s. 13); pocity nebezpečí (s. 20); a sociální participaci a pocitovanou důvěru, kam zařazuje dobrovolnickou práci, kontakt s rodinou a přáteli, pocity diskriminace a také vyjadřovanou důvěru ke spoluobčanům a politickým a sociálním institucím (s. 21), čímž se opět dostáváme k významu společného bezkonfliktního soužití a pospolitosti, jež jsou tak důležité pro výši subjektivního blahobytu, jak je blíže popsáno v teoretické části práce. Akcent je dokumentem dáván i na problematiku nerovností ve společnosti, u které „vypichuje“ hlavně nerovnost mezi rodilými Holanďany a lidmi, kteří nemají svůj původ na Západě – upozorňuje na rozdíly v naměřených úrovních jak životní spokojenosti, tak dalších aspektů blahobytu (důvěra, příjmové rozdíly, stupeň vzdělání, pocity nebezpečí, dlouhodobá nezaměstnanost) (s. 26), přičemž takový zájem formulovaný

právě v daném nizozemském kontextu může odkazovat k Nizozemsku jako zemi, která musí intenzivně řešit záležitosti přistěhovalectví.⁸³

V případě nizozemské zprávy jde spíše o stručný výčet ke kvalitě života vztahujících se aspektů (přeměněných na ukazatele), alespoň tak jak jsou tímto textem identifikovány, ale nenajdeme zde specifické rozčlenění těchto jednotlivých komponent do výše zmíněných okruhů. U podtématu „blahobyt“ však následuje výmluvné shrnutí o indikátorech různorodé „spokojenosti“: „*V mnoha aspektech vnímají Holanďané svůj blahobyt jako vyšší, než naznačují objektivní záznamy sociálních a ekonomických indikátorů*“ (s. 13). Z tohoto vyjádření je pak cítit právě implicitní odlišení subjektivního úsudku lidí o různých životních dimenzích a objektivního sledování proměnných, jež nejsou zjišťovány vlastními hodnoceními respondentů, přičemž to může naznačovat skrytě vyjadřovaný důraz na význam subjektivní perspektivy přístupu k měření na tomto poli, protože může adekvátně doplňovat perspektivu objektivní.⁸⁴ Tím tato podtextová exprese koresponduje s názorem odborníků na poli trvalé udržitelnosti Lewa Dalyho a Stephena Posnera, kteří podotýkají: „*Účty subjektivního blahobytu, především ty, jež jsou napojené na šetření o využívání času, mohou vhodně rozšířit objektivní měření a napomoci tak při soustředění a utváření politických rozhodnutí, která mají silný pozitivní dopad na životy lidí*“ (2012, s. 21).

4.1.8 Příklad č. 8: Rakousko

Rakouská strategie pro udržitelný rozvoj nazvaná „Udržitelná budoucnost pro Rakousko“ (2002) užívá výraz „spokojenost“ a to ve spojení s pojmenováním Rakouska jako ekonomicky úspěšné země, pro kterou udržitelný rozvoj znamená kvalitativní růst a více inovativních řešení v „*uspokojování potřeb*“ občanů (s. 13) – je zde tedy implicitně odkazováno na takové pojetí ekonomiky, které nepropaguje pokrok spojený s neustálým kvantitativním růstem. Pojem spokojenost je také zakomponován v části textu týkající se strukturálních inovací v ekonomice v rámci kapitoly nazvané „Rakousko jako dynamické

⁸³ Viz např.: Nizozemsko vytváří koalici pro zpřísnění imigrace, <<https://www.euroskop.cz/8962/19027/clanek/nizozemsko-vytvari-koalici-pro-zpriseni-imigrace/>> [2013-04-07].

⁸⁴ To je rovněž naznačeno ve studii vypracované odborníky z nizozemského statistického úřadu, která se v sekci „budoucí směřování“ vyjadřuje o „statistické expanzi“ na poli (mj.) subjektivního blahobytu, kdy bude rozšířena sada jeho indikátorů, což dle těchto autorů „*společnosti pomůže porozumět lidem, pokud jde o blahobytní vnímání jimi samotnými*“ (Smits–Hoekstra, 2011, s. 64), přičemž, jak je několikrát podotknuto v rešerši, to je esencí důvodů zájmu o zjišťování subjektivního blahobytu.

místo pro byznys“. Na tomto místě je spojován se „*spokojeností zaměstnanců*“, jejíž vyšší míra dle dokumentu pramení z „*participace zaměstnanců na inovativních procesech jako součásti pracovní kvality, která přináší další potenciál pro věrnost a identifikaci s firmou*“ (s. 46). Spokojenost v zaměstnání je přitom jedním z ukazatelů blahobytu v práci, o kterém jako o prvku celkového subjektivního blahobytu (vedle blahobytu osobního a sociálního) hovoří autoři „*Národních účtů blahobytu...*“ (Michaelson et al., 2009), o čemž byla podrobněji řeč výše. V obsahu stejné kapitoly rakouské zprávy, avšak v části textu týkající se posilování udržitelných produktů a služeb, pak lze nalézt výraz „*sociální spokojenost populace*“, který se zde pojí k významu turismu a trávení volného času charakteristických pro rakouské regiony a dále se vztahuje ke spokojenosti lidí zaměstnaných v turismu a pociťujících „*seburčující kulturní dynamiku a autenticitu*“ (s. 60).

V části nazvané „*Kvalita života v Rakousku: úkol pro dnešek a zítřek*“ se dokument v podkapitole zacílené na udržitelný životní styl vyjadřuje pohledem kritiky konzumerismu, když říká: „*Udržitelný rozvoj vyžaduje změnu ve spotřebitelských návycích, čili změnu v hodnotách. (...) V ohnisku zájmu u této změny hodnot je odmítnutí současného přesvědčení, že spotřeba zboží rovná se blahobyt. Kvalita sociálních a regionálních vztahů, ‚mít dobrý život‘ oproti ‚mít všechno‘, sdílení a užívání oproti vlastnění, kvalita a trvanlivost produktů, osobní volný čas, sociální a kulturní aktivity, tolerance, solidarita i v globálním měřítku, vzít odpovědnost za důsledky a nepřímé dopady vlastního spotřebního chování – to jsou stavební kameny udržitelného životního stylu*“ (s. 24–25). Takovým textem se rakouská zpráva přibližuje vyznění a významu výše zmiňované publikace o pěti způsobech aktivit, kterými lidé mohou pozvedávat svůj každodenní blahobyt a nezatěžovat přitom životní prostředí (Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008). Navíc zde lze najít souvislost s texty Van Hellefontové (2008) či psychologa Tima Kassera (2002) (o obou více viz výše v rámci pojednání o GNH), jež se zabývají kritikou konzumerismu a materialismu právě z pohledu špatně nastavených hodnot přispívajících k utváření „*falešných spotřebitelských potřeb*“ – v případě Van Hellefontové to znamená i myšlenku mechanismu „*označení kvality*“, jenž by napomáhal k regulaci nadprodukce a s ní spojovaných negativních jevů (2008).

Vývoj na poli „*kvality života v Rakousku*“ by pak dle zprávy měly ukazovat následující indikátory: distribuce příjmu; riziko chudoby; trvalé riziko chudoby; dlouhodobá míra nezaměstnanosti; podíl mužských a ženských zaměstnanců na mateřské dovolené v celkovém počtu rodičů; populace v nezaměstnaných domácnostech; subjektivně definovaný zdravotní stav podle úrovně příjmu; růst zaměstnanosti; celoživotní

vzdělávání (účast dospělých na školení a vzdělání); jedinci nepokračující v dalším vzdělávání či školení; další profesní školení; zaměstnané osoby a míry zaměstnanosti podle pohlaví; příjmové nevýhody žen zaměstnaných na plný úvazek; zdravotní stav populace (s. 41), z nichž některé (např. „sebou definovaný“ zdravotní stav jednotlivce) alespoň konotují koncept subjektivního blahobytu a jeho potenciální zohlednění výzkumem.

Pojem (udržitelná) „kvalita života“ je pak v dokumentu použit v různých souvislostech, a podle zvolených vyjádření se zdá být jedním z jeho hlavních témat, když se zde např. píše „*Udržitelný rozvoj znamená větší kvalitu života s nižší spotřebou zdrojů*“ (s. 57), nebo „*Nedotčené životní prostředí, ekonomická prosperita a sociální solidarita by měly být obecně přijímanými cíly globální, národní a lokální politiky, aby mohly z dlouhodobého hlediska zaručovat kvalitu života pro všechny lidské bytosti*“ (s. 2). Text se také zmiňuje o hrozbě dalekosáhlých a nezvratitelných ekologických, ekonomických a sociálních důsledků právě pro *kvalitu života* a její zabezpečení i pro budoucí generace, pokud se v rámci udržitelného rozvoje nevykonají dostatečná opatření proti projevujícím se „zhoubným“ tendencím (mezi ně kromě environmentálních problémů řadí např. civilizační choroby, demografický vývoj, materiálně a energeticky náročnou spotřebu mnoha lidmi spojovanou se „skutečnou“ kvalitou života apod.) (s. 8–9). Kvalitní život s implicitně podkládaným smyslem zažívání pocitů vlastní schopnosti, kompetence, soběstačnosti, výkonnosti a z toho plynoucí sebeúcty, což jsou pocity vztahující se k vyšší míře subjektivního blahobytu a prožívání štěstí (Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008; více viz výše v rešerši), je v dokumentu použit v souvislosti s (celoživotním) vzděláváním a učením se novým věcem v rámci „informační společnosti“ – vzdělání je považováno za podmínku plnohodnotné participace lidí v takové společnosti, a pokračující vzdělávání v průběhu života by tak občany mělo být vnímáno „*pozitivně jako příležitost a jako element vysoké kvality života*“ (s. 35–36). Pokud pak jde o „životní prostory v Rakousku“, je v textu zmiňována „kvalita života místní populace“ podmíněná a ovlivňovaná právě faktory geografickými, přírodními, typem prostředí, ve kterém člověk žije, přírodní diverzitou, kterou se prostředí vyznačuje, a rozdílnými životními a ekonomickými podmínkami, přičemž se na tomto místě hovoří o důležitosti podpory specifických regionálních charakteristik, jejichž zachování a upevňování rovněž má vliv na kvalitu života občanů (s. 63). S kvalitou života souvisí i návrh projektu popsany v tomto dokumentu se zacílením na otázky „*Co potřebují děti a rodiny, aby se cítily dobře v místě, ve kterém žijí, ve své komunitě?*“; „*Jaké rámcové podmínky jsou nezbytné a jak se komunita bude dovídat, jestli vykonaná opatření skutečně vyhovují potřebám a tužbám*

rodin?“ (Annex/s. 6). Na zodpovězení takových otázek by se dle textu měl zaměřovat audit analyzující služby poskytované komunitou, které jsou relevantní pro rodinnou politiku, jako např. sociální a kulturní infrastruktura, rodinná podpora, možnosti a vybavení pro trávení volného času či institucionální péče o děti, a identifikující oblasti, které vyžadují zlepšení, čímž by došlo k definování silných a slabých stránek komunitního života a k poskytnutí nástroje, jenž by komunitám pomohl určovat, jak „přístupné“ jsou pro děti a rodiny a jakým směrem by se měly společně se svými občany ubírat k naplňování kvalitního života (Annex/s. 6). S vyzněním takového navrhovaného modelového projektu již přicházejí významné asociace kvalitativního zkoumání subjektivního blahobytu populace.

Asociace a prvky subjektivního blahobytu vázané na jednotlivé indikátory pak lze explicitněji vyjádřené najít i v rakouské indikátorové zprávě „Na cestě k udržitelnému Rakousku“ (2011). Pro tematický okruh „blahobyt“ je sice jako hlavní indikátor uveden „HDP na hlavu“, avšak mezi vedlejší doprovázející indikátory je zařazen i *časový blahobyt*, který zahrnuje *pocit časové tísně podle vzdělání a pohlaví*, kdy jsou osoby starší patnáct let tázány, do jaké míry souhlasí s tvrzením „cítím se často uštvaný/á a pod časovým tlakem,“ a kvalitativní *spokojenost s vyvážeností mezi časem věnovaným práci a ostatnímu životu* rozdělená podle pohlaví, kdy je osobám položena otázka: „Když se zamyslíte nad časem, který potřebujete k pracovnímu životu, a nad časem, který máte k dispozici pro ostatní oblasti svého života, jak spokojeni jste s časovou rovnováhou mezi těmito dvěma životními oblastmi?“ (s. 42–43). K indikátoru ukazujícímu pomocí dvou na využití času zaměřených měřítek na subjektivní stav jednotlivců v této oblasti zpráva dodává, že „zrychlování času“ je jedním z nejmarkantnějších fenoménů moderních společností, přičemž v důsledku této skutečnosti jsou „*pozitivní efekty zkracování pracovní doby, jednoho z nejdůležitějších sociálněpolitických výdobytků moderních států, které ovlivňují kvalitu života, potenciálně redukovány, pokud ne zcela zlikvidovány*“ (s. 42). Rakouská zpráva takto navrženým indikátorem např. zohledňuje jeden z „imperativů“ Manifestu blahobytu, který zní „*získejme zpátky náš čas*“ a který explicitně říká, že „*systematicky nadhodnocujeme množství štěstí, jež nám přinese vyšší příjem, a pracujeme příliš mnoho hodin, abychom ho dosáhli. (...) Měli bychom začít brát naše výdělký ve formě času*“ (Shah–Marks, 2004, s. 2). Jako další indikátor relevantní pro blahobyt jedince je v rakouské zprávě rozpoznatelný ukazatel nazvaný *kriminalita, násilí nebo vandalismus v okolí bydliště*, jenž v rámci tematického okruhu „mír a bezpečnost“ vyjadřuje subjektivní zhodnocení přicházení do styku s těmito činy (s. 22). Okruh „zdraví a blaho“ pak obsahuje

indikátor *vlastní vnímání zdravotního stavu*, jde tedy o subjektivní ocenění zdraví jednotlivce (s. 32), a také indikátor „naplňovaný“ prostřednictvím dotazníku o kvalitě života, který vykazuje *spokojenost se zdravím* („Jak jste spokojen/a se svým zdravím?“) (s. 34).

V oblasti „práce“ je uváděn tzv. *index pracovního klimatu* a dá se říci, že je tak pokryto pole „blahobytu v práci“, jak ho např. definovali autoři z NEF (Michaelson et al., 2009), o čemž je podrobněji řeč výše, protože se zajímá o různé aspekty a dimenze pracovního života z pohledu zaměstnanců – skládá se ze čtyř podtémat (společnost, podnik, práce a očekávání), skrze něž se zaměřuje na prvky jako *optimismus pro společnost*; *společenský status* (spokojenost se sociálním postavením zaměstnance; spokojenost s právy zaměstnance oproti právům zaměstnavatele); *hospodářská budoucnost*; *image* (spokojenost s veřejným obrazem podniku); *způsob vedení podniku* (spokojenost se způsobem vedení skrze nadřízené); *sociální dávky* (spokojenost s nimi); *celková spokojenost s povoláním*; *celková životní spokojenost*; *časové rozvržení* (slučitelnost výkonu povolání se soukromými zájmy a rodinnými povinnostmi; spokojenost s pracovní dobou); *příjem* (spokojenost s ním; posouzení, zdali je příjem dostačující); *sociální izolace* (spokojenost se vztahy s kolegy; zátěž kvůli osamělosti, izolaci na pracovišti); *psychický stres* (zátěž kvůli časovému tlaku; špatné pracovní podmínky na pracovišti; psychicky zatěžující a vyčerpávající práce; nebezpečí nehod a zranění); *stres ze změn* (zátěž z neustálého střídání pracovních míst a z pracovních požadavků); *kariéra* (spokojenost s možnostmi postupu a rozvoje; spokojenost s možnostmi dalšího vzdělávání); *příležitosti na pracovním trhu* (šance opět najít přijatelné pracovní místo) (s. 47–48).

V tematickém okruhu „volný čas“ se objevují hlavní indikátory *spokojenost se strukturováním volného času a slučitelnost povolání a rodiny*, jejichž použití dokument zdůvodňuje s odvoláním na co nejvyšší možnou míru kvality života ve smyslu udržitelného rozvoje, která se mj. může projevat právě v souvislosti se spokojeností s podobou volného času a jejímž důležitým ovlivňujícím faktorem je i propojitelnost pracovní a rodinné dimenze života (s. 50). Okruh se vedlejšími indikátory zaměřuje i na vykonávané *volnočasové aktivity*, které se týkají uměleckých, kreativních, ale i každodenních stránek života (s. 51), a na *aktivity ve spolcích a skupinách*, jež jsou indikovány *neplacenou činností v neziskových organizacích a spolcích nebo v rámci vzájemné sousedské pomoci* (dobrovolnická práce) – text se z hlediska společenské, ale i individuální významnosti k tomuto zapojování vyjadřuje jako k sociálnímu začleňování, osobnostnímu rozvíjení a

nalézání identity⁸⁵ (s. 53–54). Okruh týkající se „bydlení a osídlení“ je hodnocen i prostřednictvím indikátoru *spokojenost s bytovou situací*, která je subjektivním zhodnocením daného stavu, a oblast „kultura a umění“ je mj. podepřena *kulturními aktivitami v posledních dvanácti měsících*, mezi nimiž jsou např. zařazeny návštěva kina, historické památky, koncertu, divadla, muzea, galerie, baletního, tanečního nebo operního představení či návštěva veřejné knihovny (s. 71). Lze pak předpokládat, že rakouská zpráva takové činnosti považuje za prospěšné pro populaci, potažmo za pozvedávající osobní blahobyt občana, protože se pojí s pozitivními emocemi a aktivním společenským chováním, které je prokazatelně „výživou“ subjektivního blahobytu (viz výše např. Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008).

4.1.9 Příklad č. 9: Spojené království

Britský dokument spadá pod ministerstvo „Department for Environment, Food & Rural Affairs“ (DEFRA) a jeho oddělení „Sustainable Development in Government“. Zatím poslední oficiální „situační zpráva“ je nazvaná „Měření pokroku: Indikátory udržitelného rozvoje“ (2010) a na jejím vydání se kromě DEFRA podílel i Národní statistický úřad.

Hned úvodní slova britského textu znějí: „*Udržitelný rozvoj je o umožňování lidem uspokojovat své základní potřeby a užívat si lepší kvalitu života, aniž by přitom kompromitovali kvalitu života budoucích generací. Kombinuje důležité sociální, environmentální a ekonomické cíle*“ (s. 5). Dá se říci, že jde o jakési základní heslo všech zkoumaných dokumentů, ať už je v nich vysloveno explicitně či implicitně, což je v podstatě logické vzhledem k definici trvale udržitelného rozvoje.⁸⁶ V britské zprávě však tím, na rozdíl od zpráv ostatních, kde je používán hojně v různých souvislostech, použití pojmu „kvalita života“ končí, a soustředí se dále v částech textu věnujících se blahobytu na pojmy jako „(životní) spokojenost“ a „štěstí“ a další jejich slovní odvozeniny. Lze pak tedy z toho odvozovat, že termín „kvalita života“ se významově oddaluje od termínu „(subjektivní) blahobyt“, a to tím směrem, který se blíží významu výrazu „(objektivní)

⁸⁵ „Existuje samozřejmě velké množství evidence, že lidé, kteří se starají více o ostatní, jsou obvykle šťastnější než ti, kteří se více starají sami o sebe. Znamená to ale, že altruismus zvyšuje štěstí v příčinném vztahu? Důkazy o dobrovolnictví a peněžním přispívání nasvědčují tomu, že ano“ (Helliwell–Layard–Sachs, 2012, s. 72).

⁸⁶ Viz zde v práci Příloha 1: Důležité pojmy.

životní poměry“, jenž je definovaný výše v teoretickém rámci u výkladu poměrného zastoupení skutečných vlivů na míru lidského blahobytu (Shah–Marks, 2004) a jeho definice se právě blíží definici „kvality života“, která je také výše zmíněná (Diener, 2005). Britský případ nejintenzivněji zohledňuje koncept blahobytu a s tím i sadu indikátorů subjektivního blahobytu, kterou zasazuje do národní sady ukazatelů udržitelného rozvoje, jak je dále podrobně rozebráno, a proto je možné usuzovat, že „kvalita života“ obsažená v úvodních slovech není již jako potenciální označení pro subjektivně vnímanou spokojenost lidí s životem užívána.

Britský dokument obsahuje celkem 68 indikátorů udržitelného rozvoje, přičemž kromě samotného, již integrovaného, složeného indikátoru blahobytu („wellbeing indicator“) zde existuje dalších dvanáct indikátorů, jež byly identifikovány jako obzvláště relevantní pro blahobyť: „*Tyto indikátory byly vybrány na základě evidence o vlivu na blahobyť, a kde je to možné, indikují počet a/nebo typy lidí, kterých se dané téma dotýká, spíše než všeobecné podmínky jako kvalitu ovzduší. Některé z nich zahrnují doplňková měření blahobytu*“ (s. 106). Koncept blahobytu je dokumentem v rámci popisu daného indikátoru (což tato zpráva činí jako jediná) uveden jako široký pojem s mnoha různými definicemi, který je konkrétně zde rozuměn jako „*pozitivní fyzický, sociální a mentální stav; nejde jen o absenci bolesti, nepohody a neschopnosti. Vyžaduje, aby byly uspokojeny základní potřeby, aby jednotlivci měli pocit účelnosti a smysluplnosti, aby se cítili být schopnými dosáhnout důležitých osobních cílů, aby se podíleli na společnosti. Je pozvedáván podmínkami, jež zahrnují podporující osobní vztahy, silné a inkusivní komunity, dobré zdraví, finanční a osobní zabezpečení, zaměstnání přinášející naplnění a uspokojení a zdravé a příjemné životní prostředí*“ (s. 106). To jsou pak všechno „blahobytné“ aspekty (definovatelné jako jakési determinanty subjektivního blahobytu) obsažené v odborných publikacích výše v teorii uvedených (např. Shah–Marks, 2004).

Individuální blahobyť podle zprávy nemůže být plnohodnotně měřen jednoduchým indikátorem, protože ho ovlivňují početné faktory, z nichž jen některé je možné identifikovat a měřit (s. 106), což je myšlenka, kterou text koresponduje s vyjádřením odborníků z NEF (viz např. Michaelson et al., 2009). Existující indikátory udržitelného rozvoje asociované v britském dokumentu s blahobytem a případně doplněné dalšími souvztažnými měřeními jsou tyto následující: *strach ze zločinu* (vloupání, fyzický útok, krádež automobilu) doprovázený *vnímáním antisociálního chování* (jde o tzv. kontextuální měřítko blahobytu složené z více specifikujících komponent – např. teenageři „poflakující se“ po ulicích; lidé, kteří jsou opilí nebo výtržníci na veřejných místech; hluční sousedé

nebo hlasité večírky; lidé užívající nebo prodávající drogy; vandalismus, graffiti a jiné úmyslné poškození); *domácnosti bez zaměstnaných členů* (populace v nich žijících dětí a dospělých); *dětská chudoba* (dětí žijících v nízko-příjmových domácnostech); *chudoba penzistů* (důchodci žijící v nízko-příjmových domácnostech); *vzdělání* (devatenáctiletí s dosaženou úrovní vzdělání 2); *očekávaná délka zdravého života* doprovázená *sebehodnoceným celkovým zdravotním stavem* a *sebehodnocenou dlouhodobou nemocí* (dle pohlaví a věku; jde o tzv. kontextuální měřítka blahobytu); *míra úmrtnosti* (rozdělena na smrt v důsledku nemoci oběhového systému, v důsledku rakoviny a v důsledku sebevraždy) doprovázená *mírou úmrtnosti u lidí s těžkou mentální nemocí* (jde o tzv. kontextuální měřítka blahobytu; tento indikátor musí být dle zprávy ještě dovyvinut, významný bude i z hlediska nerovností ve společnosti, protože lidé s nižším příjmem nebo nezaměstnaní mají vyšší pravděpodobnost, že se u nich rozvine těžká mentální nemoc); *dostupnost* (přístup ke klíčovým službám v sousedství pěšky a veřejnou dopravou – rozděleno na zaměstnání, základní školu, střední školu, nemocnici a supermarket; index bere v potaz i relativní ochotu lidí cestovat ke každé z daných služeb)⁸⁷; *sociální spravedlnost* (tento indikátor musí být dle zprávy ještě dovyvinut, mělo by jít o otázky, jejichž cílem je zachytit míru autonomie a diskriminace či stupeň volby a kontroly, které mají lidé z různých okruhů v různých dimenzích života); *environmentální rovnost* (populace žijící v oblastech s nejméně příznivými environmentálními podmínkami); *poměry bydlení* (domovy pod standardem přijatelného bydlení); *spokojenost s lokální oblastí* (procento domácností spokojených s kvalitou místa, ve kterém žijí; zahrnuje subjektivní vnímání vandalismu, graffiti, poházených odpadků, opileckého a výtržnického chování na ulici, hlučných sousedů) doprovázená *důvěrou ve své sousedství* (jde o tzv. kontextuální měřítka blahobytu; počet lidí, kterým člověk ve svém sousedství může důvěřovat) a *ovlivňováním místních či národních rozhodnutí* (jde o tzv. kontextuální měřítka blahobytu; počet lidí, kteří souhlasí s tvrzením, že jsou schopni mít vliv na rozhodnutí týkající se jejich lokální oblasti a Velké Británie) (s. 107).

Samotný indikátor „Blahobyt“/„Wellbeing“, který v dokumentu přichází na řadu jako poslední a je otevřeně interpretován jako významná složka strategie udržitelného rozvoje (oproti zprávě rakouské, která sice indikátory vztahující se k subjektivnímu blahobytu obsahuje, ale neuceleně, „roztříštěně“ v různých částech textu), se skládá

⁸⁷ V souvislosti s tím se např. autoři Manifestu blahobytu zmiňují o negativním dopadu pravidelného dojíždění do práce či jinam na míru subjektivního blahobytu i na životní prostředí: „Dostatečně v našem myšlení nezohledňujeme pravdu o tom, jak příšerné je každodenní dojíždění pro náš blahobyt“ (Shah–Marks, 2004, s. 11).

z několika měřítek, jež podle autorů zprávy pokrývají oblast životní spokojenosti a další faktory vztahující se k blahobytu a výše popsanými indikátory nezohledněné (s. 108). Jedná se tedy o následující součásti blahobytu: celková životní spokojenost; celková spokojenost s různými aspekty života; pozitivní a negativní pocity; zapojení se do pozitivních aktivit; blahobyt dětí; fyzická aktivita; zeleň ve veřejném prostoru; kulturní participace; pozitivní mentální zdraví (s. 108).

Celková životní spokojenost a spokojenost s různými aspekty života podle zprávy dobře rezonují jako prostředky měření blahobytu – lze říci, že v některých ohledech jsou celkovou „výsledkovou“ mírou odrážející ekonomický blahobyt, zdraví, vzdělání, přístup ke službám atd., je však také známo, že mají jisté limitace týkající se především jejich omezení na číselné vyjádření (typicky jako skóre mezi 0 a 10), tudíž jsou obtížná srovnání po delších periodách a mezi zeměmi (s. 108). U *celkové životní spokojenosti* jsou lidé požádáni, aby ohodnotili svoji spokojenost se životem pomocí škály 0 (velmi nespokojen/a) až 10 (velmi spokojen/a), přičemž se indikátor dále dělí podle *socioekonomické třídy* (založeno na vykonávané profesi), čímž se hodnocení spokojenosti stává více informativním (s. 111). Z hlediska tematiky této práce jsou zajímavé výsledky toho, když byli lidé tázáni, co jsou nejdůležitější věci působící na jejich životy – bez většího zaváhání bylo nejběžnější odpovědí „Moci trávit čas s přáteli a rodinou“, následováno „Zdravím“, poté „Osobními vztahy“, „Pracovním životem/studiem/každodenními aktivitami“ a na posledním místě „Životní úroveň/penězi“ (s. 112). *Celková spokojenost s vybranými aspekty života* vyjadřuje procento lidí, kteří jsou docela nebo velmi spokojeni s aspekty jako komunita, dosažení cílů, kontrola, volný čas, zdraví, budoucí finanční zabezpečení, každodenní aktivity, lokální oblast, životní úroveň, bydlení, vztahy; dále se pak dělí podle *sociálního zařazení* (klasifikováno na základě profese) a *věku* (s. 113).

Měřítka *pozitivní a negativní pocity* dále rozdělované podle *sociálního zařazení* vyjadřuje procento lidí, kteří zažívají dané pozitivní pocity (štěstí; zapojení ve vykonávaných činnostech; dostatek energie; nikdy se necítit ohroženě; nikdy se necítit sklíčeně; nikdy se necítit osamoceně; nikdy se necítit, jako by vše bylo vypětí; nikdy nemít neklidný spánek) každý den nebo většinu dnů, a kteří nikdy nezažívají dané negativní pocity, obojí pak v posledních dvou týdnech (s. 117). *Zapojení se do pozitivních aktivit* značí procento lidí, kteří byli v posledních dvou týdnech zapojeni do daných aktivit (trávit čas s přáteli, trávit čas s rodinou, vykonávat volnočasové aktivity, vykonávat společenské aktivity v místní oblasti) každý den nebo většinu dnů (s. 120).

Blahobyť dětí je zde specifickou odnoží blahobytu, která se dále štěpí na *lokální životní prostředí* (procento dětí považujících parky a hřiště, lokální oblast a aktivity v lokální oblasti za dobré či velmi dobré); *pozitivní a negativní pocity* (procento dětí, které vyjádřily souhlas s prožíváním různých pozitivních a negativních pocitů, např. obava z šikany, obava z rodičů, obava ze zločinu, možnost mluvit s rodiči o svých obavách, možnost mluvit s kamarády o svých obavách, možnost mluvit o svých obavách s jiným dospělým; jeden a více dobrých kamarádů, celkové štěstí); *pocity bezpečí* (procento dětí cítících se docela či velmi bezpečně ve škole, na cestě do a ze školy, v okolí místní oblasti, ve veřejné dopravě); *zdraví* (procento dětí, které tvrdí, že dělaly něco aktivního každý den nebo většinu dní v posledním týdnu – aktivita před školou, aktivita během vyučovací hodiny, aktivita během přestávek, aktivita po škole, pět porcí ovoce a zeleniny za den); a *šikanu* (procento dětí hlásících, že jsou ve škole nebo někde jinde šikanovány, a děti, které se toho obávají) (s. 121).

Věkově roztríděná *fyzická aktivita* vyjadřuje podíl lidí, kteří se pravidelně účastní nějaké (přiměřeně intenzivní) sportovní aktivity alespoň třikrát týdně (v různých dnech během posledního týdne) po dobu alespoň třiceti minut (s. 127). Měřítka *zeleně ve veřejném prostoru* značí *důležitost* pro občany mít v blízkosti svého bydliště „zelenou plochu“, a také *frekvenci* jejího využívání (s. 128). *Kulturní participace* ukazuje podíl lidí (rozděleno na dospělé od šestnácti let a děti mezi jedenácti a patnácti roky), kteří se účastnili nějaké kulturní aktivity alespoň jednou v posledních dvanácti měsících – navštívili muzeum, galerii nebo archív; navštívili místo kulturního dědictví; využili služeb veřejné knihovny; zabývali se uměním (s. 129). Posledním z měřítek utvářejících indikátor blahobytu je *pozitivní mentální zdraví*, což je dle textu míra ještě ne zcela vyvinutá, ale měla by hodnotit mentální blahobyť z pozitivní perspektivy (např. požádáním respondentů, aby zaznamenali, jak často se jich v průběhu posledních dvou týdnů týkala různá pozitivní prohlášení) spíše než chabé mentální zdraví či mentální nemoc (s. 130).

Britský dokument udržitelného rozvoje se konceptem blahobytu zabývá nejintenzivněji ze všech rozebíraných zpráv, a to především co se týče praktického národního měření subjektivního blahobytu občanů, tedy nejen rozpracování (a zapracování) relevantních, již déle existujících indikátorů, jež se blahobytu dotýkají a mají na něj vliv z určitých hledisek, ale i samotného komplexního indikátoru blahobytu, který je

složen z více měřítek a faktorů, aby bylo postihnuto co nejvíce jednotlivých dimenzí blahobytu, zvláště pak se zaměřením na životní spokojenost a její různorodé aspekty.⁸⁸

Navíc k této indikátorové zprávě je pak ještě pro úplnost podnětné zmínit jiný oficiální britský dokument nazvaný „Udržitelný rozvoj jako hlavní názorový proud – Vize vlády a co to v praxi znamená“ (2011). Text se v něm explicitně vyjadřuje k nedostatečnosti hodnocení pouze životní úrovně občanů, čímž implicitně odlišuje význam podkládaný pojmem „životní úroveň“ a „kvalita života“: „*Jakožto součást našeho závazku pozvedávat blahobyt započneme měřit náš pokrok jako země, nejen tím, jak roste naše ekonomika, ale tím, jak se zlepšují naše životy; nejen naši životní úrovní, ale naší kvalitou života*“ (s. 2). Klíčovou částí vládní agendy na poli udržitelnosti je pak podle tohoto dokumentu zaměření na „*spravedlnost a blahobyt*“, což v jejím rámci znamená „*pomáhat zlepšovat kvalitu života a stejně tak povzbuzovat ostatní, aby zlepšovali svůj vlastní blahobyt, jako součást Velké Společnosti*“⁸⁹ (s. 5). Tento výraz odkazuje k vystavění „nové společnosti“ prostřednictvím zplnomocňování komunit, tréninku nové generace komunitních organizátorů a utváření sousedských skupinek za účelem pevnější společenské pospolitosti, a to především v takových oblastech, jež jsou identifikovány jako sociálně slabé (s. 5–6): „*Komunity s většími rozhodovacími právy a větší mocí, a společnost, kde jsou lidé více zapojeni do sociálního jednání, jakým je např. dobrovolnictví, by měly vést ke zvýšenému blahobytu, silnějším komunitám a silnějším sociálním vazbám*“ (s. 6). Je zde tedy dán ohled na to, že dobrovolnictví a s ním spojený altruismus jsou rozpoznávanými prvky pozvedávajícími úroveň osobního blahobytu, jak je výše v práci podrobněji popsáno (např. Grimm–Spring–Dietz, 2007).

⁸⁸ Překvapením a náhodou pak možná není to, že stejně jako tento britský dokument vydaný pod záštitou vlády Spojeného království v Londýně je Londýn i místem působení organizace New Economics Foundation, jež byla několikrát výše v této práci zmiňována jako „neúnavný propagátor“ konceptu subjektivního blahobytu a jeho oficiálního zkoumání na národní úrovni, které by dle členů organizace a autorů mnoha publikací na toto téma ukazovalo skutečný pokrok společnosti. DEFRA měření subjektivního blahobytu zapracovala do své sady ukazatelů udržitelného rozvoje v roce 2008, tedy dva roky poté, co byl „vypuštěn“ první index šťastné planety, a vyjádřila tím „*oficiální uznání toho, že mohou být užitečná při hodnocení pokroku směřujícího k lidským cílům*“ („HPI Report“, 2009, s. 11).

⁸⁹ V originále použit výraz „Big Society“.

4.1.10 Shrnutí výsledků: srovnání států a hlavní zjištění

Tabulka č. 1: Výskyt rozpoznaných determinantů, které v závislosti na poznacích nabytých v teoretické části práce byly identifikovány jako relevantní k subjektivnímu blahobytu, v dokumentech jednotlivých států, jež prošly po „předvýzkumu“ do hlavního rozboru.

	altruismus/ dobrovol- nictví	komunitní život	rodina a přátelé	občanská participace	kultura	aktivní život	účast na rozhodovací ch procesech
Dánsko	x	x	x	x	x	x	x
Španělsko	x	x	x	x	x	x	x
Itálie	x	✓	x	✓	x	✓	✓
Irsko	x	✓	✓	✓	x	✓	✓
Finsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	x
Německo	x	✓	✓	✓	x	✓	x
Nizozemsko	✓	x	✓	✓	x	x	x
Rakousko	✓	x	✓	✓	✓	✓	x
Spojené král.	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

	pracovní podmínky	okolní životní prostředí	zdraví	inkluzivní společnost	lokální podmínky	důvěra v instituce	sociální spravedlno st
Dánsko	✓	✓	✓	x	x	x	x
Španělsko	✓	x	✓	✓	x	x	x
Itálie	x	✓	x	✓	x	x	x
Irsko	x	✓	✓	x	x	x	x
Finsko	✓	x	✓	✓	✓	x	x
Německo	x	✓	✓	✓	x	x	x
Nizozemsko	x	x	✓	✓	✓	✓	x
Rakousko	✓	x	✓	x	✓	x	x
Spojené král.	x	✓	✓	✓	✓	x	✓

	pocity bezpe- čí	vzdě- láání	volný čas	společenská odpovědnost	sebenaplnění/ seberealizace	časová vyváže- nost	pevné sociální vztahy	mobi- lita
Dánsko	x	x	x	x	x	x	x	x
Španělsko	x	x	x	x	x	x	x	x
Itálie	x	x	x	x	x	x	x	x
Irsko	✓	✓	✓	x	x	x	x	x
Finsko	x	✓	✓	✓	✓	✓	x	x
Německo	✓	✓	✓	x	x	✓	✓	✓
Nizozemsko	✓	✓	✓	x	x	x	✓	✓
Rakousko	x	✓	✓	✓	x	✓	x	x

Spojené král.	✓	✓	✓	✓	✓	x	✓	✓
---------------	---	---	---	---	---	---	---	---

Hlavní poznatky kvalitativní analýzy dokumentů:

- Nizozemská zpráva jako jediná uvádí **lidský kapitál**, který vedle ekonomického, environmentálního a sociálního pilíře významově doplňuje ucelenost udržitelného rozvoje, přičemž tradiční definice udržitelného rozvoje tuto oblast nezmiňují.
- Nizozemská zpráva zmiňuje, že subjektivně vnímaný blahobyt obyvatel vykazuje překvapivě vyšší výsledky, než jsou sledovány u objektivních indikátorů.
- Pouze tři ze zkoumaných dokumentů zahrnují jasně rozpoznatelné subjektivní indikátory blahobytu.
- Irská zpráva hned v úvodu „přiznává“, že až pro její příští vydání je plánováno zahrnout širší sadu dat vztahujících se mj. k blahobytu a kvalitě života.
- Rakouská zpráva se intenzivně zabývá významem časové vyváženosti v životě jednotlivce, tedy stavem optimální vyrovnanosti mezi časem věnovaným práci a časem věnovaným volnočasovým aktivitám, rodině a přátelům.
- Explicitní vyjádření týkající se subjektivního blahobytu (tedy i spokojenosti s různými oblastmi života) najdeme u nizozemské, rakouské a britské zprávy.
- Britský model byl vyhodnocen jako nejrozpracovanější a nejkomplexnější, a proto považován za optimální model.
- Britská zpráva indikátorově zohledňuje dětský blahobyt.
- Rakouská zpráva se obšírně věnuje indexu pracovního klimatu, kam implementuje mnoho faktorů ovlivňujících spokojenost zaměstnanců.
- Přestože Finsko neobsahuje subjektivní indikátory blahobytu, zabývá se determinanty subjektivního blahobytu s velmi silnou intenzitou a propracovaností.
- Nizozemská, finská a německá zpráva zdůrazňují problematiku imigrace v rámci podpory inklusivní společnosti.
- Německá zpráva jako zajímavost prezentuje výsledky jistého průzkumu veřejného mínění, který sledoval subjektivní vyjádření občanů ohledně významných vlivů na kvalitu jejich životů, ale samotné indikátory, jež by taková data používaly, dokument neuvádí.

- Britský ukazatel **sociální spravedlnost**, který dle svého předpokládaného návrhu (viz výše u britského případu podrobněji) vzhledem k subjektivnímu blahobytu vykazuje velkou relevantnost, není ještě v britském modelovém případě rozpracován a dovyvinut, je jen částečně uveden a lze dle mého názoru předpokládat, že v novém vydání indikátorové zprávy, které se chystá na léto 2013, už bude zcela dopracován a rovnocenně zahrnut vzhledem k ostatním.
- Britská zpráva jakožto modelový případ nezařazuje blahobyt v práci (potažmo pracovní spokojenost) do komponent složeného indikátoru subjektivního blahobytu, čímž práci nevnímá jako klíčový determinant blahobytu jednotlivce, přestože např. finská a rakouská zpráva ji jakou takovou považují. Domnívám se, že jde o velmi zajímavý podnět hodný zamyšlení. Jako ukázkou této skutečnosti přikládám do příloh názorný graf (Příloha 9).

Britský model byl tedy vyhodnocen jako optimální modelový případ z EU-15, a proto použitelný pro srovnání a možný vzor pro model český. Poslední dvě kapitoly analytické části práce se zabývají případem České republiky na poli strategie udržitelného rozvoje, její situační zprávy a jejich kvalitativního rozboru z hlediska konceptu subjektivního blahobytu a jeho potenciálního národního měření. Předpokladem již před započítáním však je, že tyto dokumenty neobsahují zohlednění blahobytu, alespoň ne v takové míře, jak bylo zjištěno u britské zprávy. Ta se proto stává hlavní inspirací, východiskem, právě oním „modelovým případem“. Cílem „českých kapitol“ je tedy zhodnocení stavu existence dat eventuálně použitelných pro naplnění sady (některých) indikátorů a měřítek, tak jak jsou k výzkumu blahobytu navrženy britským dokumentem pro britské prostředí, ale při aplikování na české podmínky a český kontext, při zaměření na Centrum pro výzkum veřejného mínění jako zdroj možných dostupných dat.

4.1.11 Případ č. 10: Česká republika

Dle nedávné rezoluce OSN nazvané „Štěstí: směrem k holistickému přístupu k rozvoji“ (UN, 2011), o které je řeč již zcela na začátku v úvodu práce, by členské státy měly podniknout kroky, které dodávají více důležitosti štěstí a blahobytu při určování toho, jak dosáhnout sociálního a ekonomického rozvoje a jak ho zhodnocovat. Říká se zde, že snaha o dosažení štěstí je fundamentálním lidským cílem, že hrubý domácí produkt

neadekvátně reflektuje štěstí a blahobyt lidí v zemi, a proto rezoluce státy vybízí, aby se snažily o rozvinutí dalších měřítek, které lépe zachycují význam usilování o štěstí a blahobyt, a to v součinnosti s pověřením svých veřejných politik; zároveň stručně vyzdvihuje bhútánský pokrok na tomto poli (2011), o němž je pojednáno výše v rešeršní části práce.

Tento úvod k rozboru české situace naznačuje, že ačkoli existuje takovéto „celosvětové poselství“ posvěcené Generálním shromážděním OSN, není koncept subjektivního blahobytu, který „usilování o štěstí“ odpovídá, v českém Strategickém rámci udržitelného rozvoje (2010) a v Situační zprávě (2012) k němu se vztahující (dostatečně) zapracován, aby vycházel vstříc vybízení OSN.

Česká strategie se v rámci kapitoly týkající se spojování udržitelného rozvoje ČR se světovou a evropskou budoucností např. zmiňuje o klíčové výzvě zaměřující se na oblast „sociální inkluze, demografie a migrace“, jejímž obecným cílem je *„zohledněním mezigenerační solidarity a solidarity uvnitř generací vytvořit společnost podporující sociální začlenění a zajistit a zlepšit kvalitu života občanů jako předpoklad trvalého individuálního blahobytu“* (2010, s. 12). Použitím výrazu „individuální blahobyt“ se text významově dotýká konceptu osobního blahobytu, avšak v části, která pouze parafrázuje témata udržitelného rozvoje identifikovaná v „evropské strategii“. Dále v textu lze najít vyjádření asociující některé prvky definované výše jako důležité pro zvyšování subjektivního blahobytu, např. pro duševní spokojenost: *„ČR je společností, naplňující materiální a duchovní potřeby jednotlivce při minimalizaci sociální exkluze a patologických forem sociálního chování (kriminalita, násilí na slabších, příživnictví, korupce, politický extremismus, xenofobie a rasismus)“* (s. 14). Zároveň dokument ve stejné části věnované předpokladům, z nichž vychází vize této strategie, hovoří o vysokém stupni sociální soudržnosti, který je dán *„fungující ekonomikou, demokratickým politickým systémem, participací občanů na rozhodování, funkčními rodinami, efektivními a finančně udržitelnými systémy vzdělávání, zdravotní péče a sociálního pojištění, rovnováhou mezi populační dynamikou a imigrací“* (s. 14), a o občanech, kteří jsou vzdělaní, odpovědní a aktivní, *„pro ekonomiku představují flexibilní a výkonné lidské zdroje a preferují zdravý životní styl a uvědomělou spotřebu,“* přičemž *„odpovědné využívání území vytváří podmínky pro vyvážený a harmonický rozvoj obcí a regionů, který vede ke zvyšování územní soudržnosti a úrovně kvality života všech obyvatel“* (s. 14). V rámci kapitoly „Společnost, člověk a zdraví“ text přináší pohled na jednotlivé priority a cíle v této oblasti – jedná se např. o podporu stability společnosti prostřednictvím etické a prorodinné

výchovy, o rozvíjení sociálních služeb a jejich dosažitelnost v rámci sociální infrastruktury, o podporu sociálního začleňování znevýhodněných skupin obyvatel a o snižování výskytu chudoby, o zlepšování životního stylu a zdravotního stavu populace, o zlepšování zdravotního stavu seniorů a zvyšování kvality života ve stáří a o podporu rodiny a usnadnění realizace rodičovství (s. 16). Zde lze také objevit zmínku o potřebě dobrovolnictví, říkající, že jde o „významnou sílu podílející se na solidaritě a integraci společensky vyřazovaných sociálních skupin a přispívající k modernímu rozvoji komunitního života“ (s. 21). Tím se český text zařazuje po bok ostatních dokumentů, jež se k tomuto „fenoménu“ ve velmi pozitivním slova smyslu rovněž vyjadřují (Finsko, Nizozemsko, Rakousko, Spojené království). V kapitole „Rozvoj území“ pak v rámci priority „zvyšování kvality života obyvatel území“ strategie cílí mj. na „zvýšení a zkvalitnění dostupnosti služeb (včetně kultury), především pak bydlení“ (s. 39). Také se ve stejné kapitole lze dozvědět, jak je strategií termín „kvalita života“ vlastně pojímán: „Kvalita života je pojem, který má mnoho dimenzí“ (s. 45). Je tím tedy výmluvně naznačeno, jak je tento pojem jen s obtížemi jasně a výstižně definovatelný, což pro oblast subjektivního blahobytu odpovídá poznatkům této práce. Prioritní osa nazvaná „Stabilní a bezpečná společnost“ vyzněním svých cílů alespoň asociuje naplňování sociálního blahobytu, když mluví např. o „posilování prevence sociálně patologických jevů, kriminality, korupce“ a o „specifikování a realizování klíčových principů připravenosti společnosti a státu z hlediska podpory integrace cizinců“ (s. 60). V rámci „strategické implementace“ český dokument uvádí princip generační a mezigenerační odpovědnosti, v němž jde i o „vzájemné porozumění členů společnosti a jejich efektivní zapojení do budování otevřené společnosti,“ princip rovných příležitostí sloužící k „dosažení cíle sociální spravedlnosti a soudržnosti a zakládající se na podpoře sociálního začlenění (tj. potírání případů sociální exkluze), dodržování základních lidských práv a zachování kulturní rozmanitosti,“ a princip rozmanitosti říkající mj., že „rozmanitost podporuje rozvoj zdravé společnosti, volného trhu myšlenek, otevřenost demokratických procesů i občanskou participaci na veřejném životě, zmírňuje dopady spotřeby, přispívá ke zvyšování kvality života vytvářením množství příležitostí, širším výběrem možností i lepším využíváním potenciálu jednotlivců i skupin“ (s. 76–77). Takto zamýšlené principy implicitně evokují některé komponenty subjektivního blahobytu, tak jak jsou blíže popsány v teoretickém rámci práce (mohou např. podporovat imperativy Manifestu blahobytu /Shah–Marks, 2004/ či snadnější provozování pěti činností, které byly prokazatelně identifikovány jako navyšující míru blahobytu /Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008/).

Nejsou ale proměněny na odpovídající indikátory, jež by hodnotily míru spokojenosti občana v těchto různých dimenzích života. Na jejich potřebnost však může velmi implicitně a náznakově odkazovat vyjádření nalezené u popisu indikátoru HDP na osobu: „Indikátor by neměl být využíván pro hodnocení kvality života, kterou ovlivňují i jiné než materiální faktory“ (s. 85). Tyto nemateriální faktory, které mají vliv na kvalitu života, a potažmo subjektivní blahobyt, nejsou blíže souhrnným způsobem definovány, tak jako např. v britských dokumentech. Podle českých odborníků na indikátory blahobytu lze považovat za jádro problému nedostatečného rozvoje v této oblasti neexistující společenskou a politickou debatu o tom, „kam chceme směřovat, kam chceme upřít síly, co a jak chceme v návaznosti na tyto preference měřit,“ jejíž absencí pak trpí i Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR, k čemuž dále ve stejném textu podotýkají: „Jen těžko bychom v něm hledali konkrétní cíle, jichž chceme v daném roce dosáhnout. Strategie bez jasného politického zadání je dnes do značné míry bezzubá. Neexistence debaty o dlouhodobé celospolečenské vizi může významným způsobem zkomplikovat i probíhající ekonomické reformy. Že nelze chytat všechny zajíce naráz, že je třeba cíle prioritizovat, je ve světě omezených finančních i přírodních zdrojů zřejmé“ (Čáslavka–Hák–Kutáček–Třebický, 2010, s. 54–55).

Situační zpráva ke Strategickému rámci udržitelného rozvoje ČR se vyjadřuje k indikátorům, na základě kterých je možné sledovat naplňování Strategického rámce; z hlediska zaměření této práce pak jde především o indikátory sledující strategické cíle výše zmíněné týkající se aspektů nemateriální povahy a mířící alespoň svým konotovaným vyzněním do oblasti subjektivního blahobytu. Pro prioritní osu „Populace, člověk a zdraví“ (ve strategii nazvána „Společnost, člověk a zdraví“) je tak např. vymezeno sedm indikátorů, kterými je charakterizován její vývoj – jmenujme např. *naděje dožití a naděje dožití ve zdraví* (2012, s. 10). Tento indikátor je podle zprávy v širších souvislostech používán jako „ukazatel vyspělosti či socio-kulturního stupně vývoje společnosti“ a snaží se také zachytit „kvalitativní stránku prodloužení lidského života a zodpovědět otázku, zda jsou roky prodlouženého života prožity ve zdraví a zda dochází k naplnění tzv. úspěšného stárnutí, které předpokládá odvrácení nesoběstačnosti a zachování odpovídající úrovně kognitivních a fyzických funkcí“ (s. 25). Touto definicí se indikátor poměrně přibližuje některým komponentům tzv. mentálního blahobytu, o němž je podrobněji řeč výše (viz Kirkwood et al., 2008), a mohl by být připodobněn ukazateli *očekávaná délka zdravého života* (jde v zásadě o totéž), který je v britském modelu označen jako „obzvláště relevantní pro blahobyt“ (není v něm však součástí samotného komplexního indikátoru

„blahobyt“), protože je zde např. ještě i doprovázen *sebehodnoceným celkovým zdravotním stavem*, což je tzv. kontextuální měřítko blahobytu (viz výše v „britském případě“), které v českém případě chybí. Je tedy možné uvažovat o jisté souvztažnosti a pokrytí určité dimenze kvality života (s relevancí k blahobytu) v české zprávě, nejde však o zpracování kvalitativních dat vykazujících subjektivní povahu osobního blahobytu. Stejně tak lze u stejné prioritní osy jmenovat indikátor *standardizovaná míra úmrtnosti*, definovaný jako odrážející *„epidemiologickou situaci v populaci, danou jako vyspělostí regionu, úroveň zdravotní péče, tak životním stylem dané populace,“* poukazující na *„rozšíření nemocí v populaci a jejich závažnost,“* neodrážející však *„výskyt nemocí, které bezprostředně nevedou ke smrti, jako jsou např. duševní nemoci, (...), které ale výrazně snižují kvalitu života“* (s. 27), jenž by britským dokumentem rovněž byl zařazen mezi 12 indikátorů „obzvláště relevantních pro blahobyt“, ovšem v něm je navíc doprovázený *mírou úmrtnosti u lidí s těžkou mentální nemocí* (která může zachycovat právě i stránky samotnou mírou úmrtnosti nezachytitelné) a leží mimo samotný ukazatel „wellbeing“. Britská zpráva mezi svých 12 indikátorů (k) blahobytu zařazuje i *vzdělání*, čemuž odpovídá indikátor z české zprávy *nejvyšší dosažené vzdělání* považovaný jí za jedno z různých kritérií, jak hodnotit lidský kapitál země, a vzdělanost za jeden ze základních faktorů ovlivňujících rozvoj společnosti (s. 72). U nejnovějšího českého indikátorového dokumentu je pak ještě podnětné zmínit *výdaje na kulturu v krajích*, což je sice jasný kvantitativní daty, objektivní perspektivou přístupu k měření naplňovaný ukazatel, avšak je u něj také možné implicitně rozpoznat asociace subjektivních povah blahobytu,⁹⁰ píše-li se u významu jeho souvislosti: *„V ČR je oblast kultury tradičně vnímána jako oblast veřejného zájmu i jako kritérium kvality života. (...) Rozvoj služeb kultury se může podílet na ekonomickém rozvoji území, na zvyšování zaměstnanosti, posilování sociální soudržnosti a regionální identity, přispívá též ke zlepšení kvality i rozmanitosti nabídky vzdělávacích příležitostí a také kvalifikace obyvatel“* (s. 110). Takovým vyjádřením lze pocítovat zaměření textu na některé hodnoty a cíle výše v práci jasně identifikované jako významné determinanty subjektivního blahobytu – jde o oblast aktivního, participačního, občanského, společensky podílejícího se života lidí, o jejíž důležitost ve vztahu k pocítování štěstí hovoří více studií (např. Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008), a kultura jako taková je např. velmi akcentována výše pojednávaným bhútánským indexem GNH (Ura–Alkire–Zangmo–

⁹⁰ Ve Strategii se např. v souvislosti s kulturou podotýká, že jejím prostřednictvím je možné *„preventivně působit při předcházení společensky negativních jevů, které mají vliv na sociální vyloučení osob, zejména u dětí a mladých lidí posilováním jejich přístupu ke kvalitním veřejným kulturním službám“* (2010, s. 22).

Wangdi, 2012). Srovnáme-li pak český text s dokumenty umístěnými „na špici“, co se týče subjektivního blahobytu a jeho indikátorů, je „kulturní vyžití“ oblastí zájmu rakouské (ukazatel *kulturní aktivity v posledních 12 měsících*) i britské (*kulturní participace*) zprávy, a to ze subjektivní perspektivy přístupu k hodnocení.

Zajímavostí pak je, že rozebíraná nejsoučasnější Situační zpráva (2012) nezahrnuje indikátor *občanská společnost*, jenž byl zařazen ještě v Situační zprávě ke Strategii udržitelného rozvoje ČR (2009), přičemž právě občanská společnost je pojmem označujícím „*prostor mezi oblastí privátních zájmů a státem. Jedná se o oblast dobrovolného sdružování mimo sféry trhu, státu i soukromého života, v níž si uvědomujeme společnou provázanost našeho světa. Existence občanské společnosti je založena na možnosti občana, v rámci fungujícího demokratického politického systému, ovlivňovat přímou participací věci veřejné*“ (2009, s. 176). Tento index se skládá z indikátoru občanské participace definovaného členstvím v neziskových organizacích (poměr počtu neziskových organizací a dospělé populace), který je doplněn politickou participací (volební účast), což je dle starší zprávy kombinace přispívající k „*celkovému pochopení účasti občanů ve veřejném životě*“ (s. 176). Takový ukazatel, ačkoli již neobsažen ve zprávě novější, se svým pojetím (velmi vzdáleně) blíží např. měřítku *zapojení se do pozitivních aktivit*, jež je jednou ze složek samotného britského indikátoru blahobytu a jeho prvkem je mj. otázka na zapojení se občanů ve společenských aktivitách (viz výše). I když je pak pro tuto část analýzy vzorem a inspirací britská zpráva, je pro úplnost podnětné upozornit i na jeden z indikátorů uvedených v rakouské zprávě a identifikovaných předchozím rozborem jako dotýkající se aspektů blahobytu⁹¹ – *aktivity ve spolcích a skupinách* (viz výše rakouský případ) –, kterému se rovněž „český“, již nezařazovaný ukazatel *občanská společnost* podobá svojí zaměřeností na činnost občanů v neziskových organizacích.

Hlavní poznatky kvalitativní analýzy českých dokumentů:

- České dokumenty neobsahují jasně rozpoznatelné subjektivní indikátory blahobytu, přestože je to od roku 2011 celosvětovým poselstvím OSN.
- Strategický rámec se poměrně obsírně věnuje determinantům subjektivního blahobytu jako např. sociální inkluzi, participaci občanů na rozhodování,

⁹¹ Především z důvodu „splnění“ aktivit prokazatelně pozvedávajících míru subjektivního blahobytu, např. při způsobu jednání „dávat“, „spojovat se/družit se“ a „být aktivní“ (více viz výše; Aked–Marks–Cordon–Thompson, 2008).

podporování rodinného života, podpoře vzdělávání, podpoře komunitního života, dobrovolnictví, společenské integraci, a především se vyjadřuje k potřebě potírání případů sociální exkluze.

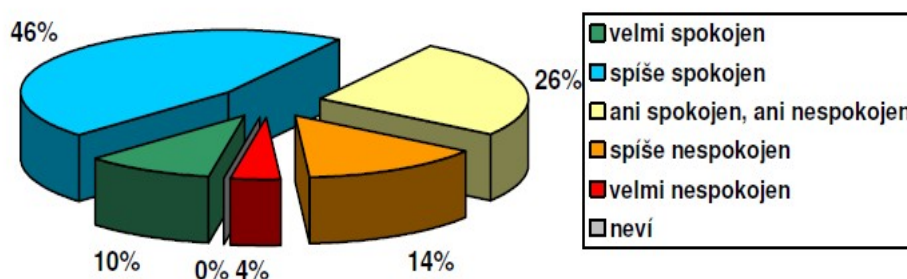
- Situační zpráva v podstatě takovým vyjádřením vychází vstříc zvolenými indikátory, které jsou však pojímány objektivní perspektivou přístupu k měření, jde např. o naději dožití ve zdraví, nejvyšší dosažené vzdělání, výdaje na kulturu v krajích.
- Nejnovější Situační zpráva z roku 2012 již nezahrnuje indikátor **občanská společnost**, který asociuje určitou determinaci subjektivního blahobytu a který byl obsažen ještě ve zprávě předchozí z roku 2009.
- Oba zkoumané české dokumenty se svou relevantností k subjektivnímu blahobytu (spíše implicitním podáním) podobají zkoumaným dokumentům, jako byly zprávy Itálie, Irska či i Finska a Německa; kvalit, intenzity a explicitního pojetí subjektivního blahobytu u zpráv Nizozemska, Rakouska a Spojeného království však nedosahují.
- Oba české dokumenty přinášejí významné konotace potřeby **aktivity na všech úrovních českého společenství**, kterou evokují zmínkami o důležitosti participace občanů na rozhodování ve věcech veřejných a posilování tradičních společenských vazeb.

4.1.12 ČR: komparace s britským případem, přínos, výsledky a nová zjištění

Analýza se nyní obrací na instituci zřízenou jako součást Akademie věd ČR, tedy na Centrum pro výzkum veřejného mínění (dále CVVM) jako zdroj uceleného souboru dat pro Českou republiku, a podle vzoru britského modelu DEFRA v ní hledá relevantní, k subjektivnímu blahobytu se vztahující data získávaná v různých průzkumech veřejného mínění. Tedy: Podle modelového britského případu indikátoru blahobytu a jeho komponent (popř. kontextuálních měřítek blahobytu) jsem hledal významově ekvivalentní a relevantní okruhy výzkumů CVVM, abych dokázal, lze-li alespoň v nějaké míře obsahově a významově naplnit britské ukazatele českými daty. Za nejhlavnější měřítko složeného indikátoru „blahobyt“, který je jedním z 68 indikátorů udržitelného rozvoje sledovaných britskou strategií a který sám zahrnuje dohromady devět různých měřítek

pokrývající faktory jinými indikátory nezohledněné, se dá považovat *celková životní spokojenost* (viz výše podrobně britský případ). Jako první podle tohoto vzoru se věnují výzkumu „Spokojenost se životem“ prováděnému pravidelně ve formě dotazníkové šetření v rámci projektu Naše společnost (kontinuální výzkum veřejného mínění) a zveřejněný i jako časová řada (vývoj od roku 1995 u obyvatel ČR starších patnácti let), v němž je proměnná „spokojenost se životem“ zjišťována pro jednotlivé vybrané skupiny – podle pohlaví, věku a vzdělání (Vandrovcová, 2012). Zatím poslední výstup tohoto výzkumu se objevil 1. února 2013, týkal se spokojenosti života za prosinec 2012 a všem respondentům pokládal otázku: „*Jak jste celkově spokojen se svým životem? Jste velmi spokojen, spíše spokojen, ani spokojen, ani nespokojen, spíše nespokojen, velmi nespokojen?*“⁹² (Červenka, 2013a, s. 1; viz následující graf).

Graf č. 1: Spokojenost s životem (%)

Data k naplnění indikátoru blahobytu *celková životní spokojenost* tedy již v našem prostředí existují, jen oproti britskému modelu s tím rozdílem, že se dále dělí podle pohlaví, věku a vzdělání, což v britské zprávě zohledněno ani jedním z těchto úhlů pohledu není – v ní jsou míry spokojenosti rozděleny podle příslušnosti k určité socioekonomické třídě a až v případě indikátoru *celková spokojenost s vybranými aspekty života* se opět kromě dělení daného sociální klasifikací (dle povolání) objevuje rovněž dělení dle věku; případné genderové rozdílnosti či odlišnosti podmíněné dosaženým vzděláním zahrnutý v britském dokumentu nejsou.

Výše zmiňovaný projekt Naše společnost (CVVM) dále do rámce svých různých tematických oblastí zahrnuje pravidelně šetřený výzkum „Spokojenost se stavem ve vybraných oblastech veřejného života“. Ten respondentům pokládal otázku: „*Jak jste*

⁹² Takové znění trvá od února roku 2002; od prosince roku 1995 do prosince roku 2001 bylo znění otázky: „*Mohl byste říci, jak jste spokojen ve svém osobním životě?*“ (Vandrovcová, 2012, s. 3).

spokojen nebo nespokojen se současným stavem následujících oblastí v ČR?“ a výčet těchto oblastí byl: nabídka zboží a služeb, kultura, vztahy ČR se zahraničím, dopravní obslužnost, životní prostředí, bezpečnostní situace ČR, věda a výzkum, dodržování lidských práv, školství, zdravotnictví, postavení ČR v EU, situace v armádě, fungování úřadů, zemědělství, životní úroveň, bezpečnost občanů (obecná kriminalita), možnost účasti občanů na rozhodování, mezilidské vztahy, právní prostředí, soudnictví, přistěhovalectví, nálada ve společnosti, fungování hospodářství, sociální jistoty, politická situace v ČR, stav veřejných financí, nezaměstnanost, hospodářská kriminalita, korupce⁹³ (Durdovič, 2013).

Některé z těchto oblastí, ačkoli jsou označeny jako „veřejné“, což může asociovat spíše sociální nežli osobní blahobyty, ale stále jeho subjektivní zhodnocení občany, se blíží oblastem různě zakomponovaným do komplexního konceptu jednotlivých indikátorů blahobytu v britské zprávě. Např. *možnost účasti občanů na rozhodování* je v podstatě obdobou britského kontextuálního měřítka blahobytu *ovlivňování místních či národních rozhodnutí*. Dále *mezilidské vztahy* lze považovat za měřítko vzdáleně připomínající britskou míru *důvěra ve své sousedství*, ale zároveň všeobecně hodnotící stav vzájemných lidských vazeb ve společnosti, což je záležitost důsledně akcentovaná konceptem subjektivního blahobytu (viz výše řešená část práce), a proto jasně zahrnovaná do britského indikátoru *celková spokojenost s vybranými aspekty života* („vztahy“), kde se kromě toho zkoumá i další oblast objevující se v českém výzkumu: životní úroveň. Britský ukazatel je ale v tomto ohledu více zacílený na stránky života úzce svázané s osobou dotazovaného, s jeho soukromým životem; v českém výzkumu pak jde spíše o stránky celospolečenské vnímané subjektivním pohledem respondenta, ale nemusející se ho přímo dotýkat. Data zjištěná českým výzkumem pro oblast *bezpečnosti občanů* by však mohla být náplní jiného indikátoru z britské zprávy – *strach ze zločinu*, i když opět je zde třeba brát v potaz trochu jiné významové vyznění obou měřítek, co se týče perspektivy z osobní a veřejné roviny.⁹⁴ A rovněž britské indikátory *dostupnost* a *sociální spravedlnost* jsou v českém šetření přibližně pokryté oblastmi *dopravní obslužnost* a *dodržování lidských práv* (příp. se sem významově může hodit i *přistěhovalectví*, *nezaměstnanost* a *právní prostředí*, vzhledem k tomu, že ukazatel *sociální spravedlnost* není ještě v britské zprávě

⁹³ Viz zde Příloha 8 graficky znázorňující výsledky tohoto šetření provedeného v lednu 2013.

⁹⁴ Britskému indikátoru *strachu ze zločinu* lépe odpovídá konstrukce otázky jiného výzkumu CVVM, který se ptá: „Řekněte mi prosím, cítíte se bezpečně a) v naší republice celkově, b) v místě Vašeho bydliště?“ (Tuček, 2012), a který tak zohledňuje subjektivně vnímané negativní pocity potenciálně schopné ovlivňovat stav blahobytu jednotlivce.

dopracován, viz výše jeho popis u britského případu). *Nálada ve společnosti* obsažená v českém výzkumu pak může být chápána jako oblast výzkumného zájmu typická pro český kontext, aplikovatelná právě na české poměry a společenské podmínky, protože v českém prostředí, v „češství“, je svázána např. s osobností Václava Havla, jenž se často, především v devadesátých letech, k tomuto tématu vyjadřoval, když hovořil o české tzv. „blbě náladě“, čímž poukazyval na zakořeněný pesimismus obyvatelstva, charakteristický pro uvažování Čechů několik let po sametové revoluci (Červenka, 2006, s. 195). Zkoumání tohoto „fenoménu“ z hlediska subjektivního zhodnocení jeho stavu občany by tak právě v českém národním rámci mohlo vhodně reflektovat vývoj osobního pohledu jednotlivců na jakousi „celospolečenskou spokojenost“.

CVVM provedlo také šetření, v němž je zařazen blok otázek týkajících se názoru na situaci v oblasti vzdělávání – jak občané hodnotí přínos svého vlastního školního vzdělávání a přípravy na výkon profese (Ďurďovič, 2012a). Znění otázky pokládané v průzkumu bylo: *„Pokud byste měl celkově zhodnotit Vaše dosavadní školní vzdělání, profesní přípravu, poskytlo Vám všeobecný přehled, rozšířilo kulturní přehled, posílilo smysl pro odpovědnost, naučilo Vás vytvářet si vlastní názor, poskytlo kvalifikaci v oboru, naučilo vás jednat s lidmi, naučilo Vás orientovat se ve světě?“* (Ďurďovič, 2012a). Taková otázka poskytuje odpovědi subjektivního zhodnocení stavu, jaký respondenti pociťují v určité dimenzi svého života – ve vzdělání a jeho individuálním přínosu. Data z ní vzešlá sice neodpovídají žádnému z indikátorů v britské zprávě, vzdáleně by se však dala přirovnat k jednomu z prvků britského ukazatele *celková spokojenost s vybranými aspekty života*, který hodnotí míru spokojenosti člověka s „dosahováním vlastních cílů“. Jinak se ale jedná o data, jež by mohla být náplní specificky utvořeného indikátoru subjektivního blahobytu sledujícího vývoj na poli osobní spokojenosti s přínosem vzdělání pro získávání a nabývání různých schopností a dovedností využitelných smysluplně v dalším životě (jak vyjadřují jednotlivé oblasti obsažené v otázce českého výzkumu).

Další výzkum CVVM bere v potaz míru spokojenosti vyjadřovanou oslovenými občany ohledně jejich místních podmínek života a jejich bydliště celkově (nazývá se „Hodnocení životních podmínek v místě bydliště“), a to tak, že používá otázku *„Jak jste celkově spokojen se životem v místě Vašeho bydliště?“* a otázku *„Jak jste spokojen s životními podmínkami ve Vašem bydlišti?“*, u které následuje výčet hodnocených položek jako např. blízkost zeleně, sousedské vztahy, životní prostředí, čistota ulic, dostatek možností k rekreaci a odpočinku, dostatek možností ke sportu, úroveň škol, vyhovující doprava, bezpečnost, úroveň zdravotní péče, možnosti kulturního vyžití (Šamanová, 2011).

Většina z těchto oblastí je „rozházeně“ zahrnuta i v britských indikátorech blahobytu, např. měřítko *zeleň ve veřejném prostoru* ukazující na pocitování míry občanské důležitosti mít v okolí svého bydliště přístup k zelené ploše; významově souvztažný je pak především ukazatel *spokojenost s lokální oblastí*, zahrnující právě i *důvěru ve své sousedství* a zkoumající mj. např. subjektivní vnímání úrovně čistoty ulic (více o něm viz výše). Všechny tyto zkoumané oblasti „komunitního života“ obsažené v českém šetření pak mohou být považovány za indikující stav a vývoj takových komponent, jež mohou být identifikovatelné jako relevantní ke konceptu subjektivního blahobytu, jak dokazuje rešeršní část práce, a proto vhodné k sestavení případného „českého indikátoru blahobytu“ (podobným způsobem jako je tomu u složeného indikátoru britského).

CVVM provedla také výzkum zaměřený na politickou tematiku ve spojení se subjektivním hodnocením vlastního zájmu o politiku – pokládal tedy otázku: „*Jak moc se v současné době zajímáte a) o politiku obecně, b) o politické dění v naší zemi, c) o politické dění v Evropské unii, d) o politické dění ve světě?*“ (Červenka, 2013b). Žádný z britských indikátorů a žádná z komponent těchto indikátorů se sice explicitně netýká sledování vývoje v takové či podobné tematické oblasti, lze zde ale vysledovat určité asociace s indikátorem *ovlivňování místních či národních rozhodnutí*. Tomuto indikátoru řazenému britským dokumentem jako relevantnímu k blahobytu je potom významově mnohem podobnější konstrukce otázky z jiného českého výzkumu ptajícího se na možnost občanů ovlivňovat veřejné dění otázkou „*Řekl byste, že v dnešní době lidé, jako jste Vy a) mají možnost otevřeně se vyjadřovat k problémům a nedostatkům ve společnosti, b) mohou ovlivnit řešení problémů ve své obci, městě, c) mohou ovlivnit řešení problémů na celostátní úrovni, d) mohou dosáhnout svých oprávněných požadavků?*“ (Buchtík, 2013). Britská indikátorová zpráva oblast politiky k indikátorům blahobytu jiným způsobem již nezahrnuje. Zajímavé ale je, že výše v práci zmiňovaní autoři věnující se konceptu subjektivního blahobytu, řadí zájem člověka o politiku, o politickou a občanskou participaci a celkově o veřejné dění a demokratický proces právě k předpokladům, které vedou k navyšování osobního pocitování štěstí (např. Marks–Potts–Walker, 2005). Proto by se pak zdálo jako velmi záhodné zakomponovat indikátory ukazující zájem občanů o tyto záležitosti do národní sady indikátorů udržitelného rozvoje (tedy jako součást měřítek blahobytu).

Šetření tematicky zaměřené na vztah pracujících k zaměstnání, zajímající se o spokojenost se zaměstnáním, o vnímání atmosféry na pracovišti a o subjektivní hodnocení přiměřenosti výše příjmu, je dalším z výzkumů CVVM, který potvrzuje existenci dat

potenciálně použitelných pro naplňování indikátorů blahobytu, a to v tomto případě konkrétně blahobytu v práci, o němž hovoří např. autoři „národních účtů blahobytu“ (viz výše; Michaelson et al., 2009). V něm kladené otázky zní: „*Jak jste celkově spokojen se svým zaměstnáním?*“; „*Jak byste charakterizoval vztahy na Vašem pracovišti? Převažuje zde přátelská až důvěrná atmosféra, funguje zde spíše dobrá spolupráce, ale bez zvláštní osobní blízkosti, panují zde převážně chladné, neosobní vztahy, atmosféra je plná napětí a konfliktů*“; „*Když posoudíte Váš měsíční příjem, jste zaplacen mnohem méně, než si zasloužíte, o něco méně, než si zasloužíte, zhruba tak, jak si zasloužíte, více, než si zasloužíte?*“ (Ďurďovič, 2012b). Ačkoli britská „vzorová“ zpráva se v rámci svých „blahobytných indikátorů“ problematikou pracovní spokojenosti nezabývá, je možné znovu zmínit případ rakouské zprávy, jež obsahuje výše podrobněji popsany *index pracovního klimatu*, který kromě jiných všechny tři dimenze otázek z českého výzkumu pokrývá, což z něj činí možnou inspiraci pro případný index blahobytu v práci zkonstruovaný pro český kontext.

Co se týče oblasti životního prostředí a spokojenosti občanů s jeho stavem, může být zájem o znalost situace na tomto poli považován za výraz potřeby zkoumat jeden z aspektů subjektivního blahobytu občanů, což dokazuje i vyjádření z britské zprávy hovořící o pozvedávání blahobytu podmínkami, jež mimo mnoho jiného zahrnují i zdravé a příjemné životní prostředí (více viz výše britský případ). Takový zájem rezonuje v šetření „Občané o stavu životního prostředí“, které se respondentů ptá na otázku: „*Jak jste spokojen s životním prostředím v naší republice celkově a ve vašem bydlišti?*“, přičemž spokojenost v místě bydliště je dále dělena podle různých dílčích aspektů jako dostupnost volné přírody, čistota okolní přírody, čistota ovzduší, čistota povrchových vod, úroveň hluku, kvalita pitné vody a hustota silničního provozu (Buchčík, 2012). Samotná britská zpráva zohledňuje jedním svým „wellbeingovým“ měřítkem důležitost existence zelených ploch vnímanou občany, o čemž už byla řeč výše, český Strategický rámec udržitelného rozvoje pak podtrhává smysl udržování životního prostředí slovy: „*Významnou součástí životních podmínek je životní prostředí. K největším problémům České republiky patří vysoká úroveň znečištění ovzduší. (...) Trvalým problémem je ochrana podzemních vod před znečištěním zejména dusičnany z minerálních hnojiv, ale i ochrana povrchových vod před znečištěním plošnými zdroji. V některých oblastech je stále vysoká úroveň znečištění půdy dusičnany. Významná je také hluková zátěž obyvatel, zejména v sídlech. Kvalitní životní prostředí tvoří také zdravé ekosystémy poskytující škálu základních životodárných služeb*“ (2010, s. 17–18). Tento výňatek textu se přitom v české strategii nachází u

prioritní osy „Společnost, člověk a zdraví“, což implicitně naznačuje jeho význam pro blahobyt jak společenský, tak osobní (každého jednotlivce). V průzkumu vyjadřovaná spokojenost občanů ohledně těchto různých prvků životního prostředí pak tedy znamená existenci dat, jež by se mohla stát náplní určitého environmentálního měřítka relevantního pro rámec komplexního indikátoru subjektivního blahobytu.

4.1.13 Shrnutí českého případu v komparaci s britským modelem: nejdůležitější nová zjištění a poznatky

Tabulka č. 2: Nejvýznamnější komponenta složeného britského indikátoru „blahobyt“ a její český „protějšek“ z šetření CVVM.

Spojené království	Česká republika
celková životní spokojenost	spokojenost se životem

- Data k naplnění dílčího ukazatele **celková životní spokojenost** v českém prostředí již existují (oproti britskému modelu se liší v tom, že se dál dělí podle věku, pohlaví a vzdělání; v britském modelu podle socioekonomické třídy), a to i ve formě časové řady.

Tabulka č. 3: Výčet okruhů komponenty britského indikátoru a okruhů českého dotazníkového šetření. (Daná komponenta a dané šetření se zabývají stejnou významovou oblastí, a proto jsou dávány do souvztažnosti).

Spojené království	Česká republika
Komponenta indikátoru: celková spokojenost s vybranými aspekty života (okruhy)	Dotazníkové šetření: spokojenost se současným stavem vybraných oblastí (okruhy) ⁹⁵

⁹⁵ Viz zde Příloha 8 graficky znázorňující výsledky tohoto šetření provedeného v lednu 2013.

<ul style="list-style-type: none"> - komunita - dosahování cílů - kontrola - volný čas - zdraví - budoucí finanční zabezpečení - každodenní aktivity - lokální oblast - životní úroveň - bydlení - vztahy 	<ul style="list-style-type: none"> - nabídka zboží a služeb - kultura - vztahy ČR se zahraničím - dopravní obslužnost - životní prostředí - bezpečnostní situace ČR - věda a výzkum - dodržování lidských práv - školství - zdravotnictví - postavení ČR a EU - situace v armádě - fungování úřadů - zemědělství - životní úroveň - bezpečnost občanů (obecná kriminalita) - možnost účasti občanů na rozhodování - mezilidské vztahy - právní prostředí - soudnictví - přistěhovalectví - nálada ve společnosti - fungování hospodářství - sociální jistoty - politická situace v ČR - stav veřejných financí - nezaměstnanost - hospodářská kriminalita - korupce
--	--

Je jasně viditelné, že český přístup CVVM k této oblasti spokojenosti s vybranými aspekty obsahuje mnohem více jednotlivých okruhů, které nejsou obsaženy v souvztažné

komponentě indikátoru blahobytu. Jejich „významová naplnění“ mají však stejnou nebo podobnou výpovědní hodnotu jako některá kontextuální měřítka blahobytu britského případu, a proto se o nich v následujících shrnujících bodech zmiňují.

- U britského modelu se objevuje dělení podle sociální klasifikace (povolání) a také podle věku; podle pohlaví a vzdělání ne.
- Pro tuto komponentu z britského indikátoru blahobyt se jako významově nejbližší jevil výzkum CVVM „Spokojenost se současným stavem vybraných oblastí“.
- Jeden z okruhů výzkumu CVVM **možnost účasti občanů na rozhodování** je v podstatě obdobou britského kontextuálního měřítka blahobytu „ovlivňování místních či národních rozhodnutí“, o kterém je zmínka výše v analytické části u britského případu.
- Okruh **mezilidské vztahy** lze považovat za připomínající britskou míru „důvěra ve své sousedství“ (jde totiž o jakési užší pojetí mezilidských vztahů ptající se na počet lidí, kterým člověk může dle svého mínění a pocitu důvěřovat ve svém sousedství).
- Okruh **životní úroveň** najdeme bez změny pojmenování jak u českého průzkumu, tak jako součást britského ukazatele.
- Britský ukazatel je více zacílený na soukromý život člověka, oproti českému výzkumu, který vypovídá o subjektivním pohledu občanů na celospolečenskou, veřejnou situaci, která se jinak jejich bezprostředních životů nemusí dotýkat.
- **Bezpečnost občanů** se významově přibližuje britskému kontextuálnímu měřítku „strach ze zločinu“.

Tabulka č. 4: Možnost tematického naplnění jednotlivých komponent britského modelu z českých výzkumů veřejného mínění prováděných CVVM.

Spojené království: Indikátor blahobytu – komponenty	Výskyt v dotazníkových šetřeních (ČR, CVVM)
celková životní spokojenost	✓
spokojenost s vybranými aspekty života	✓ (částečně, viz tabulka č. 3)

pozitivní a negativní pocity	x
zapojení v pozitivních aktivitách	x
blahobyt dětí	x
fyzická aktivita	x
zeleň ve veřejném prostoru	✓
kulturní participace	x
pozitivní mentální zdraví	x
Kontextuální měřítka blahobytu	
strach ze zločinu	✓
domácnosti bez zaměstnaných členů	x
dětská chudoba	x
chudoba penzistů	x
vzdělání	✓
očekávaná délka zdravého života	x
míra úmrtnosti	x
dostupnost	✓
sociální spravedlnost	✓
environmentální rovnost	✓
podmínky bydlení	✓
spokojenost s lokální oblastí	✓

Důležité je podotknout, že jde o stejnost či podobnost tematických oblastí, i když se na tyto oblasti pokládané otázky v britském a českém prostředí mohou svým doslovným zněním odlišovat, ale odpovědi na ně mohou mít výpovědní hodnoty a výsledky srovnatelné validity pro případná následná politická rozhodnutí – uvedu zde příklad britského ukazatele **zeleň ve veřejném prostoru**, který se ptá na subjektivní názory lidí ohledně důležitosti zelených ploch v jejich okolí, přičemž v rámci českého dotazníkového šetření „Hodnocení životních podmínek v místě bydliště“ se mj. objevuje otázka na

spokojenost s blízkostí zeleně v místě bydliště. Z toho je jasně patrné, že odpovědi na tyto rozdílné otázky mohou vést ke stejným politickým rozhodnutím (např. odpovídající návrh územního plánování).

5 Celkové výsledky: nové hypotetické porozumění

5.1 Komparace dokumentů: shrnutí

Jak je již řečeno v úvodu k analytické a výsledkové části práce, podrobilo se po provedení „první před-analýzy“, jež měla posoudit míru relevance daných dokumentů k probírané tematice, z patnácti zkoumaných textů dalšímu podrobnějšímu interpretativnímu rozboru celkem devět národních zpráv (Dánsko, Španělsko, Itálie, Irsko, Finsko, Německo, Nizozemsko, Rakousko, Spojené království) výše blíže identifikovaných; zbývajících šest (Portugalsko, Řecko, Lucembursko, Belgie, Švédsko, Francie) bylo počátečním zkoumáním snažícím se odhalit přítomnost problematiky subjektivního blahobytu a jeho případného indikátorového sledování a měření shledáno nedostatečně relevantními.

Pokud bychom se měli nejdříve podívat na samotný rozsah zmínek a vyjádření o subjektivním blahobytu a jeho případných indikátorech, lze po kvalitativním rozboru říci, že nejslabší reprezentaci konceptu subjektivního blahobytu vykonává **dánská zpráva**, u níž lze v podstatě hovořit o *slabém naznačení implicitního charakteru* vyskytujícím se u některých textových výrazů („blahobyť lidí“, „kvalita života populace“), jež není dále explicitně rozpracováno. **Španělský dokument** vykazuje podobně nízkou intenzitu použití konceptu subjektivního blahobytu, najdeme zde opět potenciální odkazy k rozpoznávaným determinantům spokojenosti (uplatňuje výraz „sociální blahobyť“ a podtrhává kolektivitu), ale bez jakéhokoliv bližší, otevřené zmínky zacílené na specifické zapojení subjektivního blahobytu do konceptu udržitelného rozvoje.

Další relevantní „podskupinu“ je možné utvořit ze zemí **Itálie a Irsko** – vykazují ve svých oficiálních textech podobnou úroveň rozsahu zakomponování prvků subjektivního blahobytu. U obou případů si lze povšimnout zdůraznění takového pozitivního vlivu na kvalitu života, který vychází z předpokladů sociální soudržnosti, odpovědnosti a symbiotického komunitního soužití. Oba dokumenty akcentují význam aktivně pojímaného způsobu života, jenž je také podmínkou občanské participace; u irského případu je zajímavé intenzivnější zaměření na přírodní aspekty pozvedávající blahobyť. Jsou to texty hojně užívající jak pojem „blahobyť“, tak pojem „kvalita života“, a to v různých kontextech udržitelného rozvoje, avšak bez individuálního zaměření na subjektivně prožívanou míru blahobytu jednotlivce.

Větší a vzájemně podobnou mírou intenzity a relevance se vyznačují následující případy – **finský a německý**. **Finský dokument** má díky své propracovanosti na poli „mezinárodní udržitelnosti“ svoje dobré jméno, i tak v něm ale stále chybějí explicitní vyjádření a zakomponování subjektivního blahobytu či jeho průkazně identifikovaných komponent (např. vztah k dobrovolnictví, komunitní důvěra atp.), chybějí v něm jasně označené indikátory subjektivní perspektivy přístupu k měření, jež by sledovaly míru štěstí a spokojenosti občanů v různých dimenzích života. Jinak ale pracuje s mnoha pojmy a aspekty spojovanými s předmětným konceptem, především je pro něj důležitý „celoživotní blahobyt“, s čímž spojuje výrazy jako „dobrý život“, „kvalita života“ a dokonce i „štěstí“, na které váže určité indikátory, mezi nimiž však ty, které by se daly považovat za ukazatele subjektivního blahobytu, stále místo nemají. **Německé texty** už ve svých určitých částech prokazují výrazné směřování k idejím subjektivního blahobytu, jsou nejobsáhlejší a zahrnují mnoho témat a podtémat vztahujících se k nutnosti redefinování životních stylů, ke kritice upřednostňování významu HDP, kritice konzumerismu a materialismu („*mit hodně‘ neznamena nezbytně to samé jako ‚žít dobře,‘*“) apod., z čehož vyvstává jasný podtext, jenž by se dal označit jako *odpojující od sebe přímou příčinnou závislost množství majetku a spokojeného žití*. Kromě „kvality života“ a „dobrého života“ je zde pak nalezen i výraz „osobní a celospolečenský blahobyt“. Dalo by se tedy čekat, že se již v německém případě setkáme s jasně definovanými indikátory subjektivního blahobytu, není tomu ale tak, a nacházíme zde „jen“ návrh na nové indikátory, které však nejsou dále rozvedeny a pouze z jejich názvů není příliš rozpoznatelné, zdali budou empiricky zapojovat aspekty subjektivního blahobytu.

Poslední skupinu „relevantních zemí“ tvoří **Nizozemsko, Rakousko a Spojené království**. Jejich analýzou rozebírané dokumenty tak vykazovaly nejvyšší míru implementace konceptu subjektivního blahobytu, největší relevanci na tomto poli, a to především z důvodu jedinečného zahrnutí jasných indikátorů subjektivního blahobytu do národních sad indikátorů udržitelného rozvoje. Tyto těmito státy včleněné indikátory sledují „svůj předmět zájmu“ subjektivní perspektivou přístupu k měření, a nalézt mezi nimi tak lze především ukazatele vztahující se k míře spokojenosti ohledně určitých oblastí lidských životů, ale i komplexní indikátory, z více faktorů skládající se indexy, jako je např. „index pracovního klimatu“ v případě Rakouska, který ze všech zemí nejkomplexněji pojímá koncept blahobytu v práci, či složený „indikátor blahobytu“ v případě Spojeného království, který s největší explicitností a uceleností poskytuje i s doprovodným, použité pojmy definujícím textem vzhled do britského zkoumání subjektivního blahobytu. Oba jsou

výše velmi podrobně rozebrané, mířící na rozmanité aspekty relevantní k této tematice, jak je dokázáno studii, o nichž pojednává teoretický rámec práce. **Nizozemská monitorovací zpráva** není sice příliš obsáhlá svým celkovým rozsahem, avšak vztaženo poměrově, věnuje z něho velkou část právě takovým faktorům udržitelného rozvoje, které se týkají „kvality života“, k níž, oproti dokumentům ostatních zemí, řadí poněkud unikátně (vzhledem k ostatním zemím) nazvané tematické okruhy, jako např. „osobní charakteristiky“, které se explicitně vyjadřují k osobnímu blahobytu občanů, jenž je zjišťován „otázkami spokojenosti“ ohledně různorodých záležitostí života (samotnou podoblast „blahobyt“ pak reprezentuje obvyklá otázka po životní spokojenosti; její znění viz Příloha 1), což je již významově naznačováno právě tímto samotným pojmenováním okruhu konotujícím zájem o subjektivní složku národního měření. Takový zájem je naznačen i ve vyjádření, že se vnímání občanů ohledně některých dimenzí každodenního národního života zcela neshodují s výsledky objektivní perspektivy měření těchto dimenzí – jinak řečeno, zdají se být ve skutečnosti pocitově šťastnějšími (dokument používá výraz „spokojeni se svou kvalitou života“), než ukazují kvantitativně pojímané indikátory materiálního blahobytu. **Rakouská indikátorová zpráva** poměrně v kontrastu k ostatním silně akcentuje „zaměstnaneckou spokojenost“ svým výše zmiňovaným subjektivně zaměřeným indexem pracovního klimatu, a i druhý zkoumaný dokument – samotná strategie – svou pozornost na spokojenost zaměstnanců obrací při zdůrazňování potřeby větší participace zaměstnanců v různých procesech, čímž jsou opět asociovány sociální aktivnost, zapojování se ve společnosti, sociální provázanost. Pojmem hojně užívaným je v obou rakouských dokumentech znovu „kvalita života“ a indikátorová zpráva pracuje např. s ukazateli sledujícími subjektivně vyjadřovanou spokojenost se strukturou trávení každodenního času, což je měřítkem opravdu „kvalitativně nastaveným“. Setkáme se zde i se zájmem o zhodnocování míry vzájemné solidarity mezi lidmi a vzájemného občanského soužití – prvky opět již několikrát v několika dokumentech zdůrazňované. **Britský dokument** pak završuje jednotlivé případy svým jasným a přehledným začleněním indikátorů blahobytu do svého rámce indikátorů udržitelného rozvoje. Můžeme u něj tak hovořit o jakémsi *intenzivním zahrnutí indikátorů subjektivního blahobytu a jejich kontextuálních měřítek podávajícím komplexní pohled na tuto problematiku při implementaci rozličných faktorů identifikovatelných jako relevantní pro vliv na subjektivní blahobyt občanů*. I když zde do stejné skupiny relevance umisťované, přeci jen nizozemská a rakouská strategie nedosahují „kvalit“ britské zprávy – ač koncept subjektivního blahobytu zohledňují s vysokou intenzitou a dokládají ho i

zkonstruovanými indikátory, nevyjadřují se k němu s takovou definiční přesností a určitostí, nepopisují u jednotlivých indikátorů, zda se přímo či nepřímo vztahují k hodnotám „wellbeingu“, nezařazují je explicitně k němu jako tzv. kontextuální měřítka blahobytu, tak jak to přehledně činí dokument britské koruny.⁹⁶ Jeho komplexní indikátor blahobytu pak jako jediný z analyzovaných dokumentů míří svoji pozornost i na specifický „blahobyť dětí“, jenž je postihnout několika dalšími měřítky, mezi kterými najdeme např. i šikanu, což může být problém hodný pozornosti právě v daném britském kontextu,⁹⁷ avšak jistě by se takový ukazatel uplatnil i v kontextu jiných států.

Výší relevance zkoumaných dokumentů vzhledem k tématu této práce můžeme tedy určit následující pořadí zemí (od nejsilnější po nejslabší): Spojené království, Rakousko, Nizozemsko, Německo, Finsko, Irsko, Itálie, Španělsko, Dánsko. Z těchto devíti případů byl u celkem tří zjištěn různý počet ukazatelů subjektivního blahobytu (Spojené království, Rakousko, Nizozemsko), u zbývajících šesti případů takové indikátory sice odhaleny nebyly, avšak svými texty se alespoň konceptu subjektivního blahobytu v různé míře dotýkaly.

Dalo by se tedy také po provedené analýze podotknout, že většina těchto zemí se svými oficiálními dokumenty tematiky, která je ve středu zájmu této práce, dotýká a poměrně obšírně ji zapojuje do textu, ať už implicitně nebo explicitně, mluví o ní „velkými slovy“, podtrhává důležitost jejího celospolečenského podporování prostřednictvím různých aktivit (např. ono často proklamované dobrovolnictví či komunitní zapojení) a v některých případech (Irsko, Německo, Nizozemsko) lze nalézt vyjádření o potřebě jejího rozvinutí a rozpracování v budoucnosti, např. v dalších vydáních zainteresovaných dokumentů, ale stejná většina konkrétní činy (zatím) neprovádí, nevykazuje konkrétní indikátorovou realizaci, která by vycházela vstříc těmto naznačovaným nutnostem, která by sledovala, jak jsou naplňovány cíle udržitelného rozvoje vztahované k prosazování větší míry subjektivního blahobytu, větší míry štěstí, u občanů jednotlivých národů. Dané země jakoby hojným užíváním termínu „kvalita života“ vyjadřovaly vše podstatné, co je potřeba v souvislosti se „spokojenými lidskými životy“ na této planetě zdůrazňovat, jakoby kvalita života znamenala vše zastupující pojem, jímž se implicitně odkazuje i k různým podoblastem lidského štěstí a spokojenosti, a dál se proto konkrétněji při zasazení

⁹⁶ U nizozemského „Monitoru“ sice něco podobného nacházíme, jde však spíše o vágní vyjádření, které blahobyť pro potřeby textu nedefinuje ve smyslu subjektivnosti, zahrnuje „pouze“ životní spokojenost, a další jednoznačně se k subjektivnímu blahobytu vztahující aspekty takto nepojmenovává, nezařazuje, takže případný laický čtenář by je jako takové nemusel rozpoznat.

⁹⁷ Viz např.: BeatBullying: Shaping Attitudes, Changing Behaviours, <<http://archive.beatbullying.org/dox/resources/statistics.html>> [2013-05-01].

do textů „nerozštěpuje“. Velmi zajímavé pak je, jak je tento termín bohatě používán ve všech zkoumaných relevantních dokumentech, avšak v dokumentu „nejrelevantnějším“, tedy britském, ho nalezneme pouze v úvodních obecných slovech o cílech trvale udržitelného rozvoje. I z tohoto důvodu lze dle mého názoru usuzovat, že britský text se nachází nejdále, co se týče akcentace a konkrétní identifikace termínu „blahobyt“ v jeho subjektivním, nemateriálním smyslu, protože ho spojuje spíše s osobně vnímanou mírou spokojenosti a štěstí a už v této tematice dále nepřikládá takovou váhu významu „kvality života“ jakožto životním poměrům, okolnostem či úrovním, což jsou pojmy odkazující více na objektivní hlediska životů a dle úsudků odborníků na tomto poli nemusejí tolik přispívat k pozvedávání osobního blahobytu, jak je výše popsáno v teoretickém rámci práce.

Na závěr této kapitoly, ještě než přejdeme ke stručnému shrnutí výsledků z „českého případu“, podívejme se na tematické oblasti rozpoznávaných determinantů subjektivního blahobytu objevené v textech zkoumaných dokumentů a výrazně se v nich projevující. Např. pokud jde o oblast **imigrace**, o multikulturní soužití v rámci jednoho národa, které je v současnosti stále zřejmější a intenzivnější a které zapadá do širšího pole společenské solidarity a koheze, zaujme zájem o ni a o její co nejšetrnější řešení beroucí v rámci strategií udržitelnosti ohledy jak na přistěhovalé občany, tak na původní obyvatelstvo a zachování tradiční kultury, především u zemí Německa, Finska a Nizozemska, což souzní s tamním kontextem skutečně stále více multikulturních zemí. Není tedy divu, že obzvláště tyto státy ve svých dokumentech problematiku míšení lidí z různých kultur zohledňují a, jako v případě Nizozemska, i indikátorově např. porovnávají spokojenost „domorodců“ a imigrantů ohledně různých dimenzí života.

Dále považuji za důležité „vypíchnout“ tematiku, kterou bych obšírně nazval jako okruh **„lidská pospolitost“** a do které lze zařadit taková podtémata jako komunitní sounáležitost, pocity této sounáležitosti, důvěra ve spoluobčany, pocity bezpečí, vztahy s lidmi, silné společenské a osobní vazby, vzájemná spolupráce ve prospěch společnosti, občanská participace a aktivita, společenská odpovědnost, dobrovolnictví a altruismus, sousedská výpomoc, tedy něco jako *aktivní zapojení se napříč celou společností*, týkající se všech bez výjimky, což je při důkladném rozboru pocitů silně danými texty navozovaný, vztahující se samozřejmě k myšlenkám udržitelného rozvoje, které hovoří o nutném zájmu o jeho cíle projevovaném všemi lidmi, ale zároveň, jak je možno najít v rešeršní části práce, jde většinou i o takové činnosti, o taková jednání, která u jednotlivců a potažmo celé společnosti pozvedávají subjektivní blahobyty. Také zde vidím souvislost

s postmateriálními hodnotami, s jejich současným „dráním se na povrch“ nad hodnoty materiální, o čemž je rovněž zmínka v teoretickém rámci práce, přičemž to dle mého názoru zase evokuje odklon od vyznávání individualismu jako znaku „dravého kapitalismu“, směrem k vyznávání a uvědomění si potřeb kolektivity.

V každém ze zkoumaných textů jsou tyto ideje jakési „*Nové společnosti*“ založené na nově definovaných hodnotách přítomné, někdy implicitním způsobem, většinou však explicitně vyřčené, a dá se jednoduše rozpoznat, že dokumenty podporují právě čilý komunitní život a lokální demokratickou participaci občanů, protože od nich se odvíjí i soudržnost regionální a následně celonárodní. Italský dokument tak např. zdůrazňuje sociální integraci a inkluzi v městském prostředí, jelikož to právě může jednotlivcům navodit pocity odcizení, vyloučení a společenské atomizace ve větší míře, než je tomu v případě venkovských oblastí, kde zůstávají stále silné rodinné vazby, nizozemská zpráva zapojuje indikátory sociální participace a pocíťované důvěry, nehledě na její zájem o kontakty s blízkými lidmi, rakouský text se empiricky věnuje dobrovolnictví a vzájemné sousedské pomoci a britský dokument uvádí na scénu např. ukazatel zapojení se do pozitivních aktivit a určuje ho jako prvek komplexního indikátoru blahobytu, nebo indikátor ovlivňování místních či národních rozhodnutí, jenž je zde tzv. kontextuálním měřítkem blahobytu, tudíž pro britskou zprávu „jevem“ oplývající schopností mít vliv na subjektivní blahobyt člověka, a proto hodným měření a sledování.

Dalo by se tedy hypoteticky říci, že především tato „**společenská sounáležitost**“ je společným rysem všech textů „udržitelnosti“, jejich tmelícím prvkem, což koresponduje s poznatkami nabytými v teoretickém rámci práce, které intenzivně skrze různé studie význam tohoto faktoru pro míru subjektivního blahobytu (jenž je předpokladem činností podporujících trvale udržitelný rozvoj) potvrzují. Můžeme tak, myslím, mluvit o klíčovém determinantu lidského štěstí.

5.2 Odpověď na výzkumnou otázku č. 1

Zodpovědět otázku číslo jedna znějící „*Jakým způsobem pojmají země EU-15 ve svých situačních zprávách k udržitelnému rozvoji subjektivní blahobyt a jeho indikátory?*“ není možné jednou větou, proto jsem její odpověď shrnul do následujících bodů:

- Dánsko a Španělsko naznačují koncept subjektivního blahobytu slabě a jen s implicitním charakterem.
- Itálie a Irsko se vyznačují již silnějším zahrnutím určitých sociálních determinantů subjektivního blahobytu. Oba akcentují význam aktivně vedeného života jako podmínku občanské participace.
- Finsko a Německo obšírně pojímají subjektivní blahobyty a jeho různé prvky (determinanty), i tak u nich ale chybějí explicitní vyjádření k němu vztahovaná a jasně definované indikátory, které by ho měřily. Finsko zdůrazňuje „celoživotní blahobyty“, Německo pak zahrnuje do svých zpráv obsáhlá vyjádření k danému konceptu, týkající se různých relevantních témat.
- Nizozemsko a Rakousko se subjektivnímu blahobytu věnují ve vysoké míře a zahrnují do svých dokumentů již jasné subjektivní indikátory blahobytu (i komplexní), které měří stav v různých oblastech lidských životů. Rakousko se např. intenzivně zabývá problematikou zaměstnanosti a práce, tedy sociálním pilířem, a zařazuje proto mnohofaktorový index pracovního klimatu; Nizozemský dokument se sice nevyznačuje délkou a obsáhlostí, ale zdůrazňuje např. potřebu subjektivní perspektivy přístupu k měření blahobytu.
- Spojené království s největší explicitností a uceleností zahrnuje subjektivní blahobyty, jeho indikátory, především je jasně definuje jako vztahující se k němu, uvádí samostatný mnohodimenzionální indikátor „blahobyty“ skládající se z více komponent a také označuje další indikátory udržitelného rozvoje obsažené v této zprávě jako relevantní k subjektivnímu blahobytu, pokládá je za tzv. kontextuální měřítka blahobytu. Jde tedy o **intenzivní zahrnutí indikátorů subjektivního blahobytu a jejich kontextuálních měřítek podávající komplexní pohled na tuto problematiku při implementaci rozličných faktorů identifikovatelných jako relevantních pro vliv na subjektivní blahobyty občanů.**
- Základním tmelícím prvkem všech zkoumaných dokumentů je „lidská pospolitost“ či „společenská soudržnost“, které odkazují k jakémusi **aktivnímu občanskému zapojení se napříč celou společností.**

5.3 Případ ČR: shrnutí

K rozboru českých dokumentů, tedy Strategie a Situační zprávy, bylo přistupováno s předem určeným předpokladem, že tyto nebudou na poli subjektivního blahobytu dosahovat takových „informačních kvalit“ a takové denotační a konotační intenzity této tematiky, jaké jsou analýzou rozpoznány u nejrelevantnějších dokumentů ze souboru EU-15. To se potvrdilo, nenajdeme zde žádné indikátory vztahující se přímo k měření a sledování subjektivního blahobytu, avšak je třeba podotknout, že některými výrazy a vyjádřeními se i české zprávy konceptu subjektivního blahobytu alespoň svým implicitním vyzněním dotýkají – zvolenými textovými prostředky „vynášejí na scénu“ jeho významné asociace.

Pojem „kvalita života“ se v obou textech vyskytuje v hojnosti, čímž se velmi podobají ostatním zkoumaným dokumentům – lze opravdu usuzovat, že tento termín je základním stavebním kamenem k trvalé udržitelnosti se vyjadřujících textů, což je samozřejmě logické, vzhledem k její definici a jejím cílům, avšak zde je používán i v částech, kde by z terminologického hlediska bylo potenciálně přesnější a vhodnější, dalo by se říci přímočařejší, a tím pádem možná i efektivnější, implementovat pojmy jako spokojenost, štěstí či osobní nebo sociální blahobyt. Kvalita života je jednoduše zastřešujícím termínem spokojených životů občanů v jednotlivých národech, termínem nevysloveně zahrnujícím mnoho různých dimenzí společnosti a životního prostředí, a nejinak je tomu v případě objektivních měření ČR.

Pokud se pak podíváme na užití pojmu „blahobyt“ v českých zprávách, nalezneme ho zde jen na jednom místě ve Strategii, ve spojení s evropským plánováním trvalé udržitelnosti. Situační zpráva ho nezakomponovala vůbec, není tedy komponentou žádného z českých indikátorů udržitelného rozvoje.

Jak je však prokázáno výše v samotné analýze, mnoha svými vyjádřeními zasazenými do určitých tematických bloků se oba texty konceptu subjektivního blahobytu významově blíží, což způsobuje, že v rámci analýzy by se daly zařadit někam k dokumentům prokazujícím spíše nízkou relevanci a intenzitu („neindikátorovou“) užití této tematiky – tedy někam ke skupině zemí Itálie a Irsko s tím, že zvolenými okruhy se přibližují i výše „v žebříčku“ hodnocenému dokumentu finskému. Pokud bychom měli přejít ke srovnání s texty rakouské, britské či i nizozemské zprávy, najdeme zde logicky podobná tematická zaměření udržitelného rozvoje (vzdělání, zdraví, společnost, životní prostředí atd.), avšak s tím zásadním rozdílem, že i když stejně jako tyto dokumenty

přístupuje k daným okruhům český text z perspektivy objektivní, není tato už dále doplněna perspektivou subjektivní, jak se tomu děje v případě Nizozemska, Rakouska a Spojeného království.

Opět bych pak na poli témat a podtémat souvisejících s předmětem této práce upozornil především na české včlenění idejí souvztažných s faktory různými odbornými studii, výše v práci zmiňovanými, definovanými jako zvyšující míru subjektivního blahobytu či jednoduše mající na něj určitý vliv, a to konkrétně takových, které se zaobírají společenskou solidaritou, komunitní sounáležitostí, dobrovolnictvím, participací občanů na rozhodování ve věcech veřejných, posilováním tradičních vazeb (institucionálních, rodinných apod.), tedy *aktivitou na všech úrovních českého společenství*. Takové konotace totiž oba české texty přinášejí, jak je výše v analýze podrobněji doloženo příklady daných částí textu, a souzní tak s vyzněními ostatních zkoumaných dokumentů. Téma občanského, ale i osobního zapojování se do nejrůznějších nabízejících se pozitivních aktivit („otevřená společnost“) je tak i zde akcentováno – jak implicitně, tak explicitně. Indikátorovým způsobem, ze subjektivního pohledu samotných občanů, však stejně jako i jiná témata patřící k rozličným dimenzím každodenních lidských životů zrealizováno není.

Neznamená to přesto, že by v českém prostředí taková data, potřebná k odstranění této „nedostatečnosti“, chyběla. Proto se rámec poslední části analýzy soustředil na zjištění, zdali adekvátní a relevantní data budou k nalezení, tedy zdali budou moci kvalitativně naplňovat subjektivní perspektivu přístupu k měření blahobytu a kvality života, a to konkrétně ve veskrze českém kontextu Centra pro výzkum veřejného mínění jako instituce spjaté s akademickým prostředím. CVVM uskutečňuje kontinuální projekt výzkumu veřejného mínění nazývaný „Naše společnost“, a právě v jeho rámci lze najít pravidelně prováděná šetření zahrnující i tzv. „otázky spokojenosti“ mířící strukturou své větné stavby na získání odpovědí respondentů, jež se vyznačují subjektivností, z čehož plynou žádoucí kvalitativní data. Nejen, že se pak lze seznámit s výsledky výzkumu ptajícího se na celkovou životní spokojenost, narazit se dá i na specifitější průzkumy snažící se od vybraných občanů zjišťovat míru jejich spokojenosti (či nespokojenosti) v rozličných oblastech jak jejich osobního života (např. spokojenost s úrovní vlastního vzdělání, se životem v místě bydliště, s vlastním zaměstnáním, s okolním životním prostředím atp.), tak i života sociálního, v němž přicházejí do styku s „věcmi veřejnými“ a záležitostmi občanského vyžití (např. spokojenost se soudnictvím, přistěhovalectvím, mírou korupce, dodržováním lidských práv atp.). Při porovnání s britským případem tak byla nalezena podobným způsobem získávaná data týkající se podobných tematických

okruhů, což znamená jejich poměrně dostatečnou existenci a možnost jejich případného využití pro sestavení česky specifických indikátorů subjektivního blahobytu potenciálně zařaditelných do národní sady indikátorů udržitelného rozvoje. CVVM se tak prokázalo jako možný zdroj takových dat, jako potenciální gestor. Některá data však chybějí (viz tabulka č. 4), což je ovšem předpokladatelné, omezil-li jsem svou analýzu na zdroj CVVM.⁹⁸

Celkově mohu z analýzy „českého případu“ dle mého mínění vyvozovat porozumění, že jak Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR z roku 2010, tak Situační zpráva k němu v roce 2012 vydaná nedostatečným způsobem vkomponovávají koncept subjektivního blahobytu do svých textů a realizovaných indikátorů, podíváme-li se tedy na ně z úzkého hlediska zájmu o sledování míry subjektivně pociťovaného štěstí občanů českého národa. Implicitním způsobem se dokumenty tohoto konceptu dotýkají, protože se u některých svých „prioritních os“ vyjadřují k jeho různým determinantům prokazatelně identifikovaným výše v teoretickém rámci práce. Dostatečné, kvalitativními informacemi nabitě a pravidelně zhodnocování takových různorodých oblastí je, dle mého názoru, však neúplné a v podstatě i neuskutečnitelné bez ukazatelů blahobytu subjektivních faktorů lidského života, a ty právě v české indikátorové zprávě doposud chybějí, i když některá data, v nichž subjektivní názory a pocity obyvatel rezonují, už jsou pravidelně zjišťována např. činnostmi CVVM.

5.4 Odpověď na výzkumné otázky č. 2

Odpověď na otázky č. 2 pojmám opět v bodovém shrnutí:

a) *„Jakým způsobem pojmají české dokumenty udržitelného rozvoje (Strategický rámec a Situační zpráva) subjektivní blahobyt?“*

- České dokumenty neobsahují jasně rozpoznatelné subjektivní indikátory blahobytu, přestože je to od roku 2011 celosvětovým poselstvím OSN.
- Strategický rámec se poměrně obšírně věnuje determinantům subjektivního blahobytu jako např. sociální inkluzi, participaci občanů na rozhodování, podporování rodinného života, podpoře vzdělávání, podpoře komunitního života,

⁹⁸ Více k tomu viz kapitola Limity diplomové práce.

dobrovolnictví, společenské integraci, a především se vyjadřuje k potřebě potírání případů sociální exkluze.

- Situační zpráva v podstatě takovým vyjádřením vychází vstříc zvolenými indikátory, které jsou však pojmány objektivní perspektivou přístupu k měření, jde např. o naději dožití ve zdraví, nejvyšší dosažené vzdělání, výdaje na kulturu v krajích.
- Nejnovější Situační zpráva z roku 2012 již nezahrnuje indikátor **občanská společnost**, který asociuje určitou determinaci subjektivního blahobytu a který byl obsažen ještě ve zprávě předchozí z roku 2009.
- Oba zkoumané české dokumenty se svou relevantností k subjektivnímu blahobytu (spíše implicitním podáním) podobají zkoumaným dokumentům, jako byly zprávy Itálie, Irska či i Finska a Německa; kvalit, intenzity a explicitního pojetí subjektivního blahobytu u zpráv Nizozemska, Rakouska a Spojeného království však nedosahují.
- Oba české dokumenty přinášejí významné konotace potřeby **aktivity na všech úrovních českého společenství**, kterou evokují zmínkami o důležitosti participace občanů na rozhodování ve věcech veřejných a posilování tradičních společenských vazeb.

b) *„Jaká data k subjektivním indikátorům blahobytu existují v CVVM na základě srovnání s modelovým případem EU-15?“*

- V českém prostředí vykonává CVVM pravidelně kontinuální šetření Naše společnost, které je zdrojem mnoha výzkumů veřejného mínění zaměřených na sledování stavu v oblastech subjektivně vyjadřovaných názorů občanů k různým dimenzím lidského života.
- V rámci tohoto projektu je možné nalézt vhodná data k naplnění dominantní komponenty britského indikátoru **celková životní spokojenost**.
- V rámci tohoto projektu existují také data pro naplnění dalších komponent indikátoru blahobytu a jeho kontextuálních měřítek, např. pro britskou komponentu zeleň ve veřejném prostoru, pro podmínky bydlení a spokojenost s lokální oblastí.
- Otázky používané k zjišťování subjektivních hodnocení ohledně daných dimenzí se svým vyzněním mnohdy odlišují (britský model proti otázkám CVVM), avšak

výsledky z těchto průzkumů mohou být použity pro stejná odpovídající politická rozhodnutí, pro rozhodnutí se stejným či podobným dopadem, tudíž lze otázky považovat za víceméně ekvivalentní.

- Data v některých případech dohledána nebyla, např. blahobyt dětí, pozitivní a negativní pocity apod., nelze však předpokládat, že jinde v českém prostředí tato data neexistují, což vychází z nutného omezení na CVVM jako jejich zdroj.

6 Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo nalézt v oficiálních dokumentech zemí „evropské patnáctky“ (EU-15), které se týkají trvale udržitelného rozvoje a jeho stavu v těchto jednotlivých státech (tedy národní strategie a k nim vydávané situační zprávy), takové části textů, taková textová vyjádření, jež se alespoň v nějaké míře a nějakým způsobem dotýkají tematiky subjektivního blahobytu a případně i uvádějí a vykazují indikátory k němu se vztahující a zařazované do národní indikátorové sady udržitelného rozvoje. Z předběžně prozkoumaných patnácti dokumentů, kdy jeden „dokument“ znamenal i více textových součástí (zprávy, strategie, vládní vize) bylo jako relevantních ohodnoceno devět, protože ty postoupily k dalšímu rozboru zacílenému na analyzování a interpretování vybraných vyjádření objevujících se v jejich textech a dle mého názoru vztahující se k probírané tematice subjektivního blahobytu s jeho různými komponenty a determinanty. Celý tento metodologický přístup je kvalitativní metodou analýzy dokumentů a dá se charakterizovat jako interpretativní rozbor textů zaměřený na terminologii a sémantiku nalezených výrazů, pojmenování a vůbec daných ucelených částí textů, do kterých jsou tato relevantní vyjádření zasazena.

Interpretace obsažené v analytické části povětšinou vycházejí z poznatků vzešlých z teoretického rámce práce. Ten se tedy jako první hlavní kapitola stal významnou součástí stati práce. Teoretická část zasazuje část analytickou do odborné oblasti s takovými okruhy, které byly vyhodnoceny jako významně přispívající k pochopení celého předmětu zájmu – konceptu subjektivního blahobytu. Zabýval jsem s v ní tedy nejen popisem a výkladem tohoto konceptu a s ním se pojících „podtémat“, rovněž jsem svou pozornost obrátil na význam známého ukazatele HDP, především na kritiku zveličování jeho významnosti a na stále častěji se ozývající hlasy volající po jeho vhodném doplnění a po pozměnění jeho většinového nazírání, dále jsem na toto navázal představením dvou poměrně nových indexů, jež se právě zaměřují na takové dimenze života, které jsou indikátorem HDP opomíjeny a které se vztahují ke kvalitě života s perspektivou nemateriálních hodnot, a teoretickou kapitolu (či, chcete-li, rešeršní část) jsem zakončil příkladem dvou proběhnutých (probíhajících) měření blahobytu (národního bhútánského a mezinárodního evropského), která do centra svého zájmu umisťují štěstí a spokojenost občanů v rámci rozličných oblastí ze života jednotlivce a společnosti. Práce by však stále nebyla zcela úplná a ucelená, chyběla-li by jí kapitola metodologická popisující vybranou

metodu výzkumu (zvolenou techniku analýzy) a přibližující výběr vzorku (rozebíraných dokumentů). Tato část byla tedy v práci zasazena před samotnou analýzu.

Analýza se kromě výše popsaného (země EU-15) však týkala také „českého prostředí“, když svůj pohled v poslední části zaměřila na obdobné dokumenty české – na Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR a Situační zprávu k němu vydanou, oba texty ve svých nejnovějších verzích. Jejich rozborem, který se stejně jako u předchozích případů států EU-15 zajímal o míru zahrnutí a pojmání konceptu subjektivního blahobytu, ať už v explicitní či implicitní podobě, byl doložen již předem myšlený předpoklad, že indikátory subjektivního blahobytu, které by byly podobné těm, co jsou očekávány a posléze zjištěny u některých zemí EU-15, Strategie ani Situační zpráva nevykazují, tedy nezařazují mezi českou národní sadu ukazatelů udržitelného rozvoje. Avšak v jejich textech se s jistou mírou vyjádření týkajících se subjektivního blahobytu, potažmo jeho významných determinantů, setkat dalo. Stejně jako ve vyspělých zemích západní Evropy, i v českém případě je velmi akcentována společenská pospolitost zakládající své kořeny na posílení tradičních společenských vazeb (rodinných, přátelských, institucionálních ad.), které byly v poslední době stále více oslabovány a nepodporovány, jelikož se stále více prosazovaly myšlenky individualismu a individuální odpovědnosti jakožto znaky kapitalistického, neoliberálního nastavení (západního) světa. Udržitelný rozvoj je přitom v rozporu s atomizací společnosti, s izolovaností jednotlivců, kdy každý jedná jen „sám za sebe“; udržitelný rozvoj je naopak podmiňován sociálním kapitálem, společenskou solidaritou a občanskou symbiózou, z jejichž prosazování a uskutečňování lze nastolovat podmínky vedoucí k cíli kvalitního života naplněného štěstím, které zůstanou zachovány i pro budoucí generace. Z analýzy dokumentů pak také vyplynula k tomu se silně vztahující důležitost jakési „aktivity na všech frontách“ – takové, která se pojí k nejrozličnějším stránkám každodenního života a projevuje se provozováním a uskutečňováním nejrůznějších lidských cílů a snů, ale i takové, která je jednoduše základem všeho lidského „snažení se o štěstí“, tedy např. i neustálého navazování nových sociálních vztahů a jejich upevňování, dobrovolnictví, komunitního života, demokratické participace, možnosti podílet se na rozhodovacích procesech apod. Bez aktivity, bez činnosti je subjektivní blahobyt nenaplněný, a proto je i její „měření“, zacílené na sledování aktivního života v oblastech např. kulturního vyžití, společenského chování, zapojování se do lokálního, komunitního soužití atd., součástí některých indikátorů, které byly v rámci analýzy zhodnoceny jako relevantní k tomuto konceptu či přímo ho sledující prostřednictvím vybraných konkrétních faktorů.

Takové indikátory lze pak najít právě u případů Spojeného království, Rakouska a Nizozemska, jež byly rozborem ohodnoceny jako nejrelevantnější s ohledem na předmět a cíl této diplomové práce – nejintenzivněji ho zahrnující a pojímající. Britský případ pak byl jednoznačně vyhodnocen jako „modelový“, tedy nejrozpracovanější a nejkomplexněji pojímající subjektivní indikátory blahobytu. Ostatní země s jejich oficiálními dokumenty, které postoupily k podrobnějšímu zkoumání, tedy případy Dánska, Španělska, Itálie, Irska, Finska a Německa, byly sice také shledány ke konceptu subjektivního blahobytu relevantními, finský a německý model dokonce poměrně silným způsobem, avšak nevykazovaly ve svých národních indikátorových sadách takové ukazatele, které by se s pomocí kvalitativních dat a subjektivní perspektivy přístupu k měření zabývaly sledováním aspektů definovatelných jako relevantních k subjektivnímu blahobytu (potažmo míře spokojenosti a štěstí u rozmanitých dimenzí života). Jejich relevantnost tak vychází z textových částí, které všeobecně ve smyslu trvale udržitelného rozvoje promlouvají k čtenářům o potřebě těchto kroků, o nutnosti podpory např. oné životní aktivity, altruistického občanského chování nebo komunitní soudržnosti, ale praktický výkon bližšího monitorování takových aspektů neposkytují či se k tomu hodlají uchýlit až v blízké budoucnosti, což je příkladem Německa, Irska a také již sice takové indikátory vykazujícího Nizozemska, které nicméně uvažuje o jejich dalším rozšiřování. V případě českém je tedy situace obdobná, s implicitním vyzněním zájmu o koncept subjektivního blahobytu, navíc pak bylo v poslední části analýzy na příkladu Centra pro výzkum veřejného mínění ukázáno, že některá data na tomto poli, pro tuto problematiku měření subjektivního blahobytu v různých tematických okruzích, existují.

Takové jsou tedy hlavní hypotetické závěry vzešlé z provedené kvalitativní analýzy dokumentů, která se velkou měrou opírala o teoretické poznatky uváděné v rešeršní části práce.

Myslím si, že zcela na závěr není zcela od věci uvést citát, který by podtrhl hlavní myšlenku práce. Pro tento účel jsem si vypůjčil slova čtrnáctého Dalajlámy, duchovního vůdce Tibetu: *„Právě teď, v tento moment, máš mysl, která je veškerým základním vybavením potřebným k tomu, abys dosáhl kompletního štěstí.“*

7 Limity diplomové práce

V dodatečné kapitole bych se chtěl stručně vyjádřit k některým omezením, která tato diplomová práce má.

Nejprve, co se týče teoretické části práce, jsem si vědom, že kapitola pojednávající o subjektivním blahobytu nepojímá daný koncept ve vší jeho komplexnosti, tedy i s historickými souvislostmi a vývojem tohoto především psychologického „fenoménu“. Vzhledem k cílům své práce jsem se zabýval spíše indikátorovým pojetím subjektivního blahobytu, jeho definičním rámcem současnějšího uchopení v rámci této problematiky.

Dalším limitem práce je v rámci analytické části zaměření se pouze na CVVM jako možný zdroj relevantních dat k subjektivnímu blahobytu v českém prostředí. V tomto případě šlo z části o rozhodnutí vzešlé z rozsahového limitu práce, protože si sice uvědomuji, že Český statistický úřad či popřípadě evropské instituce jako Eurostat či Eurobarometr by taková data s největší pravděpodobností také vykazovala, ale prozkoumání jejich „možností“ a jejich zahrnutí do výzkumu bych spíše považoval za potenciální ideovou a obsahovou náplň jiné, navazující práce, která by se třeba i za použití jiné výzkumné metody mohla s větším rozšířením věnovat právě vyhodnocování dat vztahujících se k subjektivnímu blahobytu dostupných z této státní či nadstátní sféry. V mém případě, kdy je podstatnou součástí analýzy i rozbor dokumentů EU-15, by tak rozsah již přesahoval rozsah práce diplomové. CVVM bylo pro mě rozumným východiskem, jak zjistit existenci alespoň *dílčích* adekvátních dat, použitelných pro naplnění indikátorů modelového britského případu, a to u takového zdroje, který je součástí vědeckého prostředí, akademické sféry ČR (do níž se začlenil po odštěpení právě z ČSÚ). Navíc jsem data zkoumal z různých srovnávacích pohledů vzhledem k britskému modelu, což by u jejich většího množství nebylo možné za použití kvalitativní analýzy, která je cílená na hloubkovější rozbor daného jevu u spíše menšího počtu zkoumaných jednotek.

Bibliografie

Publikace a články:

ABDALLAH, Saamah, Nic MARKS a Sam THOMPSON, 2008. Estimating worldwide life satisfaction. *Ecological Economics* 65 (1): 35–47.

AKED, Jody, Nic MARKS, Corrina CORDON a Sam THOMPSON, 2008. *Five ways to well-being: A report presented to the Foresight Project on communicating the evidence base for improving people's well-being*. London: NEF.

BIDDLE, Stuart J. H. a Panteleimon EKKEKAKIS, 2005. Physically active lifestyles and well-being. In: HUPPERT, Felicia A., Nick BAYLIS a Barry KEVERNE (eds.), 2005. *The science of well-being*. Oxford: Oxford University Press, s. 141–168. ISBN 0-19-856752-9.

BROWN, Kirk Warren a Richard M. RYAN, 2003. The benefits of being present: mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology* 84 (4): 822–848.

CLARK, Andrew E., Paul FRIJTERS a Michael SHIELDS, 2007. *Relative Income, Happiness and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles*. IZA Discussion Paper No. 2840, June 2007.

CZESANÝ, Slavoj, 2009. HDP na osobu. In: KOVANDA, Jan a Tomáš HÁK (eds.), 2009. *Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, Rada vlády pro udržitelný rozvoj, s. 21–25. ISBN 978-80-7212-488-6.

ČÁSLAVKA, Jiří, Tomáš HÁK, Viktor TŘEBICKÝ a Stanislav KUTÁČEK, 2010. *Indikátory blahobytu*. Praha: Zelený kruh a Hnutí DUHA. ISBN 978-80-87417-02-7.

ČERVENKA, Jan, 2006. Veřejné mínění a ekonomická transformace v ČR. In: KUNŠTÁT, Daniel a Hynek JEŘÁBEK, 2006. *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 195–210. ISBN 80-7330-081-8.

DALY, Lew a Stephen POSNER, 2012. *Beyond GDP: New Measures For A New Economy*. New York: Demos.

DIENER, Ed a Martin E. P. SELIGMAN, 2002. Very Happy People. *Psychological Science* 13 (1): 81–84.

DIENER, Ed a Martin E. P. SELIGMAN, 2004. Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being. *Psychological Science in the Public Interest* 5 (1): 1–31.

DOLAN, Paul, Tessa PEASGOOD a Mathew WHITE, 2006. *Final report for Defra: Review of research on the influences on personal well-being and application to policy making*. London: Defra. 193 s.

DISMAN, Miroslav, 2008. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. 372 s. ISBN 978-80-246-0139-7.

EASTERLIN, Richard A., 1974. Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. In: DAVID, Paul A. a Melvin W. REDER (eds.), 1974. *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*. New York: Academic Press, s. 89–125. ISBN 9780122050503.

EC, 2011. *Sustainable development in the European Union – 2011 monitoring report of the EU sustainable development strategy*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 377 s. ISBN 978-92-79-18516-8.

EIU, 2005. Economist Intelligence Unit's Quality of Life Index. *The Economist*, January 2005.

FEINSTEIN, Leon et al., 2003. *The Contribution of Adult Learning to Health and Social Capital: Wider Benefits of Learning, Research Report No. 8*. London: The Centre for Research on the Wider Benefits of Learning. ISBN 1 898453 39 X.

FISHER, Mark, 2010. *Kapitalistický realismus: proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu*. Praha: Rybka Publishers. 107 s. ISBN 978-80-8706769-7.

GRIMM, Robert, Kimberly SPRING a Nathan DIETZ, 2007. *The Health Benefits of Volunteering: A Review of Recent Research*. Washington, DC: Corporation for National and Community Service, Office of Research and Policy Development.

HELLIWELL John F., Richard LAYARD a Jeffrey D. SACHS (eds.), 2012. *World Happiness Report*. New York: The Earth Institute, Columbia University.

HENDL, Jan, 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HUPPERT, Felicia A., 2009. Psychological Well-being: Evidence Regarding its Causes and Consequences. *Applied Psychology: Health and Well-Being* 1 (2): 137–164.

CHLUPATÝ, Roman, 2010. *(Ne)mocná země: 14 rozhovorů o tom, co mění náš svět*. 1. vyd. Praha: Radioservis; Český rozhlas. 159 s. ISBN 978-80-86212-99-9.

JAMES, Oliver, 2007. *Affluenza: How to be successful and stay sane*. London: Vermilion. ISBN 978-0-09-190011-3.

KAHNEMAN, Daniel et al., 2004. A Survey Method for Characterizing Daily Life Experience: The Day Reconstruction Method. *Science* 306: 1776–1780.

KAHNEMAN, Daniel et al., 2006. *Would You Be Happier If You Were Richer? A Focusing Illusion*. CEPS Working Paper No. 125, May 2006.

KASSER, Tim, 2002. *The high price of materialism*. Cambridge, Mass.: Bradford Book, xvi, 149 s. ISBN 0-262-61197-x.

- KEYES, Corey Lee M., 1998. Social Well-Being. *Social Psychology Quarterly* 61 (2): 121–140.
- KIRKWOOD, Tom et al., 2008. *Foresight Mental Capital and Wellbeing Project. Mental capital through life: Future challenges*. London: The Government Office for Science.
- LAYARD, Richard, 2006. Happiness and Public Policy: A Challenge to the Profession. *The Economic Journal* 116 (March): 24–33.
- LAYARD, Richard, Stephen NICKELL a Guy MAYRAZ, 2008. The marginal utility of income. *Journal of Public Economics* 92: 1846–1857.
- LAYARD, Richard, 2010. Measuring Subjective Well-Being. *Science*, 29 January 2010, 327 (5965): 534–535.
- LUSTIGOVÁ, Michala, 2009. Očekávaná délka života. In: KOVANDA, Jan a Tomáš HÁK (eds.), 2009. *Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, Rada vlády pro udržitelný rozvoj, s. 107–109. ISBN 978-80-7212-488-6.
- LYUBOMIRSKY, Sonja, Kennon M. SHELDON a David SCHKADE, 2005. Pursuing Happiness: The Architecture of Sustainable Change. *Review of General Psychology* 9 (2): 111–131.
- MACLEOD, Andrew K., Emma COATES a Jacquie HETHERTON, 2008. Increasing well-being through teaching goal-setting and planning skills: results of a brief intervention. *Journal of Happiness Studies* 9 (2): 185–196.
- MARKS, Nic, Ruth POTTS a Perry WALKER, 2005. *Spoiled ballot: why less than three per cent have a fair share of democratic power in Britain*. London: NEF. ISBN 1 904882 04 8.
- MEDERLY, Peter, Ján TOPERCER a Pavel NOVÁČEK, 2004. *Indikátory kvality života a udržitelného rozvoje: kvantitativní, vícerozměrný a variantní přístup*. Vyd. 1. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie. 117 s. ISBN 80-239-4389-8.
- MICHAELSON, Juliet et al., 2009. *National Accounts of Well-being: bringing real wealth onto the balance sheet*. London: NEF. ISBN 978 1 904882 50 3.
- MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- MOLDAN, Bedřich, 2000. *Indikátory trvale udržitelného rozvoje*. Praha: Univerzita Karlova, Centrum pro otázky životního prostředí. 87 s. ISBN 80-238-6357-6.
- MOLDAN, Bedřich, 2009. *Podmaněná planeta*. Praha: Karolinum. 419 s. ISBN 978-80-246-1580-6.
- OSWALD, Andrew, 2006. The Hippies Were Right all Along about Happiness. *Financial Times*, 19 January.

PAYNE, Jan et al., 2005. *Kvalita života a zdraví*. Vyd. 1. Praha: Triton. 629 s. ISBN 80-7254-657-0.

PRESCOTT-ALLEN, Robert, 2001. *The Wellbeing of Nations: A Country by Country Index of Quality of Life and the Environment*. Washington, DC: Island Press. 342 s. ISBN 9781597263504.

RYAN, Richard M. a Edward L. DECI, 2000. Self-determination theory and facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist* 55 (1): 68–78.

SHAH, Hetan a Nic MARKS, 2004. *A well-being manifesto for a flourishing society*. London: NEF. ISBN 1 899 407 91 X.

SHELDON, Kennon M. a Sonja LYUBOMIRSKY, 2006. Achieving sustainable gains in happiness: Change your actions, not your circumstances. *Journal of Happiness Studies* 7: 55–86.

SCHERER, Helmut, 2004. Úvod do metody obsahové analýzy. In: REIFOVÁ, Irena et al., 2004. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, s. 29–50. ISBN 80-246-0827-8.

SMITS, Jan Pieter a Rutger HOEKSTRA, 2011. *Measuring Sustainable Development and Societal Progress: Overview and Conceptual Approach*. Statistics Netherlads, Division of Macro-economic Statistics and Dissemination.

STIGLITZ, Joseph E., Amartya SEN a Jean-Paul FITOUSSI, 2009. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Brussels: European Commission.

The Happy Planet Index 2.0: Why good lives don't have to cost the Earth (2009). London: NEF. ISBN 978 1 904882 55 8.

The Happy Planet Index: 2012 Report: A global index of sustainable well-being. London: NEF. ISBN 978 1 908506 17 7.

TRAMPOTA, Tomáš, 2006. *Zpravodajství*. Praha: Portál. 191 s. ISBN 80-7367-096-8.

URA, Karma, Sabina ALKIRE, Tshoki ZANGMO a Karma WANGDI, 2012. *A Short Guide to Gross National Happiness Index*. Thimphu: The Centre for Bhutan Studies. ISBN 978-99936-14-66-1.

VAN HELLEMONT, Nille, 2008. Gross National Happiness: A Label for Quality Information. In: URA, Dasho Karma a Dorji PENJORE (eds.), 2008. *Gross National Happiness: Practice and Measurement*. Thimphu: The Centre for Bhutan Studies, s. 672–686.

VEENHOVEN, Ruut, 1996. Happy Life-Expectancy: A comprehensive measure of quality-of-life in nations. *Social Indicators Research* 39: 1–58.

WINTEROVÁ, Deborah Du Nann a Susan M. KOGEROVÁ, 2009. *Psychologie environmentálních problémů*. Praha: Portál. 295 s. ISBN 978-80-7367-593-6.

Webové materiály:

DIENER, Ed, 2005. *Guidelines for National Indicators of Subjective Well-Being and Ill-Being*. (December 1). Dostupné z: <http://internal.psychology.illinois.edu/~ediener/Documents/Guidelines_for_National_Indicators.pdf>.

DI TELLA, Rafael a MACCULLOCH, Robert, 2005. Gross National Happiness as an Answer to the Easterlin Paradox?. *Social Science Research Network* [online]. Dostupné z: <<http://ssrn.com/abstract=707405>> nebo <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.707405>>.

Social Capital Primer [online], [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://bowlingalone.com/?page_id=13>.

Sustainable Development [online], [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <<http://ec.europa.eu/environment/eussd/>>.

The Wellbeing of Nations at a Glance [online], [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <<http://cmsdata.iucn.org/downloads/wonback.pdf>>.

UN, General Assembly, 2011. *Happiness: towards a holistic approach to development*. 109th plenary meeting, 19 July 2011. Dostupné z: <http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/65/309>.

<http://www.demos.org/publication/beyond-gdp-new-measures-new-economy> [cit. 2013-02-16]

<http://www.happyplanetindex.org/about/> [cit. 2013-02-11]

<http://www.happyplanetindex.org/countries/czech-republic/> [cit. 2013-02-11]

<http://www.grossnationalhappiness.com/articles/> [cit. 2013-02-24]

<http://www.neweconomics.org/about/nic-marks> [cit. 2013-02-10]

http://www.ted.com/talks/lang/cs/nic_marks_the_happy_planet_index.html [cit. 2013-02-10]

Analyzované dokumenty:

Belgie

Sustainable Development Indicators, Objectives and Visions. Belgian Federal Report 2009. Brussels: The Federal Planning Bureau.

Česká republika

KOVANDA, Jan a Tomáš HÁK (eds.), 2009. *Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, Rada vlády pro udržitelný rozvoj. 184 s. ISBN 978-80-7212-488-6.

Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR. Praha: Ministerstvo životního prostředí, Rada vlády pro udržitelný rozvoj, 2010. ISBN 978-80-7212-536-4.

KOVANDA, Jan a Tomáš HÁK (eds.), 2012. *Situační zpráva ke Strategickému rámci udržitelného rozvoje ČR*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, Rada vlády pro udržitelný rozvoj. 166 s. ISBN 978-80-7212-573-9.

Dánsko

Indicator report: Denmark's National Strategy for Sustainable Development: A shared future – balanced development. The Danish Government, August 2002. ISBN 87-7972-260-1.

Finsko

A Strategy Group established by the Finnish National Commission on Sustainable Development, 2006. *Towards sustainable choices: A nationally and globally sustainable Finland*. The national strategy for sustainable development. Prime Minister's Office. 140 s. ISBN 952-5361-02-8.

Towards sustainable choices – a nationally and globally sustainable Finland: The assessment of the national indicator network of the progress towards sustainable development in 2007. Ministry of the Environment.

Francie

National Sustainable Development Strategy: 2010–2013: Towards a green and fair economy. Paris: Delegation for Sustainable Development, 2010.

Irsko

Making Ireland's Development Sustainable: Review, Assessment and Future Action. National Report for Ireland. Dublin: The Stationary Office, 2002.

Sustainable Development Indicators Ireland 2013. Dublin: Government of Ireland, Central Statistics Office, Stationery Office. ISBN 978-1-4064-2731-8.

Itálie

Ministry for the Environment and Territory, 2002. *Environmental Action Strategy for Sustainable Development in Italy*.

Lucembursko

Ein nachhaltiges Luxemburg für mehr Lebensqualität. Projekt PNDD Luxembourg. Le Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, November 2010.

Německo

National Sustainable Development Strategy: 2012 Progress Report. Berlin: Press and Information Office of the Federal Government.

Sustainable Development in Germany: Indicator Report 2012. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt (Federal Statistical Office).

Nizozemsko

Quality and the future: Sustainability outlook. RIVM Bilthoven, The Netherlands 2005.

Sustainability Monitor for the Netherlands 2011. The Hague: Statistics Netherlands. ISBN 978-90-357-1758-9.

Portugalsko

Development of sustainability indicators in Portugal: from national to regional scale. Center for Environmental and Sustainability Research, 2011.

Rakousko

A Sustainable Future for Austria – The Austrian Strategy for Sustainable Development. An initiative of the Federal Government, 2002. Federal Ministry of Agriculture, Forestry, Environment and Water Management.

Indikatoren-Bericht MONE, Juni 2011: Auf dem Weg zu einem Nachhaltigen Österreich. Indikatoren-Bericht für das Monitoring Nachhaltiger Entwicklung (MONE) 2011. Wien: Bundesministerium für Land- und Forstwirtschaft, Umwelt und Wasserwirtschaft.

Řecko

National strategy for sustainable development: Greece. Athens: Hellenic Ministry for the Environment, Physical Planning and Public Works, 2002.

Spojené království

Measuring progress: Sustainable development indicators 2010. Environmental Statistics Service, Defra. National Statistics Compendium.

Mainstreaming sustainable development: The Government's vision and what this means in practice. DEFRA, February 2011.

Španělsko

Spanish Sustainable Development Strategy. 23 November 2007.

Švédsko

Strategic Challenges: A Further Elaboration of the Swedish Strategy for Sustainable Development. Ministry of Sustainable Development, 2006.

Tiskové zprávy CVVM:

BUCHTÍK, Martin, 2012. *Občané o stavu životního prostředí – květen 2012*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

BUCHTÍK, Martin, 2013. *Občané o svých možnostech ovlivňovat veřejné dění – únor 2013*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

ČERVENKA, Jan, 2013a. *Spokojenost s životem – prosinec 2012*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

ČERVENKA, Jan, 2013b. *Zájem o politiku a názory občanů na možnosti ovlivnit legislativní proces – únor 2013*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

ĐURĐOVIČ, Martin, 2012a. *Hodnocení vlastního vzdělání – září 2012*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

ĐURĐOVIČ, Martin, 2012b. *Spokojenost se zaměstnáním a změna zaměstnání – červen 2012*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

ĐURĐOVIČ, Martin, 2013. *Spokojenost se stavem ve vybraných oblastech veřejného života – leden 2013*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

ŠAMANOVÁ, Gabriela, 2011. *Hodnocení životních podmínek v místě bydliště – duben 2011*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

TUČEK, Milan, 2012. *Pocit bezpečí a spokojenost s činností policie – listopad 2012*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

VANDROVCOVÁ, Tereza, 2012. *Spokojenost se životem: Dlouhodobý vývoj u obyvatel České republiky*. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Seznam tabulek a grafů

Tabulky

Tabulka č. 1: Výskyt rozpoznaných determinantů, které v závislosti na poznacích nabytých v teoretické části práce byly identifikovány jako relevantní k subjektivnímu blahobytu, v dokumentech jednotlivých států, jež prošly po „předvýzkumu“ do hlavního rozboru.....87

Tabulka č. 2: Nejvýznamnější komponenta složeného britského indikátoru „blahobyt“ a její český „protějšek“ z šetření CVVM.....101

Tabulka č. 3: Výčet okruhů komponenty britského indikátoru a okruhů českého dotazníkového šetření.....101

Tabulka č. 4: Možnost tematického naplnění jednotlivých komponent britského modelu z českých výzkumů veřejného mínění prováděných CVVM.....103

Grafy

Graf č. 1: Spokojenost s životem (%)......96

Seznam příloh

Příloha 1: Důležité pojmy

Příloha 2: Pět způsobů k blahobytu

Příloha 3: Struktura pro národní indikátory podle Roberta Prescott-Allena

Příloha 4: Rostoucí HDP a neměnná životní spokojenost

Příloha 5: Struktura pro měření sociálního pokroku: návrh NEF při zahrnutí HPI

Příloha 6: Zdroje, prostředky a cíle lidské společnosti

Příloha 7: Elementy štěstí a blahobytu vedle elementů měřených HDP

Příloha 8: Graf spokojenosti se současným stavem vybraných oblastí (v %; leden 2013)

Příloha 9: Graf celkové životní spokojenosti podle socioekonomického zařazení (data z britské zprávy)

Příloha 10: Projekt diplomové práce